

2024/3 • XXXI. évf. 3. szám

Ára: 800 Ft

FOLKMÁGAZIN

TÁNC HÁZ ALAPÍTVÁNY 1994

Both Miklós – fotó: Tuba Zoltán • Folk_Me Projekt – fotó: Hrotkó Bálint

A TARTALOMBÓL:

5. A Hagymányok Háza a magyar néptáncmozgalomban – I. rész
Varga Sándor
10. A hagyományörző mozgalmak eszmeisége és Muharay Elemér
Felföldi László
12. A „Kerekerdő” meselemez egy óvodapedagógus szemével
Szegedi Izabella Tímea
15. MOLDAI CSÁNGÓ NÉPMESÉK
A Kicsi Kigyókirályfi
KÓKA ROZÁLIA SOROZATA
18. MAGTÁR – A szentlélek dalai
Fábián Gyula András
SZÉKI SOÓS JÁNOS ROVATA
19. „Fontos apró ünnepeket teremteni”
Beszélgetés Lőrincz Hortenziával
Asztalos Ágnes
20. Egy néptáncpedagógus története
Göbölös Gábor
21. Antik témák a magyar színpadi néptáncművészetben
Hudák Dóra
23. FOTÓGALÉRIA – Dusa Gábor, Kanyó Béla, Korniss Péter, Katkó Tamás képei
30. Ökrös együttes: Kalotaszegi mulató énekek
Szilágyi Szabolcs
29. Fanfara Complexa:
Paşaport Control (Fonó)
32. TALLÓZÓ
A bűvös csárdás
Írta: Kemechey Jenő
P. VAS JÁNOS ROVATA
37. Szimon (részlet – I.)
Narine Abgarjan
42. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Lakoma a szerájban – Oszmán török konyha a hódoltság korában – II. rész
Juhász Katalin
46. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Szemantikai viharban kell kapcsolódási pontokat találnunk

Both Miklós főigazgató a Folk_ME Projektéről

Both Miklóst, a Hagymányok Háza főigazgatóját, a Folk_ME (Folk Music Education) projektről, annak remélt hazai és nemzetközi kiteljesedéséről, és a háttérben folyó munkáról is kérdeztük annak apropóján, hogy a folk-me.com weboldal már bárki számára elérhető és használható.

– Milyen felismerés adja az alapját a Folk_ME Projektnek?

– Korábban, amikor a Polyphony [www.polyphonyproject.com] fejlesztésén dolgoztunk – ami egy ukrán népzenei gyűjtéseket tartalmazó adatbázis –, láttuk, hogy a létrehozott weboldal komoly érdeklődést generált az oktatás területén is. A formális oktatás is elkezdte használni, de rákaptak a kórusok, és informális oktatóanyagként eljutott azokhoz a fiatalokhoz is, akik magánszorgalmából érdeklődnek a népzenejük iránt. Nem csak koncertekre készülnek a Polyphony segítségével, de magánhelyzetekben is használják az onnan megszerzhető tudást.

2017-ben volt a Polyphony bemutója, és már akkor körvonalazódott a gondolat, hogy ezt a módszert a hangszeres zene felé is tovább kellene építeni. Persze, a hangszeres zenénél fel kell térképeznünk azokat a nehézségeket, amik a kamarazenei helyzetből adódhatnak. A Polyphonnál inkább arról volt szó, hogy nagy állóképekben énekelnek emberek, és egy multiplayer segítségével ki-és be lehet kapcsolni különböző hangsávokat. A Folk_ME viszont már úgy működik, hogy a zenészeket egyesével lehet látni és hallani a videón, sőt, akár le is lassíthatjuk a játékukat. Tehát lehetőséget ad a mély elemzésre és megismerésre. Emellett – és ez kimondottan a magyar népzene kutatásnak köszönhető – a revival felvételek mellé forrásanyagokat is tudunk rakni, tehát a releváns gyűjtések is elérhetők külön keresés és további kutatás nélkül.

– Milyen csapat hozta össze a ma már elérhető weboldalt?

– A Polyphony csapatával kezdtük el a fejlesztést, aztán a tartalmi rész volt az, ami „kinyitotta” ezt a projektet, s lehetővé tette, hogy ötven-hatvan emberrel dolgozzunk együtt. A módszertan részletes kidolgozása nagyjából nyolc évet vett igénybe, s ennek egy pontján kezdtünk el azon gondolkodni, hogy milyen anyagokat vegyünk fel, milyen zenészekkel. Ezen már a Hagymányok Háza égisze alatt működő szerkesztőbizottság dolgozott: Pávai István, Kelemen László,

Árendás Péter, Richter Pál és én. Ez a csapat első körben egy reprezentatív bemutatkozó anyag összeállításához adott iránymutatást. Most jutottunk el oda, hogy már népzene-szek és népzenei oktatók is tehetnek javaslatot arra, hogy mivel bővíljen az anyag.

Április elején, a Folk_ME bemutónapján körülbelül kétszázan voltak jelen, és volt nagyjából harminc külföldi meghívott vendégünk is. Az érdeklődőket a helyszínen megkértük, hogy adjanak visszajelzést a projekt irányáról és fejlesztésének lehetőségeiről. Mi az, ami hiány számukra, vagy mi az, ami esetleg nem átlátható és egyértelmű? A bemutató zárásaként tartottunk egy vitát a megfogalmazott javaslatokról és kritikákról, ami beemelte a projektbe a közösségi fejlesztés lehetőségét. Ezt mint értéket a jövőben szeretnénk megtartani és fejleszteni.

– Volt érdemi, konstruktív kritika?

– Persze, de azért nagy meglepetések nem voltak. Nem is nagyon lehettek, hiszen nyolc éven keresztül dolgoztunk a rendszeren, s bőven volt lehetőségünk arra, hogy körbejárjuk és végiggondoljuk a problémákat. Egy fejlesztés úgy zajlik – de én alkotóként is úgy dolgozom –, hogy meghallgattatom, átbeszélésem másokkal azt, ami készül. Kiterjedt ismerősi és szakmai köreim véleménye a fejlesztés során is figyelmet kapott. A feltehető kérdések zömét feltették és feltettük már korábban, így inkább filozófiai és elméleti kérdések fogalmazódtak meg: valóban az-e a Hagymányok Háza dolga a mai viszonyok között, hogy olyan anyagokat publikáljon, amelyek kevésbé közismertek?

– Nekem, újságíróként logikusnak tűnik, hogy nem a lerágott csontot kell újrarágni...

– Egyrészt nyilván ez az izgalmasabb irány, másrészt viszont szükség van a közismert anyagok ilyen jellegű feldolgozására. Éppen azért, mert a közismert dalok pont attól és azért alakulnak át lassan valami mássá, mert boldog-boldogtalan játssza azokat. Tehát, ezek azok a dalok, amelyeknél érvényes módon lehetne valamiféle iránymuta-

Címlap: Makovinyi Tibor (Agamemnon) – Novák Ferenc - Rossa László: Magyar Elektra – fotó: Korniss Péter

tást adni. Akik az alapfokú oktatásban dolgoznak, joggal igényelnek a munkájukhoz ilyesfajta segítséget. Ezt a projektet a Zeneakadémia Népzene tanszékével kezdtük el, s aztán bevontunk más intézményeket is, ezzel együtt bővültek az igények is. Például jogos felvetés, hogy legyenek olyan magyarázó jellegű videók, amikben egy-egy oktató elmond bizonyos technikákat... Ezek mind-mind olyan dolgok, amikre mi is gondoltunk már, de nagyon sok szalon folyik a munka, s nagyon sokfélék az igények és a javaslatok. Éppen ezért meg kell keresni a „szűk keresztmetszetet”. Volt olyan igény például, hogy minden egyes videónál írjuk ki, hogy éppen milyen akkord hangzik el! Jogos felvetés, de óriási kapacitásokat kötne le, és nem lenne annyi hozadéka, amennyi munkát – az eddigieken felül – bele kellene tenni. Ilyen szűk keresztmetszet a kottázás is. Végül az lett a konszenzus, hogy nem baj, hogy jelenleg nincs még mindenhol kotta. Annyira sok szakmai vita áll a háttérben arról, hogy milyen módon, milyen mélységben kell és lehet a dalokat kottázni, hogy döntenünk kellett: nem baj, ha még nincs mindenhol kotta. Végeredményben ez nem egy könyv, itt a megjelenéssel nem áll meg sem a növekedés, sem a fejlődés. Sőt!

– *Az alapstruktúra felállt, működik, megtekinthető, tanulmányozható. De mennyire egyértelmű a fejlődés és növekedés iránya?*

– Az egyik fontos kérdés, hogy milyen típusú tartalommal töltsük tovább az oldalt. Én például erősen támogatom, hogy a nemzetiségek felé is bővítsük a tartalmakat. De legalább ennyire fontosak lehetnek a nemzetközi kulturdiplomáciai vonatkozások is.

– *Ezt ne hagyjuk kifejtetlenül!*

– Nemzetközi térben akkor tudjuk elhelyezni az itthon meglévő szakmai tudást és a mozgalomból kinőtt rendszert, ha vannak olyan típusú programok, amikhez lehet kívülről kapcsolódni. Azt mindig nehézkesnek látom, amikor külföldön bemutatjuk a magyar népzene és néptáncot, s be lehet állni táncolni... mert bármekkora is a siker, ezek a projektek legtöbbször megrekednek, elhalnak. Egy lengyelnek a magyar népi kultúra inkább egzotikus kaland, mint hosszú távú elköteleződés. Persze, vannak ellenpéldák, például Japánban.

De az, amikor előáll egy újfajta módszertani lehetőség, ami saját tartalmak feltöltését is lehetővé teszi az adott országban, akkor az egy komoly és erős kapcsolódási pont. A nemzetközi visszajelzések azt mutatják, hogy a Folk_ME keretrendszerére nagyon nagy igény volna, mert ezzel ők is tudnák generálni, élénkíteni és erősíteni a helyi revival mozgalmat. Nyilván, mi nem mondjuk, hogy a Folk_ME kizárólag a ma-

gyar népzene alkalmazható. Mi a keretrendszerhez és a megközelítésmódhoz ragaszkodunk...

– *...hiszen a megközelítés módja, s maga a népzene értelmezése nem minden országban egyforma.*

– A Hagyományok Házában két éve megalkult egy nemzetközi csapat, amely feltérképezi azokat a partnereket, akikhez közel áll a Hagyományok Háza által képviselt kultúrafelfogás. Hiszen az, amit mi ma Magyarországon népzene névvel hívunk, nem feltétlenül van teljes átfedésben a más országokban honos és élő népzene-felfogással. Például Ukrajnában a „narodnaja muzika” alatt komponált zenét értenek, s ez így van tőlünk keletre és a Balkánon is. Az északi országokban pedig az, amit népzene névvel hívunk, valami etnikus alapról származó komponált zene.

Ilyen értelemben a Folk_ME segítségével nekünk azokkal kell kapcsolatot kiépítenünk, akik a mi definíciónkat értik és kiegészítésüknek tekintik. Például Finnországban a Sibelius Akadémia népzene tanszéke egy nagyon izgalmas és innovatív közeg, de nagyon mást gondolnak a népzene-ről, mint mi itt. Ők alkotókat „hoznak létre”, és népzenei inputból valami egészen más produktumok teremtenek. Ez persze izgalmas és fontos is, de egyáltalán nem kompatibilis a Folk_ME Projekttel. Ehhez képest viszont Finnországban ott van a – népzenei fesztivált is rendező – kaustineni civil szervezet, mely a teljes finnországi népzenei oktatásban részt vesz, és azokkal a fókuszokkal dolgozik, mint mi. Alapvetően finn, számi és egyéb kisebbségek zenéit rekonstruálják. Tehát, így keressük és találjuk meg országról-országra haladva a partnereinket. Van, ahol a mainstream állami szférában találunk partnereket, s akad, ahol a civil szféra szereplőinek tudunk kezet nyújtani. Megesik, főleg keleten, hogy egy-egy egyetem kutatói között találunk egy egészen szűk kört. Mindenfelé akad olyan partner, aki érti, tudja és érzi, hogy miben tudnánk együttműködni, de ezek az emberek és szervezetek országonként más-más helyen és helyzetben vannak. Egy szemantikai viharban kell kapcsolódási pontokat találnunk, s ez nem mindig egyszerű.

A bemutatóra tíz országból érkezett nagyjából harminc fő, olyanok, akikkel már épül az együttműködés. Segítségükkel létrejöhet egy nemzetközi „holdudvar” azokból, akikkel közös a szemléletünk.

– *Visszakanyarodva a fejlődési és fejlesztési lehetőségekhez...*

– A Folk_ME mellett elindult egy alprogramunk, ami a városi cigányzenét rögzíti. Ez lesz a következő bemutatónk, s ez az a pro-

jekt, ami megmutatja, hogy az általunk létrehozott rendszer mennyire flexibilis, mivel ebben az esetben teljesen más típusú tartalommal dolgozunk. Ráadásul ennek a programnak tényleg van egyfajta „utolsó óra hangulata”, hiszen az idős és közismert városi cigányzenészek most még meg tudják mutatni a saját muzsikájukat. De tudjuk, hogy ezen a területen is hatalmas változások zajlanak...

– *Tehát ezek a projektek – bizonyos jól értelmezhető keretek között – bővíthetők a végletekig. Vagy legalábbis innen nem látszik semmiféle „végpont”...*

– Mondhatjuk, hogy ez egy olyan rendszer, aminek segítségével különböző kulturális jelenségek bemutatathatók. Ha le akarom egyszerűsíteni: a könyv is egy formátum, amely segíti a tudásátadást. Ahogy a Folk_ME is egyfajta tudásbázis, aminek segítségével a világunk számos jelensége feltárható, bemutatható és tanítható.

– *A Folk_ME kapcsán és ürügyén – érthető módon – a zenéről beszélünk, de azért a hagyományoknak ez csak egy szelete...*

– Arra törekszünk, hogy az elkövetkező években kialakuljon egy ugyanilyen módszertan a kézművészet és a tánc területén is. A kézműves projekt már el is indult, a tánc területén még ízlelgetjük a lehetőségeket, de már most is izgalmasnak tűnik. Azt szeretnénk, ha ezek a kezdeményezések itthon és külföldön is a Hagyományok Háza zászlóvivői lehetnének. Hiszen a digitális oktatás, az automatizált tudásátadás olyan új terület, ami nem csak aktuális, de kapcsolatot is építhet.

– *Bár nyilvánvaló, de azért szögezzük le: ezek az új módszerek nem kiváltani akarják az ember és ember közötti tudásátadást, hanem sokkal inkább elmélyíteni és megerősíteni a megszerzhető tudást. A mester-tanítvány kapcsolat ma sem kevésbé fontos, mint az elmúlt évezredekben.*

– Ahogy a könyv sem váltotta ki a jelenléti oktatást, úgy ezzel az új eszközzel sem lehetnek ilyen céljaink. Egy tanárnak például segítség lehet olyan helyzetben, amikor tizenhatos kellene megmutatnia ugyanazt, s egy tanulóknak nagy segítség lehet, ha a tizenhat megmutatás után még mindig lennének kérdései. Nem akarom megmondani, hogyan kell ezt az eszközt alkalmazni, hiszen az alkalmazási módok és lehetőségek a felhasználók kompetenciakörébe tartoznak. A projektbemutató hat próbaoktatás volt, hat szakember mutatta be, miként használja a Folk_ME-t. Lenyűgözve figyeltem a kollégákat, mert olyan módokon használták ki a lehetőségeket, amilyenek nekem eszembe se jutottak.

Grozdits Károly

Varga Sándor: A HAGYOMÁNYOK HÁZA A MAGYAR NÉPTÁNCMOZGALOMBAN

Szerepek, feladatok, lehetőségek – I. rész

„A külső-belső változásokra érzékenyen reagáló, markáns stratégiai gondolkodásmódra van szükség ahhoz, hogy szakmai örökségünkkel felelősen bánjunk, és megalapozzuk az új utak keresését. A Hagyományok Háza szakmai megújulását tükrözi az intézmény honlapján közzétett »Vízió és misszió« (<https://hagyomanyokhaza.hu/hul/hagyomanyok-haza>) szövege. A stratégiai gondolkodást segítő Both Miklós főigazgató fölkérésére született Varga Sándor alábbi tanulmánya, a néptánc területén. Ezt a gondolatgazdag elemzést abban a reményben tárjuk a szélesebb szakmai nyilvánosság elé, hogy a Hagyományok Házán túl is hatást gyakorol a néptánc revival egész közegére.” Sándor Ildikó, a Hagyományok Háza közművelődési és tudományos szakmai vezetője

BEVEZETÉS

A Kárpát-medencei néptáncvilág három nagy területével kapcsolatban szeretném a Hagyományok Háza lehetséges szerepeit felvázolni. Az egyik a falu tradicionális táncművelésének, amelynek elemei ma csupán nyomokban találhatók meg, szinte kizárólag csak a legidősebb generáció emlékeiben élve. Gyakorlatban ez a tudás azokban a községekben érhető még tetten, ahol a 2000-es évek eleje óta a fesztiválistika, illetve a folkurizmus segíti egyes hagyományelemek fennmaradását (Szabó 2006: 173–174; Varga 2014: 121), illetve ahol a már korábban is működő revival mozgalom mentőövet dobott ezeknek (Fügedi – Varga 2014: 129–130; Pálfi 1979: 369). A lassan feledésbe merülő falusi hagyományok az intézményesített hagyományörzés, valamint a fesztiválok és a turizmus területén találkoznak és fonódnak össze a városban megszűletett néptáncmozgalommal. Ez utóbbihoz az elsősorban a városokban működő hivatás-

Varga Sándor (forrás: zti.hu)

sos néptáncgyűjtéseket, az amatőr táncszerepeket, illetve a falusi műkedvelő csoportokat sorolom. A harmadik az 1970-es években induló táncmozgalom. E három terület természetesen sok szálon (személyeken, intézményeken, eseményeken keresztül) kapcsolódik egymáshoz, programjait, illetve az azokat szervező, irányító személyek között sok esetben komoly átfedés van. Fontosnak tartom ugyanakkor a megkülönböztetésüket, mert társadalmi hátterük, valamint szociális és kulturális hatókörük némileg eltérő, más és más problémák kapcsolódnak hozzájuk. Úgy vélem – bár ezt csak becsülni tudom –, összességében annyi embert (szereplőket, nézőket, családtagokat stb.) érintenek,¹ hogy rajtuk keresztül a hazai társadalom egy jelentős részéhez – ha csak közvetve is – információk juttathatók el a népművészet hasznáról. Amennyiben a Hagyományok Háza megfelelő kapcsolatrendszerrel tud kiépíteni mindhárom terület irányába, ezen területek szociokulturális helyzetét és igényeit felmérve vonzó és nívós szakmai (pedagógiai és művészi) programot tud indítani számukra, akkor a színvonalas népművészet iránti érdeklődés hazánkban nagyon sok helyen felkelthetővé és fenntarthatóvá válik.

Tudomásom szerint a néptáncszerepekkel és a táncmozgalommal a Hagyományok Háza már széles körű kapcsolatokat ápol, magával a faluval azonban kevésbé. Ugyanakkor a jó minőségű kultúrát és a helyi kisközösségeket, társadalmakat segítő munka megszervezése itt a legsürgetőbb. Néprajzi, kultúranthropológiai és szociológiai vizsgálatok mutatják, hogy a vidéket alábecsüli és elhanyagolja a mindenkori kultúrpolitika (sőt még az öko- és a gazdaságpolitika) is (Andrásfalvy 2014; Ángyán 2014; Alabán 2013). Tapasztalatom szerint a magyar népzenei és néptáncmozgalomban részt vevők többsége sem fordít elég figyelmet a falu jelene felé. Táncszerepeink, néptáncosaink, népzeneészeink döntő többsége városi, városban él és ott „műveli” a népi kultúrát.² Komoly problémának tartom, hogy alig találunk vidéken élő, ott működő, a helyi társadalmat és igényeket jól ismerő táncoktatókat. Sok esetben a falusi táncszerepek nagyobb városi táncgyűjtések fiókegyütteseiként, egyfajta utánpótlásképzőként működnek. Az anyagi források elérése, illetve a tehetségmegtartás tekintetében ez hátrányos helyzetet jelent (Varga 2009a).

A kiscsöszói Élő Forrás Hagyományörző Egyesület³ jó példa lehet arra, hogy miként lehet egy alulról szerveződő, a helyi közösséget, a kulturális, sőt biológiai diverzitást segítő szervezetet jól működtetni. A Hagyományok Háza egyik legfontosabb feladatának az ilyen jó gyakorlatok felkutatását, felkarolását és bemutatását tartom. Ennek alapja a vidéki civil kulturális szervezetekkel való jó kapcsolatrendszer kiépítése lehetne, ahol a Hagyományok Háza egyfajta közvetítő, moderátori szerepet tölthetne be az említett szervezetek között.

A Hagyományok Házának a hagyományörzéssel kapcsolatban megfogalmazott céljainak és központi (irányító?) helyzetének megfelelően, még ha különböző mértékben is, de mindhárom fent említett területre van hatása. Ha az intézmény jövőbeli szerepét szeretnénk pontosítani, programjainak tartalmát és minőségét meghatározni, akkor röviden számba kell venni, hogy a színpadi néptánc és a táncmozgalom milyen gondokkal küzd. Az esetleges szervezeti, érdekképviseleti hiányosságok mellett, a tudomány (egyáltalán az írásbeliség) és a mozgalom kapcsolatának vizsgálatára gondolok itt.⁴ A posztmodern kor jellemző kulturális problémái: a „félműveltség”, a felszínes gondolkodás nagyon komoly gondokat jelentenek társadalmi szinten is (Maróti 2008: 5–6), a néptáncmozgalom műveltségével kapcsolatos viták során ezekről is szót kell ejteni.⁵

Az első terület, a vidék kulturális, társadalmi és gazdasági túlélése egy rendkívül szerteágazó téma, arra nem vállalkozhatok, hogy ezt itt részleteiben tárgyaljam. Reményeim szerint a fenti néhány sor elég hatásosan rávilágít néhány fontos, ide kapcsolódó kérdésre, az ott említett szakirodalmak segítségével pedig az érdeklődők tovább tájékozódhatnak.

*

A TÁNCHÁZ

Martin György, a magyar táncfolklorisztika vezető alakja a néptáncok tudományos feldolgozása során összegyűlt tudáshalmazt alkalmasnak találta arra, hogy változást indítson el a néptáncok színpadi feldolgozásában (*Szász 1981: 43*). Visszaemlékezése szerint a koreográfusok azonban sokáig csak az öncélú „figuravadászat” céljából használták a tudomány által szolgáltatott (elsősorban képi) információkat (*Szász 1981: 43*). Emiatt az 1960-as évek végére Martin eltávolodott a néptáncmozgalomtól (*Szász 1981: 44*), de aztán néhány érdeklődő, fiatal zenészben, többek között Halmos Bélában és Sebő Ferencben meglátta azt az „őszinte, mély megismerési igényt”, ami miatt visszafordult a mozgalom felé, és elkezdett együttműködni az említett fiatalokkal (*Szász 1981: 44–45*). Ebből a találkozásból született 1972-ben a táncházmozgalom (*Jávorszky 2016: 19–23*). Az első városi táncházak ötletgazdái, szervezői⁶ a színpadról lehozott néptáncra kifejezetten az utca emberét célozták meg (*Halmos 2006: 15*), azzal a szándékkal, hogy az addig ismert, színpadra koreografált előadásoktól teljesen eltérő, a falusi táncos és zenei világban tapasztalt egyéni autonómiát, alkotói kifejezőerőt és spontaneitást, valamint minőségi eszmeцерét a gyakorlatba átültesék, és ezáltal érjenek el közvetlen társadalmi hatást (*Quigley – Varga 2021: 521*). A mozgalom későbbi, más hagyományörző jelen-

Fotó: Hrotkó Bálint

Bartók és Kodály 1905-ben (Székely Aladár / Wikimedia Commons)

ségekhez hasonló intézményesülése ezeket a kezdeti emancipációs impulzusokat megmerevedett szerepekbe rendezte (*Quigley – Varga 2021: 521*). Úgy látom, hogy ebben a rendszerben a tanult táncosok, illetve az utcáról belépő, „civiliek” között a kapcsolat meglehetősen korlátozott – ezt például a táncházakban megmerevedett térhasználati rend is mutatja.⁷ A falusi táncmulatságok működését, dinamikáját még a XX. század első harmadában is meghatározó táncos-zenész kapcsolat is formálissá vált, eltűntek azok a (sok esetben) nem-szóbeli elemek, amik ezt a kapcsolatot igazán élővé tették (*Quigley – Varga 2021: 514–518*). Sok hasonló, a művészi önkifejezés lehetőségeit gazdagító, az emberi kapcsolatokat tartalmasabbá, színesebbé tevő kulturális jelenséget tartalmaznak különböző táncfolklorisztikai, táncantropológiai elemzések. Ezek megismerésének előfeltétele a néptáncmozgalom írásbeliségének fejlesztése, illetve a modern audiovizuális eszközöket használni tudó erőteljes ismeretterjesztés. A legtöbb mai táncházból hiányoznak azok az előadások, amelyek a tradicionális paraszti kultúra ilyen jellegű sajátosságairól (ha úgy tetszik: mélységeiről) szólnának, és mai használhatóságukhoz adnának mintát. A táncházmozgalom hőskorában az ilyen jellegű programok, majd az ezek nyomában kialakuló beszélgetések biztosították a párbeszéd lehetőségét a tudomány és a „felhasználó” között.⁸ Az ilyen jellegű eszmeцсere mindenki szempontjából hasznos lenne, hiszen a táncházások megismerkedhetnének a kapcsolódó kutatások eredményeivel, választ kaphatnának felvetéseikre, a táncfolkloristák pedig ajánlásokat fogalmazhatnának meg a néptánc társadalmi használatára vonatkozóan (*vö. Felföldi – Kukár – Varga 2016: 68–69*). Ezzel párhuzamosan a párbeszéd új kutatási kérdések felvetésére sarkallhatná a kutatókat. A Hagyományok Háza ajánlásaiban, továbbképzéseiben fontos helyet kellene elfoglalnia a táncfolklorisztikai, táncantropológiai és egyéb tudományos előadások táncházakba történő beépíthetőségének. Ez nem csak az általános ismeretterjesztés miatt fontos, hanem lehetőséget adna arra, hogy a kutatók mélyebben megismerjék a táncházat mint társadalmi közeget, valamint arra hogy a táncházások történelmi-néprajzi érdeklődése elsősorban ne áltudományos, alternatív forrásokból táplálkozzon. Ha a magyar néptáncmozgalmat (ezen belül hangsúlyosan a táncházmozgalmat) egyfajta szubkulturális csoportnak tekintjük (*Klaniczay 1993, Varga 2005*), akkor elmondhatjuk, hogy eszméi, és tevékenységei a ma divatozó kultu-

rális áramlatokkal szemben fogalmazódnak meg, magát folyamatosan sajátos viselkedési normák, értékek és kulturális kódok mentén értelmezi újra. Ennek eredménye az lehet, hogy szereplői részben szembe kerülnek az osztálytársadalmi értékekkel és normákkal, sok esetben tudománytalan eszmékkel igazolják szembenállásukat, erősítik identitásukat.⁹ Ezt komoly társadalmi gondnak látom a mai Magyarországon,¹⁰ és ez alól nem kivétel a táncházmozgalom sem, gondoljunk csak a magyar néptánc, népzene „ősiségének” történelmietlen eredetmagyarázataira, amelyek tömegével lepik el az internetet.¹¹ Maróti Andorhoz kapcsolódva úgy vélem, hogy a nagy történelmi kataklizmák felé vezető, zárt rendszerekben való gondolkodást csak a kritikai megközelítésekkel való megismerkedés (nyílt gondolkodás) oldhatja fel (Maróti 2008: 7–8).¹² Ezáltal jobban átjárhatóvá válnának társadalmi csoportok közötti kommunikációs határok, megelőzve az félreértelmezéseket, elősegítve a különböző csoportok képviselői közötti, egyébként rendszerint termékenynek bizonyuló párbeszédet. A nyitás eredményeképp a szubkulturális csoportot összetartó kulturális jellegzetességek, tudáselemek a külvilág előtt is felértékelődhetnek, így a társadalom egésze szempontjából „kognitív kisebbségnek” tekintett szubkultúra önállóan sikeres maradhat (Bíró – Gagyí 1987: 179).

A különutas csoportok hosszú távú fennmaradását a külső érdeklődés is segíti, hiszen ez ébren tartja a belső szolidaritást. Ha viszont a környezet közömbössé válik, akkor az adott közösség könnyen konfliktushelyzetbe kerülhet.¹³

Táncház a Hagymányok Házában (HH Archívum)

A táncházakat érdemes összekötni más képző-, ipar-, zene- és táncművészeti eseményekkel, bemutatókkal, kiállításokkal, mint ahogy a táncház hőskorából erre vonatkozóan sok pozitív példát láthattunk is (Sándor 2006: 25). A népművészet soha nem volt független más művészeti ágaktól, még akkor sem, amikor viszonylag önálló jelenségként a népi kultúra elválaszthatatlan részeként működött. Lajtha László szerint a népművészet „...kiszakítva a népi kultúrából elveszti éltető talaját...”, a műfaj továbbélése szempontjából csupán egy lehetséges utat vázol fel – egyesülnie kell a „nagy kultúrával a lelkek mélyében” (Lajtha 1992: 100–101). Ezen mérőben esztétikai megközelítés relevanciájáról lentebb még szólok, itt csak két fontos tényre szeretném felhívni a figyelmet:

1. A Bartók, Kodály és Lajtha által elvégzett munka fontossága nem csak az összehasonlító zenetörténet elveinek kidolgozásában áll, hanem az egyetemes komolyzenét megtermékenyítő új magyar műzenei stílus megteremtésében is,¹⁴ amelyhez formát és ihletet Bartóké az alapos népzenei ismereteikből merítettek (Andrásfalvy 2019: 433).

2. A komolyzene az euroamerikai kultúrában a társadalmi megítélés, az állami támogatás és a magánodatációk szempontjából egyaránt az elit kategóriába tartozik.¹⁵ A komolyzenével kapcsolatos programok, kutatások stb. az említett terület összes országában különleges kultúrpolitikai támogatást élveznek. Bartók, Kodály és Lajtha munkássága tehát ebből a szempontból is rendkívül jelentős. A fent említett esztétikai minőség mint a társadalmilag rangos művészetek közé való „beférkőzés” egyik lényeges eszköze ebből a nézőpontból nem csak művészi, vagy kulturális kérdés, hanem a tudomány-, illetve művészetszervezés stratégiai számára is fontos „ütőkártya”.

A művészi üzenet hatását erősítő összetettség (Gesamtkunst) is rendkívül fontos. A kép, a szöveg, a hang, a mozdulat együttesen sokkal nagyobb hatást tud kifejteni,

Lajtha László „Széki gyűjtés” c. monográfiájának hanganyaga a Hungaroton kiadásában

mint ezen jelenségek külön-külön. Muharay Elemérnek a „magyar játékszínrel” kapcsolatos munkásságát követendő példának tartom. „Muharay ugyanis a paraszti tánc továbbéltetésére azt látta a legjobb lehetőségnek, ha a néptánc mint mozgásművészeti forma a színházművészet eszköze is válik” (Barta 2014: 150–151). Barta Tamás kiemeli azt, hogy a művészi koncepciójában a modern és a hagyományos kultúra elemeit ötvözni tudó Muharay Együttes egy pezsgő szellemi műhely volt, sok kiváló gondolkodót, művészt adva az országnak (Barta 2014: 151). A csupán néhány évig működő „összművészeti” csoport az 1945 és 1948 közötti demokratizálódás

szolgálatába állítva tevékenységét, nem csak kulturális, hanem társadalmi értelemben is jelentős hatással bírt (Barta 2014: 152). Ennek nyomán érdemes lenne elgondolkodni azon, hogy a táncházakat hogyan lehetne ötvözni a néphagyományra építő színjátszással, legyen az tradicionális jeleneteket (pl. betlehemes) bemutató előadás, vásári komédiaszerű szkeccs, vagy például egy résztvevő-színházi műsorszám (Erel – Reynolds – Kaptani 2017).

Legyenek a táncházak valódi nyílt kulturális események, ahol új szellemi áramlatok, ötletek és nézetek gazdát cserélnek, ezáltal társadalmi, esztétikai használhatóságuk megmértetik! Azt gondo-

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ADORNO, Theodor W.
- 1998 „A félműveltség elmélete.” *A kultúra szociológiája*; szerkesztette WESSELY Anna, Budapest: Osiris – Láthatatlan Kollégium, 96–113.
- ALABÁN Péter
- 2013 „Kovách Imre: A vidék az ezredfordulón. A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai”. *Metszetek* 11. évf. 2–3. szám, 299–307. (Recenzió).
- ANDRÁSFALVY Bertalan
- 2014 „Magyarország földjének és népének jelen, múltja és jövője.” *A magyar föld sorsa: Andrásfalvy Bertalan, Ángyán József, Márai Géza, Molnár Géza, Tanka Endre írásai földviszonyaink múltjáról és jelenéről a jövőnek*; szerkesztette TANKA Endre, Budapest: Agroinform, 15–36.
- 2019 „Népi értékek, művelődési hagyományok a 20. század első felében.” *Jövőnk gyökerei: Írások a népművészetről*; szerkesztette MÁTÉ Gábor, Budapest: Magyar Művészeti Akadémia, 430–438.
- ÁNGYÁN József
- 2014 „Mi lesz magyar föld, mezőgazdaság és vidék.” *A magyar föld sorsa: Andrásfalvy Bertalan, Ángyán József, Márai Géza, Molnár Géza, Tanka Endre írásai földviszonyaink múltjáról és jelenéről a jövőnek*; szerkesztette TANKA Endre, Budapest: Agroinform, 101–207.
- BARTA Tamás
- 2014 „Magyar néptáncmozgalom a korai időkben: társadalmi ideológia vagy nemzeti művészet?” *Eszmélet* 26. évf., 101. 141–166.
- BÍRÓ Zoltán – GAGYI József
- 1987 „»Mi főleg csináltuk, mások magyarázták«: Montázs a táncház-jelenségről.” *Néphagyományok új környezetben: Tanulmányok a folklórizmus köréből*; szerkesztette BÍRÓ Zoltán – GAGYI József – PÉNTÉK János, Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 162–183.
- EREL, Umut – REYNOLDS, Tracey – KAPTANI, Erene
- 2017 „Participatory Theatre for Transformative Social Research.” *Qualitative Research*, 17. évf., 3. szám, 302–312.
- FELFÖLDI László – KUKÁR Barnabás Manó – VARGA Sándor
- 2016 „Új táncutató műhelyek Magyarországon.” *Táncstudományi Közlemények* 8. évf., 1. szám, 68–73. http://mte.eu/sites/default/files/inline-files/2016_1%20TTK.pdf
- FÜGEDI János – VARGA Sándor
- 2014 *Régi táncművelés egy baranyai faluban*. Budapest: L'Harmattan – MTA BTK Zenetudományi Intézet http://real.mtak.hu/20098/1/Fugedi_Varga_Regi_tancultura_egy_baranyai_faluban.pdf
- HALMOS BÉLA
- 2006 „A táncmozgalomról.” *A betonon is kinő a fű: Tanulmányok a táncmozgalomról*; szerkesztette SÁNDOR Ildikó, Budapest: Hagyományok Háza, 7–22.
- JÁVORSZKY Béla Szilárd
- 2016 *Halmos Béla emlékezete*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- KAPITÁNY Ágnes – KAPITÁNY Gábor
- 2018 „Az összeesküvés-elméletek néhány szocio-kulturális összetevője.” *„Tapasztalatból hallottam...”: Alternatív világképek, összeesküvés-elméletek társadalomtudományi elemzése*; szerkesztette POVEDÁK István – HUBBES László Attila, Szeged: Vallási Kultúrakutató Csoport, 27–36.
- KLANICZAY Gábor
- 1993 „Gondolatok a népi kultúra, a szubkultúra és az ellenkultúra viszonyáról.” *Múltunk jövője: szabadelvűek a népi kultúráról*; szerkesztette FEKETE Éva, Budapest: T-Twins Kiadó, 113–119.
- KRUGLANSKI, Arie W.
- 2005 *A zárt gondolkodás pszichológiája*. Budapest: Osiris Kiadó.
- LAJTHA László
- 1954 *Széki gyűjtés*. Budapest: Zeneműkiadó. Népzenei Monográfiák 2.
- 1992 „Mi a népművészet?” *Lajtha László összegyűjtött írásai I.*; szerk. BERLÁSZ Melinda, Budapest: Akadémiai Kiadó, 100–104.
- MARÓTI Andor
- 2008 „Felnőttképzés a posztmodern társadalomban.” *Új Pedagógiai Szemle* 2008/11 – 12. szám, 3–17.
- PÁLFI Csaba
- 1979 „Gyöngyösbokréta.” *Magyar Néprajzi Lexikon 2*; szerkesztette ORTUTAY Gyula, Budapest: Akadémiai Kiadó, 368–369.
- POVEDÁK István – HUBBES László Attila szerk.
- 2018 „Tapasztalatból hallottam...”: *Alternatív világképek, összeesküvés-elméletek társadalomtudományi elemzése*. Szeged: Vallási Kultúrakutató Csoport.
- QUIGLEY, Colin
- 2015 „György Martin's Place in Applied Ethnochoreology.” *Acta Ethnographica Hungarica* 60. évf., 1. szám, 111–120.
- QUIGLEY, Colin – VARGA Sándor
- 2021 „Táncoló parasztok, muzsikusz cigányok: Társadalmi hierarchia és koreomuzikális interakció.” *Amerre én járok: Tanulmányok a 70 éves Pávai István tiszteletére*; szerkesztette LIPTÁK Dániel – RICHTER Pál – SALAMON Soma, Budapest: BTK Zenetudományi Intézet, 493–526.
- SÁNDOR Ildikó
- 2006 „Zene és tánc úgy, mint Széken.” *A betonon is kinő a fű: Tanulmányok a táncmozgalomról*; szerkesztette SÁNDOR Ildikó, Budapest: Hagyományok Háza, 23–39.
- STEPPUTAT, Kendra – SEYE, Elina
- 2020 „Introduction: Choreomusical Perspectives.” *The World of Music (New Series)* 9. évf., 1. szám, Choreomusicology 1., Corporeality, Social Relations, 7–24.
- SZABÓ Zoltán
- 2006 „»Elindultam hosszú útra«: Egy társadalmi csoport utazásai a 20. század utolsó három évtizedében.” *A betonon is kinő a fű: Tanulmányok a táncmozgalomról*; szerkesztette SÁNDOR Ildikó, Budapest: Hagyományok Háza, 161–182.
- SZÁSZ János
- 1981 „Beszélgetés Martin Györggyel az új folklórhullám és néptáncmozgalom előzményeiről.” *Kultúra és közösség* 1981/4. 42–53.
- VARGA Sándor
- 2009a „Bevezetés.” *Globalizáció vagy hagyományápolás? Táncos hagyományok kutatása és továbbél(t)ése: Tanulmányok a magyar néptáncművelés tudományos és művészeti bemutatásának lehetőségeiről és annak társadalmi hatásairól*, szerkesztette VARGA Sándor, *Folkszemle*, 2009 december. https://archivum.folkradio.hu/folkszemle/varga_globalizaciovagyhagyomanyapolas/
- 2009b „Gondolatok a táncművelés hagyományos és intézményesített formáiról.” *Globalizáció vagy hagyományápolás? Táncos hagyományok kutatása és továbbél(t)ése. Tanulmányok a magyar néptáncművelés tudományos és művészeti bemutatásának lehetőségeiről és annak társadalmi hatásairól*, szerkesztette VARGA Sándor, *Folkszemle*, 2009 december. https://archivum.folkradio.hu/folkszemle/varga_tanctanulas_6/index.php
- 2014 „A táncmozgalom hatása egy erdélyi falu társadalmi kapcsolataira és hagyományaihoz való viszonyára.” *Az erdélyi magyar táncművelés és táncstudomány az ezredfordulón II.*; szerkesztette KÖNCZEI Csongor, Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 105–128. http://real.mtak.hu/20552/1/A_tanchazas_turizmus_hatasa_egy_erdelyi_falu_tarsadalmi_kapcsolataira_es_hagyomanyaihoz_valo viszonyara_u_224156.395.pdf
- VÍRGA, Petru
- 2005 „Szubkultúra.” *Szótár plurális társadalmaknak / Vocabular pentru societăți plurale*; szakmai vezető COLȚESCU, Gabriela, Iași: Polirom Kiadó. <http://tarstuzotar.adatbank.transindex.ro/?szo=80>

lom, hogy a táncházak ötletgazdái eredeti céljainak leginkább ez a szemlélet felel meg. A Hagyományok Háza továbbképzéseinek tehát nemcsak táncvezetőket, táncosokat és zenészeket kell képezni, hanem sokoldalú, művelt eseményszervezőket, akik képesek megszólítani a néptáncos közegek kívül másokat is – ehhez a művészeti menedzsment, a marketing alapjait is el kell sajátítani.¹⁶ Ezzel kapcsolatban fontos lenne az online tér adta lehetőségek használata: fiatalokat megszólító podcast-okat, vitafórumokat kellene indítani, melyeket össze lehetne kötni azokkal a témákkal, amik a táncvilág élő előadásokon elhangzanak.

Hangsúlyozom, hogy fentebbi nyitást elsősorban a populáris közművészetből általában hiányzó, „minőségi” művészetek irányába képzelem el. Elsősorban azért, mert a popkultúra irányába történő nyitás már magától megtörtént, lásd a világszene, etnopop és egyéb virágzó műfajok sikereit. Úgy vélem, hogy ezeket a műfajokat sem szervezettel, sem pályázatokkal nem kell támogatni. Ennek a legfontosabb oka az, hogy az elsősorban látványra fókuszáló műhelyek, produkciók el tudják adni magukat, hiszen a kereskedelmi adók ilyen termékekkel üzletelnek. Ez esetben a Hagyományok

Házának egyszerűen a szakmai minőséget figyelembe véve kell öszszeválogatni azokat a szereplőket, akiknek teret biztosít rendezvényein. A minőségi választás szerepét kell tudni feljuttatni, másrészt a kultúrafogyasztás lehetőségei helyett, a kultúra aktív alkotásának lehetőségeire kell felhívni az emberek figyelmét.¹⁷

A Hagyományok Házának elsősorban tehát a jó gyakorlatok felkutatására és bemutatására, a párbeszédre való lehetőségek megteremtésére kell fókuszálnia és nem a korunkra jellemző centralizáló, a társadalmi, szellemi és materiális források központosítására, ellenőrzésére és felhasználására törekvő intézmény szerepét kell betöltenie. Budapest a népi kultúrát művelők tekintetében komoly elszívó erővel bír, ugyanakkor a táncvilágmozgalom erejét a kiterjedése, ismertsége adja, a vidék kulturális életének fejlesztése pedig sürgető feladat. Az emberi és anyagi erők központosítása, leosztása, valamint a felülről való döntéshozatal, az erő oldaláról megszervezett piac, a hagyományos táncok extrovertált bemutatásokon, fesztiválokra való bemutatása nem a mozgalom alapítói által megfogalmazott, és az azóta állandóan hangoztatott célokat szolgálja.

(Folytatása következik)

JEGYZET

1 Szabó Zoltán szerint Magyarországon a 2000-es években körülbelül 1200 néptáncgyűttes működött, körülbelül húszezer néptáncossal (Szabó 2006: 170). A Közoktatási Információs Rendszer, 2009. 07. 12-i adatai alapján a magyarországi művészeti alapiskolákban 338 néptánc tanszak működött, mintegy 120 000 gyermekkel (Varga 2009b: Bevezetés / 4-es lábjegyzet). Ha ehhez hozzászámítjuk a táncos gyerekek szüleit, a táncvilágba járó „civiliket”, illetve a kiöregedett, egykori néptáncosokat, akkor talán nem tévedünk nagyot, ha azt mondjuk: Magyarországon körülbelül kétszáz-háromszázezer embernek van közvetlenül, vagy közvetve köze a néptáncvilághoz. Az egész Kárpát-medencét tekintve még nagyobb számról beszélhetünk.

2 Gondoljunk bele, hogy mennyire anakronisztikus helyzet ez: amíg a város kulturális programjai között lépten-nyomon találunk népművészeti eseményeket, addig a forrásvidéken alig, vagy ha igen, akkor az legtöbbször fesztiválok keretében vidékre látogató városi turistáknak szól.

3 <https://eloforras.eu/eloforras/>

4 A magyar táncfolklorisztika számára a néptáncmozgalom sokáig egy rendkívül erős társadalmi háttérrel biztosított (Felföldi – Kukár – Varga 2016: 68). Ez a kutatói utánpótlás, az amatőr gyűjtések akadémiai szintű feldolgozása és a tudományos eredmények gyakorlati felhasználása szempontjából nagyon hasznosnak bizonyult (Felföldi – Kukár – Varga 2016: 68). Természetesen a néptáncmozgalom is profitált ebből az együttműködésből (Varga 2014: 106). Ez a gyümölcsöző, kétoldali kapcsolatrendszer biztosította azt, hogy a magyar táncfolklorisztika „hőskorának” az eredményeit a magyar néptáncmozgalom megismerhette, művészeti, pedagógiai munkájában felhasználhatta. Martin 1983-as halála után ez az együttműködés meggyengült, emiatt az elmúlt húsz év kutatási eredményei már nem jutottak el a táncosokhoz (Felföldi – Kukár – Varga 2016: 69).

5 „Az (...) életformák, életstílusok, gondolkodásmódok, értékválasztások sokféleségét tartják a posztmodern kor legjellemzőbb sajátosságának (...). A differenciálódás elsősorban az egyenlőtlen fejlődéssel járó változásoknak tulajdonítható, ez magával hozza a társadalmi kötelekek gyengülését, az emberi lét individualizálódását. A gyorsuló változás és a társadalmi lét fokozódó bonyolultsága egyre áttekinthetlenebbé teszi a valóságot, annak ellenére, hogy az emelkedő iskolázottsági szint és a világra kiterjedő tömegkommunikáció látszólag növeli a tájékozottság lehetőségét. Ez az ellentmondás zavart okoz, az információk áradata paradox módon ellenkező hatást vált ki: erősíti a félműveltséget, és ez (...) károsabb, mint a műveletlenség” (Maróti 2008: 5). Ahogy Adorno megállapítja: „a félig megértett és félig megtapasztalt nem előfoka, hanem halálos ellensége a művelődésnek: ha a műveltségi elemek anélkül kerülnek be a tudatba, hogy beleolvadnának annak folytonosságába, akkor gonosz mérgekké, előbb-utóbb babonákká alakulnak át...” (Adorno 1998: 107).

6 Andrásfalvy Bertalan visszaemlékezése szerint valamikor az 1950-es évek közepén, egy szilveszteri összejövetelen, Lajtha László széki gyűjtését (Lajtha 1954) hallgatva fogalmazódott meg benne és barátjaiban, Martin Györgyben és Pesovár Ferencben, hogy Magyarországon is érdemes lenne a széki táncvilághoz hasonló alkalmakat szervezni, ahol a színpad kötöttségei nélkül bárki gyakorolhatná a néptáncot.

7 A zenekar előtt a színpadi táncosok, mögöttük, a zenekartól szinte elzárva a „civilis” találhatók.

8 Martin György munkásságának színpadi néptáncra, illetve a táncvilágmozgalomra gyakorolt hatását jól foglalja össze Colin Quigley egy 2015-ös írása (Quigley 2015).

9 Ilyenek például a korunkban (és egyébként a néptáncmozgalomban is) divatos összeesküvés-elméletek, amelyekben a tudomány, illetve annak képviselői a ROSSZ, az alternatív világképek hirdetői pedig a JÓ köntösében jelennek meg. Az összeesküvés-elméletek társadalmi, kulturális és művelődéstörténet jól foglalja össze Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor egyik tanulmánya (Kapitány – Kapitány 2018).

10 Az összeesküvés-elméletek erőteljes magyarországi terjedésének tényét a Povedák István és Hubbes László Attila szerkesztésében megjelenő kötet (Povedák – Hubbes szerk. 2018) szinte összes tanulmánya alátámasztja.

11 Egy, a számtalan példa közül: <http://www.magyarvagyonok.hu/kultura/tortenelmi/konyvek/a-magyar-nep-ostortenete/3205-Az-osi-magyar-neptanc.html>

12 A zárt és nyílt gondolkodás pszichológiai megközelítéséhez lásd: Kruglanski 2005.

13 Jacques Coenen-Huther gondolatait Bíró Zoltán és Gagy József idézik (Bíró – Gagy 1987: 179).

14 <https://www.zti.hu/index.php/hu/bartok/bartok-bela>

15 Ennek a gyökerei a korai keresztény egyház által alkotott morális elvekre vezethetők vissza, amelyek a zenéhez magas értéket társítottak, ugyanakkor például a táncot, mint a test bűnös megnyilvánulását ítélték el (Stepputat – Seje 2020: 10).

16 Ne felejtjük el, hogy a jó marketing elengedhetetlen eszköze annak, hogy a társadalom, illetve a döntéshozók előtt megfelelő módon tudjuk bemutatni tevékenységünket és annak hasznosságát.

Felföldi László: A hagyományőrző mozgalmak eszmeisége és Muharay Elemér

A hagyományos tánc- és zenei kultúra szerte a világon szerves részét képezi a művelődés egészének. Ilyen módon nagy szerepe van egy-egy ország kulturális arculatának alakulásában, a helyi közösségek fönntartásában, a nemzetiségi-regionális és lokális identitások megerősítésében. Az aggodalom a hagyományos kultúrák törvényszerű változása és régebbi elemeinek fokozatos eltűnése miatt, az európai kulturális elitet a folklór védelmére, elemeinek dokumentálására, népszerűsítésére ösztönözte. S a korabeli kulturális ipar is igyekezett kivenni a részét ebből a folyamatból. Így jöttek létre a hagyományos táncok megőrkítését, rendszerezését és közzétételét szolgáló archívumok, valamint a népszerűsítésüket elősegítő fesztiválok, konferenciák. Ebben katalizátorszerepe volt az angol népzenei és néptáncszövetségnek [*English Folk Dance and Song Society*], és a nyomában lérejött hasonló kulturális szervezeteknek Európa többi országában, háttérben a Népek Ligájával (majd a Népszövetséggel és az Egyesült Nemzetekkel). E törekvések egyrészt társadalmi-politikai, másrészt művészeti gyökérből táplálkoztak, s ma is táplálkoznak. Az egyik érv a folklór nemzeti identitáskifejező szerepét, s a gyengülő közösségi érzés megerősítésének szükségességét hangsúlyozza. A másik azt, hogy a hagyományos kultúra évszázadok alatt kicsiszolt formái nem csak a hagyományos közösségekben élő embereknek jelentenek értéket. Ezek a helyi közösségek megváltozása, fölbomlása után sem

Gyula, első néptáncfesztivál, 1948

válnak kiüresedett formákká, hanem alkalmasak a mai ember érzésvilágának kifejezésére, közösségi kapcsolatainak építésére is. (Lásd Bartók, Kodály, Sztravinszkij, de Falla, Nagy László, Csoóri Sándor és mások munkásságát és erre vonatkozó gondolatait.) Magyarországon a XX. század első felében a „Gyöngyösbokréta”, majd a falusi népi együttesi mozgalom (1950-től), később Hagyományőrző Együttesek Szövetsége (az 1960-as évektől) is ezeknek a eszméknek a szellemében jött létre. Ezt örökítette tovább az 1990-ben alakult Muharay Elemér Népművészeti Szövetség is, a megváltozott környezethez igazítva azokat.

A helyi közösségek hagyományőrző tevékenysége országonként más-más arculattal rendelkezik. Nagy-Britanniában például a már több mint száz éve működő néptánc- és népzenei szövetség nagy apparátussal rendezi a nagyszabású, szabadtéri morris-tánc vagy kardtánc fesztiválokat a népes nemzetközi és hazai közönség számára. Nyugat-Európában a hagyományos, többnyire kötött táncok szabadtéri népünnepély vagy sportrendezvény keretében jelennek meg. Kelet-Európában – Magyarországon is – vallási, politikai vagy állami ünnepek alkalmával színpadra rendezett formában jelenik meg a hagyomány. Itt szükség van színházi szakértelemre, illetve ilyen tudással rendelkező szakember segítségére. Ez fölveti a különböző esztétikai fölfogások és kifejezési formák együttes alkalmazásának és harmóniájának problémáját. Előfordul, hogy a színpadi esztétikai elvek nem harmonizálnak a hagyományos népszokások saját közegben kialakult esztétikájával. Megtörténik, hogy a színpadi összeállítást a nagyobb hatás érdekében olyan elemekkel „dúsítják”, amelyek nincsenek is a helyi hagyományban. A hagyományőrző programok fő sajátja korsztályok teljes spektrumának fölvonultatása. A „jótáncú” tehetséges felnőtt fiatalok kizárólagos szerepeltetése hiteltelenné teszi a helyi hagyományőrző bemutatót, s nem ad lehetőséget a helyi közösségek természetes táncos kapcsolatainak bemutatására. Itt apa a leányával, anya a fiával, testvér a testvéré-

Muharay Elemér gyűjtés közben

„Mátyás király aranyszörű báránya” – írta és rendezte Muharay Elemér (a Levente Színpad bemutatója, Zeneakadémia, 1940)

vel is táncolhat, nem csak a legény a „szereetőjével”. A hagyományörzők színpadi bemutatón nem „stílszerű” az egykori népszínművekben szereplő parasztfigurák beszédmódjának és viselkedésének utánzása. A Muharay Elemér Népművészeti Szövetség országosan elismert, s nemzetközi jelentőségű modellt alkotott a hagyományra épülő közösségi kultúra megteremtésére. Ezzel elősegíti a helyi hagyományok kulturális örökségként való fönntartását, és öntudatos, életképes helyi közösségek kialakulását.

A Szövetség névadója, Muharay Elemér (1901–1960) színész, dramaturg, szerkesztő, a faluszínpadi mozgalom atyja. Kortársai a magyar népművészeti mozgalmak „örök összeesküvőjé”-nek nevezték őt. Illett rá a név, mert ott volt mindenütt a kulturális életben, ahol valami nagyszabású terv született, amelynek megvalósításában segítségre, kreativitásra, elszántságra volt szükség. Az 1930-as évektől Bartók és Kodály példáját követve a magyar színjátszás megújítására teszi föl az életét. Györffy István, Karácsony Sándor, Molnár István is nagyra értékelték ezt az eltökéltséget. Színházakat vezet, szerkeszti a Kelet Népét, a népi írók folyóiratát, létrehozta az első falusi népi együtteseket (Dunakeszi, Fót), tanít a KALOT érdi főiskoláján. 1942-ben konferenciát szervez a Kálvin téri paraszt-munkás-értelmiségi ifjúság számára a faluszínpadról, a műkedve-

lésről és a falu kultúrájáról. Kevesen tudják, hogy ez közvetlen előzménye volt az 1943 évi balatonszárszói Magyar Élet tábornak, ahol Muharay maga is tartott előadást „Népi kultúra, közösségi kultúra” címmel. Tanítványa, Vitányi Iván a „magvetés emberé”-nek emlegette őt. 1945-től a Nemzeti Parasztpárt kulturális osztályának vezetőjeként, a Muharay Együttes alapítójaként, a Szabadközművelődési Tanács tagjaként, a Népművészeti Intézet Néprajzi Osztályának vezetőjeként (1951) olyan nemzeti érvényű programok kezdeményezője volt, amelyek nem mindenben tükrözték a korabeli politikai elit kultúrpolitikai koncepcióját. De évtizedekkel később, tanítványai és eszméinek mai követői mindent megtettek/megtesznek, hogy e programok szellemisége fönntmaradjon mai életünkben.

1942-ben a KALOT kiadásában megjelent írása „Hagyományaink, műveltségünk, életünk” Muharay Elemér „életprogramjának” tömör összefoglalását tartalmazza. Hittet tesz a népi hagyományokra épülő közösségi kultúra mellett, s bírálja azokat a kultúrpolitikai elképzeléseket, amelyek a hagyományos kultúra valamilyen részérdek nevében való kisajátítását tűzik célul. Az írás „Hagyományunk az egész magyarságé” s „A hagyomány az élő kultúrában” című fejezeteiben Muharay a kor időszerű s hosszú időre érvényes gondolatait fejt ki. „Gyöngyösbokrétás gondolkodás” című fejezetben vitába száll Pauliny Bélával, a „Gyöngyösbokréta” fő ideológusával. Ő – Muharayval ellentétben – az egyes helyi közösségek hagyományait az illető közösségek keretében próbálta skanzenszerűen megőrizni. A hagyomány attraktív elemeit (viselet, néptánc, népzene, dramatikus népszokások) turisztikai látványosságként, „fesztivalizált” formában igyekezett továbbörökíteni. Így azonban csak a gazdag viselettel és színes hagyományokkal rendelkező közösségek kaptak teret a mozgalom tevékenységében.

Csoóri Sándor „sugalmazó ember”-nek tartotta Muharay Elemért. Tehetsége, „összeesküvő” szelleme, „magvető” szenvedélye ma is hatással van mindazokra, akik a hagyományos kultúrát olyan mértékben tisztelik, hogy a „gyakorlását” sem restellik. ■

A „Kerekerdő” meselemez egy óvodapedagógus szemével

Óvodapedagógus, gyermekkultúra mesterszakos hallgató vagyok. Szakdolgozatom témája a népi gyermekfolklor XXI. századbeli megjelenése, és szerepe a családok, intézmények életében, emellett a népi kultúra továbbadására való törekvésekről szól. A sikeres adaptációk kapcsán a „Kerekerdő” meselemezről részletesebben írtam, ugyanis aktívan használom a csoportomban. A csoportmegfigyelés mellett interjú készítettem a lemez alkotójával, Paár Julcsival, így mélyebb betekintést nyerhettem a lemez létrehozásának folyamatába, a célokba.

Paár Julcsi énekes és zeneterapeuta, nagyon sokoldalú előadó: az éneklés és a koncertek mellett előadásokat és workshopokat tart, riporter, illetve rádió-műsorvezető. Sokszínűségére az alkotásából is fény derül, több műfajban jeleskedik: nem csupán az autentikus népzeneben alkot, hanem a könnyűzenei és világzenei műfajokban is.

2019-ben a Fonó Budai Zeneház gondozásában jelent meg első meselemeze, a „Hangoló – Kerekerdő”, melynek alapjait a zeneterápiás foglalkozásokon szerzett tapasztalatai és élményei adták. A fókuszban a magyar népdal, népzene áll, de a hangszerelése közelíti a világzenei besoroláshoz.

A mesekoncertet 2022 májusában láttam először, ezt követően kezdtem el hallgatni otthon a lemezt, majd a szabad játék ideje alatt az óvodában is egyre többször lejátszottuk, hiszen a gyerekek állandóan ezt kérték.

Julcsi olyan alkotást szándékozott létrehozni, ami a gyerekeknek és a felnőtteknek is szól. „Nem csupán gyerekekről beszélünk a közönség kapcsán, hiszen ott vannak a szülők. Az is terápia, hogy nem a gyereket szórakoztatom, hanem a családnak adok olyan minőségi, fókuszált figyelemmel teli kikapcsolódási lehetőséget, ami bekapcsolja őket. Ez így más, mintha csak a gyereket akarnám szórakoztatni. Az megint egy kicsit passzív irányba terelné. Itt közös gondolatok, közös érzetek alakulnak ki, amiket utána meg lehet beszélni.” [Idézetek: Paár J. szóbeli közlése, 2024]

Julcsi olyan történetet szeretne elmesélni, ami nem didaktikus, hanem komplexebb szimbólumrendszere van. „A népmesei mintázatot fogtam meg, és elemi részecskékre szedtem. Tehát meghagytam a formai-szerkezeti hagyományait, pilléreit, amiktől még tartalmazza a népmesei világot, de már egy kicsit elvontabb, másabb, »határátlépőbb«. Vettem a mesei formulákat, a mesebőst, a nagyjából történeti ívet, és ezek főbb pontjaira dalokat tapasztottam, amiket elkezdtem kidolgozni mint a történet fordulatait. A szövegfolklor itt jelenik meg nagyon erősen, hagytam, hogy a daloknak a szövegei, amiket a történetváz főbb pontjaira helyeztem, bontsák ki a történetet. Úgy válogattam a dalszövegeket, hogy gurítsák tovább a történetet verbálisan akkor is, amikor éppen nem valós mesemondás, narrációs rész van. Ezzel a kis trükkel teljesen egybe lett mosva a verbális felülete, de úgy, hogy közben a verbális réteg fele erősen át van itatva zenével. Emiatt van az egésznek egy emeltsége, és ez a zenei közeg hozza meg azoknak a tudatalatti tartalmaknak a megmoccantását, amire maga a zene képes.”

A népmese mellett a népzene és a népdalok is megadták azt a műfaji szabadságot, amire vágyott. Ezeknek „az egyik fő funkciója, hogy az ember aktuálisan tudjon belekapcsolódni”.

A csoportomba járó gyerekek 3-4 éves korukban ismerkedtek meg a lemezzel. Az alkotó már a legkisebeknek, akár két éves kor alatt is ajánlja a lemezt, hiszen lineáris, a mese megy körbe-körbe, így bármikor be lehet kapcsolódni a történetbe. „Az egész mese tele van vitalitás-affektusokkal, amik arról szólnak, hogy a létezéssel, az éléssel, az elevenséggel kapcsolatos érzéseink, vagy ezeknek a tapasztalásából a saját kis személyiségünket pakoljuk össze. Ezt segítik a hangeffektusok is, a különféle nagy dinamika-váltások, a nagy tempóváltások, a visszaesés, a halkulás, az erősödés... Ezek mind olyan elemi tapasztalások, amiket a saját személyiségfejlődésünk korai szakaszában begyűjtünk, és ezek erősen alkotják a világhoz és a társas kapcsolatainkban való viszonyainkat, mintáinkat. Ez nagyon fon-

tos, emiatt már az apróknak is tudom ajánlani a lemezt, hiszen önkéntelenül is kapcsolódnak.”

Az első hallgatástól kezdve a gyermekek abszolút kedvence a „Boszorkányos zene” (sokszor így utalnak a lemezre), ahol a lányok mindig egy általuk kijelölt, állandó helyen keverik a főzetet a mágikus ráolvasások során, majd felülnek a seprűkre és körben szökdelnek a szőnyegen. Teljesen belehelyezkednek a boszorkányos szerepébe. A fiúk az elejétől szökdelnek körbe-körbe, ami hamar átvált futásba. Ahogy Albert LeBlanc (1983) és William Stern (1930) tanulmányaiból is kiderül, úgy a csoportnál is megfigyelhető, hogy a gyorsabb zenéket kedvelik leginkább, hiszen ezekben mozgásigényük kielégül. [Szelei, N. (2011): Zenei preferenciák. In: Döbrössy, J. (szerk.): „Mi ez a gyönyörű” (Kodály) – zenehallgatóvá nevelés – konferenciakötet. ELTE Tanító- és Óvóképző Kar. 67-78.]

A zenehallgatás mellett a tevékenységekhez is használhatjuk a lemezt. A „Viharos zenét” felhasználtam egy, az óvoda minden csoportjának megtartott foglalkozáson. Ebben mondókák és dalok is megjelennek, melyek az időjáráshoz kapcsolódnak. Eleinte éppen csak fújdogál a szél („Fújja szél a fákat...”), majd egyre viharosabbá válik, ami a dinamikai változással tökéletesen érzékelhető. A gyerekek a végén már kiabálhatják a mondókát, ezzel kiadják magukból a feszültséget. Ezt követően elkezd csepegni az eső, ami egyre intenzívebb lesz, majd végül elcsendesedik. Játékunkkal ezt is utánozni szoktuk: eleinte csak két ujjal ütünk egyenletesen, majd tapsolunk, egyre hangosabban, végül újra csak két ujjunkat használjuk. Munkánkban tökéletesen alkalmazható ez a lemez a hangosabb-halkabb mélyítésére, a dinamikai változások érzékeltetésére, a tempóérzék fejlesztésére. Nem csupán direkt módon, foglalkozásokba beépítve használhatjuk a lemezt, hogy a gyerekek fejlődését elősegítsük, hanem a lemezek hallgatásával lehetőséget adunk rejtett tananyag megjelenésére is. A már felsoroltakon túl megvalósul az érzelmi nevelés a dalok hangulatán keresztül, ami táncukban is megjelenik, a hangszerismeret bővítésével, ahogy eljátszzák a dudálást, valamint ismeretlen szavak megbeszélésével, mint például a suszter, akinek megismerkedünk munkájával, amit el is játszunk.

A zenehallgatási alkalmak során nem irányítottam a gyerekeket, a kreativitás és spontaneitás szorgalmazása volt a célom. Arra fókuszáltam, hogy miként tudják önmaguk gazdagítani új lépésekkel a következő alkalmakat. Míg eleinte csak vonultak, egy idő után megjelennek és állandósulnak az új elemek is a táncukban. Főzetet kevernek, seprűre ülnek, tapssal kísérve egyenletesen járnak körbe, combjuk alatt tapsolnak, repülő mozdulatokat tesznek a lassabb daloknál, csárdást járnak, sarkaznak és párban forognak, forgatják egymást. A mesei betéteknél pedig leülnek a szőnyegre és úgy hallgatják.

A gyerekek kapcsolódnak a lemezhez, amikor nem vesznek részt a táncban, akkor is teljes figyelemmel követik a zenét, a játék alatt énekelnek vagy mozognak a zenére. Amikor számukra kedves dal kezdődik, kiszakadnak az addigi játékukból és becsatlakoznak, azonban amikor véget ér, folytatják félbehagyott játékukat. A nap folyamán is megjelennek a dalok és mondókák a gyerekek játéka közben.

Felmerülhet a kérdés, hogy mi lehet a siker a titka. Véleményem szerint ez a lemez befogadhatóbb a gyermekek számára a zenei sokszínűsége, a stílusok keveredése, valamint az anyag komplexitása miatt. Emellett ott a könnyen követhető történet, amit hallgathatnak, a dalokra pedig táncolni tudnak. Ezek segítenek a gyerekek figyelmét megtartani.

Köszönettel tartozom Paár Julcsinak, hogy segítette a dolgozatomat a közvetlenségével, Sándor Ildikónak, aki nagyon inspirálóan hatott rám a konzultációk során, valamint Tatárné Nagy Ágnesnek (Kuncogó), hogy általa megismerkedtem Paár Julcsival és a „Kerekerdővel”.

Szegedi Izabella Tímea

Fotókredit: Hangvető

Hol volt, hol nem volt – moldvai csángó népmesék –

Kóka Rozália sorozata az „Aranytojás” című könyvéből (Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2019)

A KICSI KÍGYÓKIRÁLYFI

Hol volt, hol nem volt, még az Óperenciás-tengeren is túl, volt Hegyszer egy király s egy királyné. Szépek voltak, gazdagok voltak, volt azoknak mindenük, ami csak kell a boldogsághoz. Csak az volt a baj, hogy nem született gyermekük, ezért aztán örökké bánkódtak, örökké szomorkodtak.

A királyné reggelente kiült a palota kertjébe, ott búslakodott, ott sóhajtozott egész nap. Egyszer azt találta mondani:

– Én Istenem, bárcsak egy akkoracska gyermeket adj nekem, mint a kicsiujjacsám!

Ebben a minutában a királyné ölében ott termett egy kicsi zöld kígyócska. Éppen akkora, mint a királyné kicsiujjacsájá. A kígyócska fején aranykoronácska volt, s megszólalt:

– Itt vagyok, édesanyám!

A királynénak még a vére is meghűlt. Nem tudta, mit tegyen. Leseperje a kígyócskát a ruhájáról, s elfusson? Gondolt egyet, összekapta a ruhája alját, s befutott a palotába. Azt mondta a királynak:

– Nézzen ide, felséges uram, milyen gyermekünk született!

– Asszony, meg vagy bolondulva?! Takarítsátok el ezt a férget, vessétek belé a tóba! – parancsolta a király haragosan. Megszólalt a Kicsi Kígyókirályfi:

– Ne vessetek a tóba, édesapám!

Ó, mikor a király meghallotta azt a szót, hogy édesapám, úgy elmelegedett a szíve tája, hogy azt se tudta, hová legyen örömeiben. Mindjárt elrendelte, hogy építsenek a királyfinak egy titkos palotát a kertben, s azt mondta a feleségének:

– Hallod-e, feleség, ha már ilyen gyermeket adott nekünk az Isten, neveljük fel ezt. Csak arra kérlek, ne mondd el senkinek, mert ha híre menne, s a szomszéd királyok megtudnák, mind minket kacagnának.

Addig is, míg a titkos palota elkészült, a Kicsi Kígyókirályfit beléttették egy aranyos kosárkába. Etetgették, becézgették, napról napra jobban szerették. A királyfi szépen növekedett. Mire egyestendő lett, már akkora volt, mint egy szekérrúd. Mire a két esztendőt betöltötte, már akkora volt, mint egy nagy szénalekötő rúd. Nem is fért az aranyos kosárkába! A kertben elkészült a titkos palotája, körben nagy polcok voltak benne, s a királyfi azon feküdt egész nap.

Egy reggel a királyné reggelit vitt a fiának. Látta, hogy a királyfinak erőst jó kedve van, a fejét kopóra tartotta, füttyült, mint valami legény.

– Ugyan bizony, édes fiam, mért füttyülsz te úgy, mint valami legény? – kérdezte a királyné.

– Édesanyám, házasodhatnám!

– Jaj, szerelmes Istenem! Édes fiam, kit akarsz te elvenni? Már meg ne haragudj, de nincs a világon olyan leány, aki hozzád feleségül eljönne.

– Márpedig, édesanyám, én a Fehér király legkisebbik leányát akarom feleségül venni!

Futott a királyné nagy bánattal a palotába:

– Hallja-e, ember, mit akar a gyermek! A Fehér király legkisebbik lányát akarja feleségül kérni.

– Jól van, asszony, miért vagy úgy kétségbeesve? Ha azt akarja, hát azt akarja! Azért vagyunk királyok, hogy ami nekünk kell, azt megszerezzük! Ha kell, háborút indítok, de akkor is idehozom azt a leányt!

Azért háborúra nem került sor. Addig gondolkodtak, addig tanakodtak, hogy legyen, mint legyen, hogy kitaláltak valamit. Kigondolták, hogy a királyt lefestetik egy udvari festővel szép, fiatal legénynek. A képpel a királyné elmegy a Fehér királyékhöz, megkéri a legkisebb leányt, hogy legyen a fia felesége. Ha már idehozták az a leányt, majdcsak lesz valahogy! Úgy is lett. A kép elkészült, a királyné beült az aranyos-gyémántos üveghintójába, és elment leánykérőbe. A Fehér királyéknál egy kicsit csudálkoztak, hogy nem a legény, hanem az édesanyja jött.

– Nálunk ez a szokás! – mondta a királyné.

A Fehér királynak három leánya volt. A két nagyobb csak kacagott, amikor kitették a képet. A legkisebb azt gondolta magában:

– Elmegyek én feleségül ehhez az idegen királyfihoz. Nem várom meg, hogy a néném férjhez menjenek.

Összeszedte az egyet-mását, s beült a hintóba a királyné mellé. Mentek, mendegéltek. A királylány kíváncsiskodott:

– Királyanyám! Kedves-e az én mátkám?

– Kedves, bizony! – mondta a királyné, de magában azt gondolta: – Jaj, szegény leányom, elegend lesz, ha meglátod!

Megérkeztek a palota elé, sehol senki!

– Királyanyám! Mi dolog az, hogy nem jött elém a mátkám?

– Ó, gyermekem, biztosan elment a fiam vadászni. Tudod, gyermekem, milyenek a férfiak, elmennek vadászni, s nem tudják, mikor kell hazajönni! Majd holnap meglátod!

Másnap reggel a királylány felvette a legeslegszebb ruháját, leeresztette a haját, az ujjaira gyűrűket húzott. A király s a királyné két oldalról karon fogták, s kivezeték a kertbe. A titkos palota ajtaja megnyílt. A királylány átlépett a küszöbön, akkor a király s a királyné hátulról becsapta a palota ajtaját. A nagy ajtó hatalmasat döndült.

Mikor a kiskirálylány megpillantotta azt a hatalmas kígyót, az esze szinte kirekedett. Ment az ajtóra, zárva, ment az ablakra, zárva! A királylány csak sikolytolt, csak sikolytolt! A Kicsi Kígyókirályfi feküdt a polcon, csak nézte a leányt, nézte, de nem mozdult.

Utoljára a kis királylány összekuporodott a palota legtávolabbi sarkában. Se nem evett, se nem ivott, s egy hétig a szemét se hunyta le félelmében. Egy hét után olyan éhes lett, olyan szomjas lett, s olyan álmos lett, hogy azt gondolta magában:

– Én nem bánom, egyen meg ez a fertelmes nagy kígyó! Eszem egy almát, iszom egy csepp vizet, s lefekszem ebbe az ágyba!

Kivett egy almát az aranytányérból, s megesegette, ivott egy korty vizet az arany pohárból, s lefeküdt a selyemágyba. A Kicsi Kígyókirályfi csak nézte a nagy szemével, nézte. Alighogy a királylány letette a fejét a párnára, a szemei lekoppantak, s elaludt. Egyszer csak érezte, hogy valami hatalmas megrándul mellette.

– Jaj! – ugrott fel ijedtében. S halljatok csudát! Egy olyan szép legény feküdt mellette, hogy a napra lehetett nézni, de arra nem.

– Ki vagy, te szép legény? S hol van az a fertelmes nagy kígyó?
– Az a fertelmes nagy kígyó én vagyok. Megátkozott a Kígyókirály, mert nem akartam feleségül venni a csúfképű leányát. Most, hogy ettél a tányéromból, ittál a poharamból, lefeküdtél az ágyamba, megtört az átok. Mikor a palotában csendesség van, nem jár idegen, kibújhatok a kígyóbőrből.

Mondjam, ne mondjam? A kis királylány úgy beleszeretett a királyfiba, jobban megszerette, mint a saját életét.

Másnap reggel, a királyné vitte a reggelit a fiataloknak. A fülét a kulcslyukra tapasztotta, de nem hallott semmit. Már nem sírt a leány. Megijedt a királyné, futott vissza a palotába:

– Jaj, jöjjön gyorsan, felséges uram! Ha nem egyéb, a felséges fiunk megnyuvasztotta azt a szegény leánykát. Már nem sír!

Futott a király, hozta a nagy kulcsot, kizárta az ajtót. A királyfi feküdt a polcon, kígyó képében, a királylány ült az asztalnál, valóban, nem sírt, kacagott. A király s a királyné megnyugodtak, attól kezdve nem zárták be az ajtót. A királylány ki- s bejárhatott a palotába. A királynénak szinte kilikadt az oldala a kíváncsiságtól, hogy mi történhetett. Egyszer aztán nem bírta tovább, kérdi a királylánytól:

– Édes leányom, már nem félsz a fiamtól?

– Ó, királyanyám, dehogyan félek! Mikor este csendesség lesz mindenütt, akkor a királyfi veti le magáról azt a csúf kígyógúnyát. Olyan szép legény lesz belőle, hogy a napra lehet nézni, de reá nem. Én jobban szeretem, mint az életemet. Szeretném, ha többet nem venné fel a kígyóbőrt!

– Édes gyermekem, én még soha nem láttam a fiamat kígyógúnya nélkül.

A két fehérnép összeegyeztet, hogyha a királyfi el találna aludni, a királylány ellopja a bőrét, s a királyné béveti egy égő kemencébe. Úgy is tettek. Mikor a királyné bévetette a kígyóbőrt az égő kemencébe, a bőr nagy lobot vetett. A királyfi felszökött az ágyból:

– Hol a bőröm? Hol a bőröm? Ugye elégettétek? Látod-e, látod-e! Már csak három napig kellett volna várnod, s akkor én örökre megszabadultam volna az átok alól. Most úgy elmegyek, hogy soha többé fel nem találsz.

A kis királylány a királyfi lába elé vetette magát, sírt, zokogott:

– Ne hagyj el! Meghalok nélkül!

A királyfinak megesezt a szíve rajta, s azt mondta:

– Hát ennyire szeretsz? Na, ha így van, akkor adok neked egy szem búzát, s egy szem diót. Mikor ez az egy szem búza annyit terem, hogy elegendő lesz egy kalácsra, s mikor ez az egy szem dió annyit terem, hogy elegendő lesz a kalácsba, süss egy nagy diós kalácsot, s indulj el a felkeresésemre!

Azzal a királyfi úgy eltűnt, mintha a föld nyelte volna el.

Hét esztendeig öntözte könnyeivel a királylány a búzát és a diót. Mikor a hét esztendő eltelt, termett egy jó szakajtó búza, s egy jó szakajtó dió. Akkor a kis királylány nekikapott, süttött egy jó nagy diós kalácsot, beletette egy aranytakargatóba, s elindult, hogy felkeresse a mátkáját, a Kicsi Kígyókirályfit.

Ment hegyeken-völgyeken keresztül, nagy sötét rengetegeken át. Ágak tépték a ruháját, vadállatok rémisztgették, de ő csak ment előre, feltartóztatatlanul.

Egy este az erdő mélyén meglátott egy kicsi világosságot. Közlebb ment, hát látta, hogy egy kicsi, kócos házacska ablakából jön a világosság. Közlebb bátorkodott, s nagy félve bekopogtatott. A kopogtatásra kinyílt az ajtó, kidugta a fejét egy vénséges vén öregasszony. Az olyan vén volt, hogy az orra a térdit verte. A királylány illendően köszöntötte:

– Jó estét adjon Isten, kedves öreganyám!

– Jó estét, neked is, leányom! Hol jársz te, ahol a még a madár se jár?

– Kedves öreganyám, keresem a mátkámat, a Kicsi Kígyókirályfit. Nem látta valahol?

– Nem én, édes leányom! Soha hírért se hallottam ilyen királyfinak! Gyere be a házba, mindjárt hazajön a leányom. Az én leányom a Hold. Ő biztosan látta a mátkádat, mert ő egész éjjel járja a világot, benéz a búzába, bepillant a kutakba, tudja, hogy mi van az erdőben.

Kicsi idő múlva nagy fényesség esett a házacskába, hazajött a Hold. Kérdezi a Hold az édesanyjától:

– Édesanyám, miféle idegen szagot érzek? Ki járt itt?

– Jaj, gyermekem, hát nem látsz a szemedtől? Itt van ez a kis királylány, keresi a mátkáját, a Kicsi Kígyókirályfit. Nem láttad valahol?

– Nem én, édesanyám, soha hírért se hallottam ilyen királyfinak.

Lefeküdt a kis királylány nagy bánattal. Reggel, amikor elbúcsúzott a Holdtól és az édesanyjától, az öregasszony adott neki egy aranyorsót.

– Tedd el, gyermekem, még szükséged lesz rá! – mondta az anyó, és eligazította a nényéhez, a Napnak az édesanyjához.

Napfeljöttől napszentületig ment a királylány. Amikor egészen besötétedett, megpillantott egy kicsi világosságot. Közlebb ment, s hát egy alacsony burdúcskához érkezett. Bekopogtatott az ablakon. Kijött egy vénséges vén anyóka. Az olyan öreg volt, hogy az egyik szeme akkora volt, mint a kujukom, a másik szeme olyan kicsike volt, mint az ujjam begye. A kis királylány illendően köszöntötte:

– Jó estét, kedves öreganyám!

– Jó estét, neked is, leányom! Hol jársz itt, ahol még a madár se jár?

– Kedves öreganyám, keresem a mátkámat, a Kicsi Kígyókirályfit. Nem látta valahol?

– Nem én, édes gyermekem. Ilyen királyfinak soha hírért se hallottam. Azért ne búsulj, gyere bé a házba! Mindjárt hazajön a fiam.

**TÁNCHÁZAK
ÉJSZAKÁJA**

XXIV.
Országos Szezonnyitó Táncháztalálkozó
2024. szeptember 14.
FONO Budapest, Sztegregova u. 3.

TÁNCHÁZ EGYESÜLET Tel: (1) 214-3521 www.tanchaz.hu

Az én fiam a Nap. Ő aztán mindent lát, mindent tud, hogy mi hol van a világon.

Hazajött a Nap, de bizony a királyfíról ő se tudott semmit. Másnap reggel a kis királylány elbúcsúzott az öregasszonytól meg a Naptól, tőlük is kapott egy ajándékot.

– Tedd el, lányom, ezt az aranyguzsalyt, még szükséged lesz rá! – mondta az anyóka, és eligazította a királylányt a harmadik testvérükhöz, a Szélnek az édesanyjához.

A királylány megköszönte a szállást és az ajándékot, és ment tovább.

Késő estére ért a kicsi kalyibához, ahol a Szél meg az édesanyja lakott. Bekopogtatott, kijött az ajtón egy olyan vénséges vén anyó, hogy a másik kettő nagyleány volt hozzá képest. Ez még a hamut is mamunak mondta.

– Jó estét, kedves anyóka! – köszönt a királylány.

– Jó estét, neked is, gyermekem. Mit keresel te itt, ebben a rengeteg erdőben?

– Jaj, kedves öreganyám, keresem a mátkámat, a Kicsi Kígyókirályfit. Nem látta valahol?

– Nem én, leányom, de hamarosan hazajön a fiam, a Szél. Ő biztosan látta. Az én fiam mindent lát, mindent tud, minden kicsi lyukba bebújik.

– Kedves öreganyám, adna-e szállást egy éjszakára?

– Hogyne adnék, leányom! A szállás az Istené, a nyugalom az emberé! Gyere bé a házba!

Kicsi idő múlva nagy recsegés-ropogás, derce-durca esett odakinn, a tető vagy kétszer felemelkedett. Hazajött a Szél. Az édesanyja mindjárt szidni kezdte:

– Édes fiam, nem tudsz egy kicsit csendesebben járni? Örökké veszed le a ház tetejét!

– Jaj, édesanyám, ne veszekedjék örökké! Tudja kend, hogy szeretek borogatni. Miféle idegen szagot érzek?

– Fiam, itt ez a kis királyleány, keresi a mátkáját, a Kicsi Kígyókirályfit. Nem láttad valahol?

– Dehogynem láttam! – kacagott a Szél. – Ma is vagy háromszor jól felmérgecsiztettem. A királyfi vadászott, én kaptam ki a fejéből a kalapot, jól meghempergettem a földön. Utoljára olyan mérges volt, szinte megütötte a guta.

Odaszökött a kis királylány:

– Kedves Szél, vigyél oda, ahol a mátkám él!

– A te mátkád volna? Azt hallottam, hogy egy hét múlva lesz a lakodalma a Kígyókirálynak azzal a csúfképű leányával. Már javában sütik a kalácsot!

A királylány könnyögőre fogta a dolgot:

– Kedves Szél, vigyél a mátkámhoz!

Az öregasszony meg a fia tartóztatták, hogy pihenje ki magát, aludjon meg náluk az éjszaka, de a királylány nem akart maradni semmiképp. A Szél édesanyja adott neki ajándékba egy aranymotollát, a Szél meg azt mondta:

– Ül fel a hátamra, hunyd be a szemed, és gondold azt, hogy ott legyek, ahol akarok!

Szómagyarázat:

burdácska – kunyhó, házacsk

derce-durca – dörömbölés, zajongás, láрма

egyét-mását – holmiját

erőst – nagyon

guzsaly – fából készült rúd, amire a fonni való kendert vagy gypajút

felkötik

kopóra – felfelé

kujak – ököl

leszentül – lenyugszik, alkonyodik

motolla – a megfont fonalat feltekerő, annak hosszát is mérő eszköz

orsó – a fonás eszköze

szökik – ugrik

A királylány felült a Szél hátára, behunyta a szemét, és azt gondolta, hogy: – Ott legyek, ahol a mátkám él!

Mire kinyitotta a szemét, már le is ereszkedtek egy ragyogó szép, zöld palota ablaka alá. A Szél ment a dolga után, a kis királylány leült a sánc martjára, elővette az aranyguzsalyt és az aranyorsót, s fonni kezdett. Font s énekelt keservesen. Az énekszóra kinyílott a palota ablaka, kidugta a fejét egy rettentően csúfképű leány. A csúf leány megpillantotta az aranyorsót s az aranyguzsalyt, mindjárt futtatta a szolgálóját:

– Eredj, te szolgáló, kérdezd meg azt a leányt, hogy mennyiért adja nekem azt az aranyorsót!

Fut a kicsi szolgáló, s kérdi.

– Ennek csak egy az ára, hadd tölthessek egy éjszakát a Kicsi Kígyókirályfi szobájában! – válaszolt a kis királylány.

Mikor ezt meghallotta a Kígyókirály csúfképű leánya, nagyot kacagott. Mindjárt tudta, hogy ki az a másik leány. Visszaüzent, hogy jól van, bemehet a kis királylány a királyfihoz, ha a királyfi elaludt. Estefelé jött haza a királyfi a vadászból. Még le se szállt a lóról, máris vettek neki egy jó kupa bort. A királyfi szomjas volt, felhajtotta, s abban a helyben el is aludt. A szolgák lefektették, és akkor beeresztették hozzá a kis királylányt. A királylány költögette a királyfit, sírt, kínálgatta a diós kalácsot, de a királyfi úgy aludt, mint aki meghalt.

Másnap reggel a királylányt kivetették a palotából, a királyfi újra elment vadászni. Este megint minden ugyanúgy történt, mint az előző napon.

Harmadik reggel azt mondja egy szolgáló a királyfinak:

– Felséges királyom, nem is tudom, mondjam-e vagy ne mondjam! Mostanában olyan különös dolgok történnek felségeddel. Este jövünk haza a vadászból, felséged még le se száll a lóról, adnak egy jó kupa bort. Felséged megissza, s úgy fordul le a lóról, mint egy darab fa. Lefektetik, aztán eresztenek be a szobájába valami leányt, aki sír, jajgatózik, valami diós kalácsot emleget.

A királyfi nagyot ugrott örömeiben:

– Ó, te bolond szolgáló! Miért nem szóltál hamarabb? Eljött értem a mátkám! Na, ma este okosabbak leszünk! Nem fognak engem álomporral elaltatni!

Este, amikor a királyfi beért a kapun, már vitték is neki a bort. A királyfi úgy tett, mintha meginná, de nem ivott az egy cseppet se, betöltötte a bort a gallérja mögé. Aztán tettette magát, hogy álmos, mindjárt elalszik a ló nyergében. A szolgák leszedték a lóról, levetkőztették, lefektették a szobájába. Akkor beeresztették hozzá a kis királylányt.

A kis királylány ezen a reggelen az aranymotollját is odaadta a Kígyókirály leányának. Mikor meglátta, hogy a királyfi már megint alszik, felkapcsolta a kezét a fejére, s úgy jajgatózott.

– Jaj, jaj, jaj, kedves mátkám! Hét esztendeig öntöttem könnyemmel a búzáat s a diót, elhoztam neked a diós kalácsot, de nincs, aki megegye!

A királyfi huncut volt. Felpillantotta először az egyik szemét, azután a másikat. Kopóra szökött, s elkiáltotta magát:

– Dehogy nincsen, mátkám! Hát itt vagyok én!

Megölelték, megcsókolták egymást. A királyfi előkapott egy seprűt az ajtó mögül, s azt mondta:

– Gyere, ül fel élem erre a seprűre, s gondold azt, hogy ott legyek, ahol akarok!

A kis királylány felült a seprűre, azt gondolta, hogy legyenek a Kicsi Kígyókirályfi szüleinél. Még fel se pillantották a szemüket, máris ott voltak a palota kertjében. Volt öröm, nagy. Az öreg király s a királyné már a köldökét is kisírta a gyerekek után. Nagy lakodalmat csaptak, én is ott voltam, annyit táncoltam, hogy meg is sántultam. ■

FÁBIÁN GYULA ANDRÁS A SZENTLÉLEK DALAI (Haikufüzér B. Kondornak)

A bukott angyal
keresztet ácsol. Fenyő
lomb illatából

A tetejére
szállok, ha elkészül, és
lekiabálok

A bukott angyal
keresztet ácsol. Fűből,
sok szép virágból

A szeme közé
nézek, ördögtől sose
félek. Elérlek.

A bukott angyal
keresztet ácsol. Fából.
Feltámadásból

Tette meggyötör,
sorsom halálba ájul.
Vigasztalásul

Bukott angyalként
a tér, s idő keresztjén
feszülünk. Nekünk

ez jutott megint,
hiszen nagyon akartunk
Felszabadulni.

Bögve a holdra,
Talmi bőségtől veszve,
Így költöztünk mi

E Földön össze.
Ahogy az égből lejössz
Te, ó Szabadság

Mikor fölébe
tártad eme mászni sem
tudó világnak

két fénylő szárnyad,
Lelkünk a nagyság vágya
lepte – utánad

S ez lett a veszte.
Füstölgő romjain a
Paradicsomnak

Utánad gyáva,
hözöngő kis krampuszok
dalos csürhéje

lohol, megmaradt
hitük átvilágít a
templomok falán

Tán mécesst keres:
lankadt szárnyú galambot.
Barikádokon

állva, ki uszít
tömegeket az üres,
bölcshalak mögé...

2024 május

Kondor Béla: Bukott angyal

Lőrincz Hortenzia: „Fontos apró ünnepeket teremteni”

Hargita Népe (hargitanep.ro), 2024. június 14.

A Székelyudvarhelyről indult néptáncos Magyarországon ért révbe, tehetségét és tudását a világ számos pontján megmutatta, egy éve viszont itthon, de a szórványban dolgozik gyermekekkel, fiatalokkal. Lőrincz Hortenzia naponta utazik kissolymosi otthonából Segesvárra, és azt mondja: így teljes az élete, bármit is tesz, mindig kap is valamit.

– *Bő két és fél évtizedes magyarországi pályafutást tud maga mögött. Mi hozta haza?*

– Néhány évvel ezelőtt megfogalmazódott bennem, hogy az nem lehet, hogy többet éljek máshol, mint itthon. Hiszem, hogy van gondviselés, hogy amikor egy gondolat elindul benned, nagyon vágyasz valamire, akkor lesz lehetőség változtatni. Nagyon örülök, hogy hazajöhettem. Szóval a vágy hozott haza, a lehetőséget pedig a Nemzetpolitikai Államtitkárság Petőfi programja adta, amely a határon kívüli magyarok támogatásával foglalkozik. Akik itt ösztöndíjban részesülnek, az elszakadt területeken, a szórványban tevékenykednek, a helyi magyar közösségekben. Én Segesváron, a tömbszékelység széléhez közel dolgozom.

– *Mivel foglalkozik tulajdonképpen?*

– A Gaudeamus Alapítvány a fogadó szervezet. Segesváron van egy kollégium, ahol legfőképpen a magyar bentlakó gyermekek delutáni felügyeletét látom el, segítem őket a tanulásban. Az alapítvány a magyar közösség kulturális életével foglalkozik, kiállításokat, könyvbemutatókat, előadásokat is szerveznek, ehhez is kapcsolodom igény szerint, valamint a 30 éves Kikerics néptáncgyűttesnél én viszem a nagyobb csoportokat Bognár Zsolt kollégámmal közösen. Lassan véget ér az év, amire az ösztöndíjat kaptam, de újra lehet pályázni, és én remélem, hogy folytathatom, amit itt elkezdtem.

– *Hogyan fogadják a szórványban a hagyományörző tevékenységet?*

– Azt gondolom, hogy a népi kultúra a szórványban még nagyobb támasztékot jelent. Segesváron a néptáncos gyermekek köre épül egy nagyobb szülői, nagyszülői közösség, jelentős tényező ez a városi és környékbeli magyarok életében, a megmaradásban úgy, hogy egy többnemzetiségű térségről beszélünk. Ezért nagyon fontos az említett alapítvány és az, hogy a Mircea Eliade Főgimnáziumban van magyar tagozat. Küzdelmes a pedagógusok munkája annak érdekében, hogy a szórványból kigyűljön a gyermeklétszám, és hogy meg tudják tartani az osztályokat. Én tényleg azt gondolom, hogy talán sokkal több erőfeszítésre van szükség ott, mint a tömbmagyarságban. Én is pedagógus vagyok, és azt mondom, le a kalappal előttük!

– *Hányan táncolnak például a Kikerics néptáncgyűttesben?*

– Én 80-90 fiatallal foglalkozom, az együttesben több mint 130 gyermek táncol. Van felnőttsz csoport is. Segesváron viszonylag kevés a magyar, sokan jönnek Fehéregyházáról és Búnból.

– *Azt mondta, hogy maradna továbbra is itthon.*

– Igen, szeretnék. Nagyon jól érzem itt magam. Teljesen más minőségű az életem itthon.

– *Milyen értelemben?*

– Hadd meséljek el valamit! Az idén március 15-ét Kolozsváron töltöttem, és ott voltam a főtéri ünnepségen, hatalmas élmény volt. Az esti gálaműsor során fogalmazódott meg bennem, hogy itthon még a himnuszt, az egyéb, nemzeti ünnephez kapcsolódó dalokat is másként éneklük, más a hangsúly, más a jelenlét. Nekem na-

Fotó: Beliczay László / Nőileg.ro

gyon szükségem volt erre a megerősítésre, mert lehet, hogy kicsit el is fogytam a nagyvilágban. Most úgy érzem, mintha töltőre tettek volna. Mert itt bármi is történik velem, mindenből kapok valami pluszt. Dolgozom, és közben fel is töltődöm, itt mindenről azt érzem, hogy más a súlya, más a fogása, valahogy minőségibb.

– *A táncoktatáson kívül van még tánc mostanában az életében?*

– A Magyar Művészeti Akadémiánál is nyertem egy ösztöndíjat, a feladatom az erdélyi női cigánytáncok módszertanának kidolgozása, és az a cél, hogy a harmadik év végére létrejöjjön egy jól használható adatbázis, amelyben leírások, módszertani és oktatófilmek lesznek. Több mint huszonöt éve foglalkozom a cigánytáncokkal, és ösz-

szegyűjtöm, amit gondolok, tudok erről. Most itthon bőven van lehetőségem a szenterzsébeti cigányokkal találkozni, Szászcsávásra – ezzel a táncsal volt a legtöbb dolgom – is gyakran el tudok jutni. Nagyon kényelmes ez így, hogy itthon dolgozhatok, és azzal, amit szeretek. Végleges döntést a hazaköltözésről még nem hoztam, de addig maradok, amíg kapok ilyen lehetőségeket.

– *A család hogy viszonyul ehhez?*

– A férjem (Dresch Mihály Liszt Ferenc- és Kossuth-díjas dzsesszművész – szerk. megj.) maximálisan támogat, lévén művész, nem úgy működik, mint egy átlagember (nevet). Láta rajtam, hogy szükségem volt a változásra, most látja rajtam, hogy mennyire jól érzem magam, hogy sokkal kiegyensúlyozottabb az életem. A fiam pedig már a saját útját járja, Budapesten, a Zeneakadémián tanul.

– *Néhány éve a megye délnyugati peremén, Kissolymosban vettek házat, most ott él. Mennyire sikerült a helyi közösségbe beépülni?*

– Nagyon jó kapcsolatot ápolok a helyi lelkésszel, polgármesterrel, azt gondolom, ráéreztek, hogy lehet abban valami lehetőség, hogy hazajöttem. Heti rendszerességgel foglalkozom a gyermekekkel, bekapcsolódtam az iskola tevékenységeibe, szerveztem már farsangi mulatságot, táncjátékot is.

– *Nemcsak a munkája, hanem az élete is a hagyományok, a népi kultúra értékei köré épül. Hogyan látja ezt az utat mostanában?*

– Engem ez tart meg. És azt hiszem, hogyha én jól érzem magam, és erre irányítom az emberek figyelmét, akkor lehet, hogy ők is jól fogják érezni magukat ebben a történetben, a hagyományápolásban. Hogy így éljenek meg hétköznapiakat, ünnepeket, hogy ne aprózzuk el, adjuk meg a módját. Mert így érdemes, mert így történik meg velünk valami, emelkedettebb hangulata lesz egy rendezvénynek, egy családi eseménynek, de egy pillanatnak is akár. Nekem fontos apró ünnepeket teremteni, amelyek tovább-billentenek a hétköznapi dolgokon. És erre a hagyomány mindig nyújtott lehetőséget. Adjunk időt, amihez idő kell, vegyük észre, mi az, ami fontos, és amellel ne menjünk el. Engem ebben segít az, hogy a hagyományos dolgokra odafigyelek, és próbálok így élni.

Asztalos Ágnes

EGY NÉPTÁNCPEDAGÓGUS TÖRTÉNETEI

TOVÁBBKÉPZÉS

Tinédzser észrevétele egy fesztiválzsűrizés után:

- Tanár úr, most komolyan, a legjobb jutalma az, hogy elmehet egy nyári szakmai továbbképzésre?!
 - Igen, miért, hát ez tök jó, nem?!
 - Nem inkább a leggyengébbet kellene elküldeni egy ilyen táborba? Így csak még nagyobb lesz jövőre a szakadék!
- Hm...

*

TÁBORI REGGELI

Sok apró, kevés nagyobb gyerek botorkál csipás szemekkel a tábori konyha előtt a tálcajával. Szépen süt a nap, a fák levele meg sem rezzen. Árnyékot keresve kuporodnak le egy-egy asztalhoz, halk duruzsolás szakítja meg olykor a zsemlemajszolgatást. Mindenki ébredzik. Helyet keresek.

Egy kis angyalka mellett találok is, hatalmas kék szemekkel néz rám és csak bólint, mikor kérdezem, leülhetnek-e. Fehér virágok vannak a hajában, mert ő tündér lesz a délelőtti drámajátékon. Kérdem, hogy érzi magát, milyen a tábor és várja-e az iskolát. Dől belőle a szó. Aztán irigylésre méltó magabiztossággal mesél a suliról: „Képzeld el, most lettem második és nagyon okos vagyok, egész, de egész évben egyetlen egy négyesem volt a többi ötös, meg csillagos ötös, matekból különösen jó vagyok...!”. Majd feláll, és elmegy, mert kérészűlnie kell, hisz Tündér Ilona lesz...

*

MENNYI AZ ANNYI?

Másodikas kislány kérdése:

- Gábor bácsi, igaz, hogy 20-ból 6 az 24?
- 24?! Hogy lenne 24?!
- Jól van, de nem is 19!

*

MILYEN FURA VAGY MA...

- Gábor bácsi, mit vettél be, hogy ma ilyen vagy, nem szoktál ilyen vidám lenni?
- Miért, milyen szoktam lenni?
- Inkább közepes. Eddig ma vagy a legvidámabb, szerintem!

*

A „GYÓZTES” TÍPUS

- Gáborka, gyere csak ide hozzám! Megfogtak a fogócskában, drágám, kiestél.
- Ide figyelj, Gőgölös Gábor! Jobb, ha tudod, hogy én sose esek ki!

*

ANYA TUD!

Ma a hősokról beszélgettünk a nyolcadik osztályban.

- A mesebeli és a hétköznapi hősök között az a különbség, hogy a valóságos hősöknek nincs szuperereje. Például nem tudnak repülni, vagy tüzet okádni...

Mire egy fiú közbevág:

- De, Anya tud!
- Az enyém is!
- Az enyém is!

Hangzanak a megerősítések.

*

ROCKSZTÁR

Egy gyermekszínijátékos fesztivál után kérdeztem az első osztályos gyerekeket, hogyan érezték magukat a versenyen.

- Nekem az volt a legjobb, Gábor bácsi, hogy amikor meghallottam a tapsvihart, én úgy éreztem magam, mint egy igazi rocksztár!

*

HÚSVÉTI DILEMMA A 3.B-BEN

Két fiú beszélget:

- Ti mivel mentek locsolni?
- Mi apával megyünk, lovaskocsival, mert az a hagyományos.
- Mi meg Mazdával megyünk. Lassan az is hagyományos, nem?

*

EMBER TERVEZ...

- Gábor bácsi, gyere, segíts!
- Mi a baj?!
- Hát az, hogy családost játszunk, én vagyok az anyuka, a Dávid a kutyánk, a Levente meg egyfolytában kaszál egy bottal!
- Ó az apuka?
- Neeem! Ő az egyik gyerek, de nagyon rosszalkodik, pedig én eredetileg úgy találtam ki az egészet, hogy ő egy jó gyerek lesz!

*

DR. B. DÁVID RENDEL

Egy kislány eselik játék közben. Körülállják, vigasztalják, simogatják, támogatják. Sír. Egy kisfiú odalép:

- Vigyázzatok, az Iván lábát is én gyógyítottam meg! Hol fáj?
- A térdemnél.
- Hajlítsd be, kérlek! Rá tudsz állni egy lábon?
- Igen...
- Akkor nem lesz baj! Szerintem nem tört el, mert akkor sokkal jobban sírnál.

Gőbölös Gábor

Néptáncosok elismerése a Tánc Világnapja alkalmából

2024. április 29-én, a táncművészet legnagyobb ünnepén, a Tánc Világnapján a táncszakma szereplőit köszöntötte a Magyar Táncművészek Szövetsége. A Nemzeti Táncszínházban megtartott nagyszabású gálaműsorral ünnepeltek, amelyen átadták a szakmai elismeréseket. Klasszikus balett, modern-kortárástánc, néptánc és színházi táncos kategóriákban kaptak díjat a növendékek, elismert művészek, táncpedagógusok és neves alkotók.

ROBOZ ÁGNES-DÍJ – 2024 LEGJOBB VÉGZŐS NÖVENDEKE

Néptánc kategória: **Perduk Zsófia** – végzős táncművész, Nyíregyházi Művészeti Szakgimnázium, a Duna Művészegyüttes tánckari tagja

2024 LEGJOBB PÁLYAKEZDŐ TÁNCMŰVÉSZE

Néptánc kategória: **Ertl Balázs** – táncművész, tánckari tag, Magyar Nemzeti Táncegyüttes

2024 LEGJOBB FÉRFI TÁNCMŰVÉSZE

Néptánc kategória: **Husvét Dániel** – táncművész, szólista, Magyar Állami Népi Együttes, kétszeres Aranysarkantyús, Junior Prima díjas,

2024 LEGJOBB NŐI TÁNCMŰVÉSZE

Néptánc kategória: **Kovács Anita** – táncművész, szólista, Duna Művészegyüttes

Hudák Dóra: Antik témák a magyar színpadi néptáncművészetben

Kutatásom témája az ókori görög-római műveltség magyar néptáncszínpadon való megjelenése, írásomban tehát olyan táncszínházi darabokkal foglalkozom, melyek mitológiai történetet és/vagy ókori drámát mutatnak be. Az ókori görög-római civilizáció jelentő európai kultúránk alapját, ennél fogva újra és újra megjelenik valamennyi művészeti ágban, így a magyar néptáncszínpad évtizedei során is. Munkám során arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen módon, milyen eszközökkel kerültek színpadra a magyar néptánc-koreográfusok (elsősorban a „Magyar Iskola” második koreográfus-nemzedékének) művészetében az antikvitás témái, hogyan jelentek meg alkotóink szemüvegén keresztül ezek a mítoszok és drámák. A kutatás témáját képezi annak a kérdésnek a vizsgálata is, hogy miért is válhat az ókori műveltség ideális ihletforrássá; miben keresendő a megkérdőjelezhetetlen örökérvényűsége.

*

ALKOTÓK ÉS KOREOGRÁFIÁK

A bunyevác származású Kricskovics Antal az 1950-es években a SZOT Művészegyüttesben, ezt követően a zágrábi Lado Együttesben táncolt [„KRICKOVICS ANTAL” SZÓCIKKA]. Utóbbiban kezdett koreografálni, majd jugoszláviai gyűjtőúttjáról visszatérve 1959-ben megalapította a Magyarországi Központi Nemzetiségi Táncgyüttest (1976-tól kezdve Fáklya Horvát Művészegyüttes) [ZÓRÁNDI, 2014]. Pályája során ókori mítoszok és drámák sorozatát dolgozta fel alkotásaiban: *Iphigeneia* (1967), *Elektra* (1968), *Pygmalion* (1968), *Orestész* (1969), *Antigoné* (1971), *Dionüszosz* (1974), *Cas-tor és Pollux* (1978), *Orfeusz és Eurüdiké* (1978), *Sisyphos* (1978),

Prométheusz (1980), *Páris almája* (1981) és *Médea* (1984) [LUKAČ, S., 1999]. Az ókori Hellász területének történetei kézenfekvő témaválasztásnak bizonyultak a délszláv, balkáni népek folklórjából – személyes kötődése okán – előszeretettel merítő koreográfus számára.

Novák Ferenc 1964-től a Honvéd Művészegyüttes tánckarvezetője volt, majd az amszterdami Nemzetközi Folklór Táncszínház rendezőjeként és koreográfusaként dolgozott [„NOVÁK FERENC” SZÓCIKKA]. Innen hazatérve, 1983-ban a Honvéd Művészegyüttes művészeti vezetője lett, ekkor kezdődő alkotói szakaszában készült a *Magyar Elektra* (1984) és az *Antigoné* (1991) [ZÓRÁNDI, 2006].

Novák és Kricskovics, a „Magyar Iskola” második koreográfus-nemzedékének tagjai az újabb generációk alkotóira is hatással voltak. Mucsi János művei az *Amazonok* és a *Danaidák*, Juhász Zsolt a *Tükörmély – variáció Pygmalion témára*, Horváth Csaba a néptánc műfajától elrugaszkodottabb *Echó*, *Médeia* és különböző Orfeusz-feldolgozások koreográfusa.

A teljesség igénye nélkül felsorolt számos koreográfia közül a következőkben néhány művet kiemelek, és ezek vizsgálatára vállalkozom. A táncelőadások elemzését az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet Táncarchívumában megtalálható felvételek és korabeli kritikák alapján végzem.

*

KRICKOVICS ANTAL: IPHIGENEIA

Az 1967-es *Iphigeneia* Kricskovics első görög témájú alkotása, melyet a Magyarországi Nemzetiségek Központi Táncgyüttese számá-

Kricskovics Antal: *Iphigeneia* – Szilcsanov Mária

ra koreografált, és nagy sikert aratott: elnyerte a Szolnoki Néptáncfesztivál első díját és a különdíjat, valamint megnyitotta az utat a további görög mitológiai és drámai történetek néptáncfeldolgozásai előtt [MAÁCSZ, 1967].

1990-ben újabb *Iphigenia* készült, amikor Kricskovics Antal a Budapest Táncgyűttes művészeti vezetőjeként felújította és kibővítette a negyedóránál nem hosszabb koreográfiát. Az így felőrsá vált előadás tehát ezúttal professzionális táncosokkal és terepen mutatkozhatott meg [KÖVÁGÓ, 1990]. A bemutatón készült felvétel az OSZMI Táncarchívumában a 913-as jelzetű DVD-n található, ezt dolgozom fel az elemzéssel a következőkben.

A táncjátékot a „Varakozás”, „Jóslat”, „Nász” és „Átok” tételek alkotják [KÖVÁGÓ, 1990]. Majd az előadás feléig a férfi táncok uralja a színpadot a görög férfiak harcias mozdulataival, egységben lévő hadi erejük megkérdőjelezhetetlen, ahogyan egy emberként táncolnak láncba rendeződve. Amikor Kalkhász, a jós az oltáron terem, a harcosok összefogva táncolják körbe, míg ő ütemesen ismétlődő erőteljes mozdulatokkal izzítja őket. A körtáncot archaikus funkcióban látjuk megjelenni a színpadon, egy igazi rituálé zajlik le a szemünk előtt, mely végén megszületik a jóslat.

Ezt követően jelennek meg a nők baldachin alatt kísérvé Klütaimnéstrát és Iphigéniát. Sokáig késleltetett megjelenésük az egyenletes, kecses mozgással érvényesül igazán, a dübörgő férfierő kontrasztjaként. Lány karvezetéssel, lebegés hatását keltő súlypont-emelésekkel és -ejtésekkel táncolják körbe anyát és lányát, ünnepi, piros kendőt csavarnak a fehér ruhát viselő Iphigénia köré – ez is rituálé, a náaszt előkészítő szertartás, a lány anyától kísért útja az asszonnyá válás felé, mígnem fény derül Iphigénia feláldozásának tervére.

Az áldozatot megelőzően Iphigénia és Akhilleusz meghitt ketőt járnak egybekelésük jelzéseként; szinkronban fordulhatnak ívesen feltartott karokkal, és olykor alkarjaikat keresztezve meghajolnak egymás felé. Euripidész drámájában is kötődés alakul ki a fiatalok között, hiszen Akhilleusz csodálattal tekint a hős Iphigéniára, aki népük győzelméért vállalja a halált, s ezzel példaértékű hazaszeretetről tesz tanúbizonyságot. Mindazonáltal Kricskovics feldolgozásában kevésbé érvényesül a címszereplő hősiessége, inkább szánandó áldozatként hal meg, miután Agamemnón virágkoszorút helyez a fejére, és anyjától elbúcsúzva az oltár felé veszi az irányt, ahol Kalkhász lesújt rá. A valódi hős itt a lánya elvesztésének fájdalommal megküzdő Klütaimnéstrá, aki a hadsereg csatakiáltásokkal kísért elvonulása után nagyívú, lassú mozdulatokkal és kicsavart pózokkal adja át fájdalmát a nézőnek, majd a kard eltörésével átkot szór a háborúra, és elszántan kivezeti az őt kísérő női táncart a színről [KÖVÁGÓ, 1990].

Kricskovics Iphigéniájának meg kell halnia. Euripidész színdarabja a hazaszeretettől vezérelt önfeláldozás nemes eszméjét magasztalja, ahol a hős elnyeri az istenek kegyelmét, a koreográfus viszont arra használja az antik történetet, hogy kifejezze tiltakozását a háború ellen, ezért alakítja Iphigéniát ártatlan áldozati báránnyá, és Klütaimnéstrát a háborúban elveszetteket gyászoló tömegek megtestesítőjévé [PÉTER, 1990; ZÓRÁNDI, 2014].

*

KRICSKOVICS ANTAL: *PÁRIS ALMÁJA*

Kricskovics 1981-ben készült *Páris almája* című nyolcperces koreográfiája az istennők az aranyalmáért folytatott vetélkedését ábrázolja táncban, három táncosnő és egy férfi szólista, a Fáklya Horvát Művészgyűttes tagjainak előadásában. Az OSZMI Táncarchívumában a 0441b jelzetű VHS kazettán tárolt felvételt tekintetem meg, mely az 1997-ben megrendezett Kortárs néptánc-esten készült.

Ennek a kompozíciónak a zenéje és lépésanyaga a délszláv folklorból származik, az alkotó úgy állította össze, hogy az autentikus

alapanyag a színpadon megfelelő eszköze legyen a történetmesélésnek. A jelmezben fellelhetők a hagyományos viseletből vett darabok: a szoknyák, kötények, a férfing és a bocskor – a koreográfus ezzel tulajdonképpen paraszti környezetbe helyezi a mitológiai epizódot [DIENES, 1981; KENESSEI, 1981].

A három istennő a színpad közepén alkot körszerű térformát; mindhárom kendőt tart a kezében, amit a szomszédja megfoghat, ezzel kapaszkodnak össze. A kendős összefogódzás lehetőséget ad különleges koreográfiai elemek alkalmazására, ilyen a kör szűkítésszerű történet átfordulása a fellendített karok és kendők alatt, majd a kör újbóli tágítása, mely során az összegabalyodott kendők megfeszülnek. Ez az istennők hatalmát juttathatja eszünkbe, a képességet, hogy egy puszta mozdulattal összekuszálják a halandók sorsát, illetve elővezeti közöttük kialakuló konfliktust. A kendővel való játék és forgás a körből felbomolva, majd a láncba formálódás és kapuzás azonban összhangot érzékeltet, a három istennő békességben kapcsolódik össze.

Egyszer csak megjelenik Páris, magasra tartva az almát, vidáman és fürgén, gyors mozgásával bejárva a színpadot. Az istennők láncformában erednek a nyomába, majd összézárnak Páris körül, így csapdába ejtik. A négy szereplő egy emberként vetődik az elguruló alma után, így tudja meg a trójai ifjú, hogy hatalom van a kezében. Pozíciójának tudatában varakozón leül bal oldalt elöl, maga elé helyezve az almát. Az első istennő látványos táncba kezd, intenzív kendőhasználattal igyekszik felkelteni Páris érdeklődését. Virtuóz lábfigurái közben rázza és pörgeti a kendőt, nagy köröket ír le vele a levegőben, és gyors perdülésekkel díszíti a táncát, Páris közömbössége azonban megállásra készíti. A második istennő a lábát emelve és kimérten lépkedve járja táncát, intésére a társnői is csatlakoznak a háttérben. Incselkedve körül táncolja Párist, eléri, hogy csatlakozzon hozzá, és végül mind egy körbe rendeződnek.

Ebből a körből váratlanul kiszalad a harmadik istennő, hogy megszerezze az almát, de Páris elragadja előle, majd ismét leteszi, egy pillanatra elgondolkodik, végül viselkedése megváltozik, és önként kezd könnyed mozgású táncba. Az istennőket egyesével kiforgatja, az egyikőtől a kendőjét is elveszi, és maga táncol vele. Mindhárom istennő azt hiheti, hogy Páris választása rá esett, de ahogy ő a kendőt forgatja, a néző számára kezd világossá válni: továbbra is ő van fölényben, kezében a hatalom. Ő válik az irányítóvá, kedvére mozgatja a kört, majd kiszakad belőle, így a kendőkkel összekapaszkodott istennők a saját versengésük csapdájában ragadnak. Páris eközben felkapva az almát vígan táncol vele, majd mit sem törődve csetepatéval, jóízűen beleharap, és kitáncol, nyomában az istennőkkel. Kricskovics tehát az eredeti befejezés helyett egy racionális gondolkodású Páris megoldását választotta: kompozíciója a jelentéktelen dolgokon való veszekedés, az értelmetlen viszály megkérdőjelezése, melyet a tisztánlátás, a helyzeten való felülemelkedés állíthat meg.

*

NOVÁK FERENC: *MAGYAR ELEKTRA*

Novák Ferenc 1984-ben készült *Magyar Elektra* című táncjátékának alapja Bornemisza Péter evangélikus lelkész és író 1558-ban írt tragédiája, melyet Szophoklész Elektrájának magyarra fordításával és részleges átdolgozásával tett önálló művé. Bornemisza az átdolgozásában keresztény kontextusba helyezi az ókori történetet: fő mondanivalója, hogy a bűnösök büntetést érdemelnek, Isten nem felejt el tetteinket, és előbb-utóbb mindenki számára eljön a megérdemelt vég. Bornemisza továbbá az aktuális politikai helyzetre is reflektál a királyi pár megformálásával, akik a magyar főnemességet testesítik meg, valamint bevezeti Parasitus, az udvari talpnyaló karakterét [VÁRJAS, 1964]. Novák koreográfiájában is szerepel Parasitus, aki Elektra szöges ellentétjeként szüntelenül éljenzi Klütaim-

*Horváth Csaba: Érecho – Lőrinc Katalin, Ladányi Andrea, Kerényi Miklós Dávid – fotó: Dusa Gábor
Kricskovics Antal: Páris almája – Kricskovics Jelica, Gorjánác Ilona, Molnár Dorottya, Simon Dean – fotó: Kanyó Béla*

Béres Anikó (Elektra), Appelsboffer János (Aigiszihosz) – fotó: Korniss Péter
Rémi Tünde (Klütaimnésztra) és a Honvéd Táncszínház női kara (Rossa László - Novák Ferenc: Magyar Elektra) – fotó: Korniss Péter

Fehér Noémi (Elektra) és a női kórus (Rossa László - Novák Ferenc: Magyar Elektra) – fotó: Korniss Péter
Gantner István (Kreon) és a bábok: Nedermann Magdolna, Rusorán Gabriella, Magusin Anamike (Rossa László - Novák Ferenc: Antigoné) – fotó: Korniss Péter

Mucsi János: Danaidák – fotó: Kanyó Béla • Juhász Zsolt: Tükörmély – variáció Pygmalion témára – fotó: Katkó Tamás

nésztra és Aigiszthosz bűnös párosát, azonban hiányzik a darabból Khrüszothemisz, aki az alkotó saját véleménye szerint nem fontos karakter [MARTINKULT EVENT GROUP, 2021].

Novák *Magyar Elektrája* nem a megérdemelt büntetés elkerülhetlenségét hangsúlyozza ki, helyette más üzenete van: azt mutatja meg, ahogyan egy kis emberen eluralkodnak az erőszakos érzelmek, az egyéni és társadalmi bosszú kérdésével foglalkozik. Mondanivalóját Péter Márta az előadásról írt beszámolójában így fogalmazza meg: „a bűn újabb bünt terem, még ha az igazság köntösében is jelenik meg” – hiszen Oresztésznek is ölnie kellett az „igazságszolgáltatás” nevében [PÉTER, 1984]. A mű egy elgondolkodtató, nyitva hagyott kérdéssel fejeződik be: a büntetés megtörtént, Oresztész végrehajtotta a bosszút, Elektra azonban tébolyultan rohangál föl-alá az emberek között, és mindenki büntetését követeli. De Oresztész a jó érdeket szem előtt tartva kollektív büntetés helyett elindul az új rend, a béke felé. Így marad magára Elektra, aki eszét vesztette az évekig tartó elnyomás alatt.

A *Magyar Elektra* történetének megjelenítéséhez Novák Ferenc a Kárpát-medence néptáncainak formanyelvét használta fel. A Klütaimnésztra és Aigiszthosz között szövődő szerelmet a forgatócím motívumkincséből felépített táncfolyamat jeleníti meg, hiszen a férfi és a nő összefonódását érzékletesen kifejezi a folyamatos testkontaktusból adódóan gördülékeny, egymásba fonódó mozdulatok sorából álló tánc. A hazatérő győztes Agamemnón ünnepélyes hangulatot teremt a szólóban járt verbunkkal, majd köríven haladó táncba kezd, melyhez valamennyi alattvalója csatlakozik, így a közösen járt lánc-körtánc a láncszemekként összetartozó egységes népet testesíti meg, mely elem a történet végén visszatér. A királynő hazatérő férjét szorosán a karjába zárva üdvözli, és széki lassút táncolnak. Ez a tánc a szoros összetartozást ábrázolja, de lassú tempója és melankolikus hangulata ideális ahhoz, hogy az alkotó ebben rejtse el Agamemnón halálát, aki a tánc végén élettelenül rogy a földre. Később a királynő és az udvarhölgyei ugrós motívumokból álló, kapuzó jellegű táncát látjuk, amely során hosszú kendővel játszanak: ez a könnyed, vidám életet jelképezi. A katonák harcias fegyelmzettisége az unisonóban táncolt gyors legényes motívumokban és a cigánybotolóban mutatkozik meg. A bűnösök halálát követően megismétlődik az ünnepélyes verbunk, melyet Oresztész táncol el győzedelmesen a tanítóval, ekkor veszi át a hatalmat igazságos és dicsőséges királyként [ZÓRÁNDI, 2014].

*

MUCSI JÁNOS: *DANAIDÁK*

Mucsi János *Danaidák* című húszperces koreográfiája a Zalka Táncgyűttesben készült, mely 1989-ben elnyerte a Szolnoki Néptáncfesztivál koreográfiai fődíját, majd 1992-ben a Duna Művészegyüttes mutatta be, Mucsi művészeti vezetése alatt [PÉTER, 2013]. A koreográfia tanulmányozásához a 2007-ben készült, 375c jelzetű DVD-n tárolt felvétel állt a rendelkezésemre.

A koreográfia elején Babits Mihály *A Danaidák* című versének részletét halljuk Papadimitriu Athina előadásában. A hosszú percekig hallható, ritmusos ismétlődésekkel teli vers megfesti a Danaidák repetitív büntetésének hangulatát, miközben a nézőt is hozzásegíti az események megértéséhez a történet felidézésével. A vers alatt a női táncosok tagjai lassan bevonulnak a színpadra, és végül kialakul egy öt lányból álló kör bal oldalt elöl, és egy, a kör felé tartó, lányokból álló sor. A vízhordók olykor fordulnak egyet útkon, majd a körhöz érve oldalra hajolva egyenként kiürítik a korsót, mielőtt a körben haladók egymást elengedve kitágítják a kört. Ekkor mindig egy lány oldalt távozik a színpadról, és a kör szűkülésekor a vizet öntő lány csatlakozik a bent maradt négyhez. Ez a kreatív ábrázolás tökéletesen illusztrálja a történeteket, hiszen jobbról egyre csak jönnek a vízhordó lányok, de akárhányszor öntik ki korsó-

juk tartalmát a körhöz csatlakozva, abban mindig öt lány marad csak – így a körben álló lányok a sosem növekvő mennyiségű vizet is jelképezik egyben. Az előzmények azután kezdődnek el, hogy a lányok ismétlődő mozgásukkal kimennek a baloldali takarásba. Ekkor a színpad közepén meglátjuk a két testvért, Danaoszt és Aigüptoszt, mögöttük mozdulatlan asszonyaikat. A két fivér viszályt a férfi táncosok egymással szemben szinkronban táncolt gyors legényes motívumokból álló táncfolyamata jeleníti meg.

A házasságkötés jelenete azzal indul, hogy a lányok a férfiak gyűrűjén belül kört alkotnak, párjaik pedig feléjük fordulnak. A fiúk és lányok a saját körükön lépdelve ellentétes irányban haladnak, majd párba állnak, és széki lassút táncolnak egybekelésük jelzéseként. Egy pár azonban kiválik a körből, ők nem úgy táncolnak, ahogy mindenki más: a lány kifordul a fiú karja alatt, majd kézenfogva megkerülik egymást, és párként vonulnak a színpad jobb oldalára, ahol a vallási vezető hitelesíti nászukat.

Később az elől középen elhelyezkedő boldog házasokat a párok félköre fogja közre, és újból széki lassúba kezdenek zárt összekapaszkodásban. A lányok azonban bal karjukat a hátuk mögött tartják, kezüket ököbe szorítva. Jelentőségteljes pillanat ez, a közelgő vész előjele a nézőben is kellemetlen, nyomasztó érzést kelt. A félkör körre záródik, a párok térdre ereszkednek, és a férjek maguk köré vonják feleségeik bal karját is. Ám éppen ebben a szoros ölelésben lelik a halálukat, feleségeik egymás után szakadnak ki a párok köréből, férjeiket a padlóra taszítva. A férfiak így sorra előre esnek, és arcukkal a földön hasra fekszenek. A férjgyilkosság után Danaosz és Aigüptosz táncba kezdenek, egymással szemben folytatják az ellenségeskedést, majd egymásnak háttal, feltartott kezükkel összefogva megállnak; körülöttük elhelyezkedik öt lány.

Ekkor kezdődik újra az előadás elején látott jelenet: az öt lány a kör középpontjától kifelé fordulva jobbra kering, jobb oldalról pedig közelednek a vízhordást- és öntést imitáló lányok, majd a kör kitágulása után visszahátrálnak, mialatt egy lány a baloldali takarásba távozik. Közben ismételten felhangzik Babits verse, ezúttal nem előlről, csak az utolsó versszakok, a Danaidák „dala” kíséri a végtelen büntetést ábrázoló jelenetet. A koreográfia tehát – miként Babits verse is – keretes szerkezetben meséli el ezt a történetet, amelynek tanulsága, hogy a szülők ellenségeskedése a fiatalabb generáció jövőjét is romba döntheti.

*

ÖSSZEZÉS

A kutatás témája a jelenség magyar néptáncszínpadi vonatkozásának vizsgálatára korlátozódik, de megállapíthatjuk, hogy még ennél is szűkebb és pontosabban definiált kategóriákba sorolhatnánk a bemutatott koreográfiákat. A *Páris almája* Kricskovicstól és a *Danaidák* Mucsitól inkább tekinthető a szó szorosabb értelmében vett néptáncszínpadi előadásnak, mivel ezekben szinte kizárólag autentikus néptáncot láthatunk a történetmesélés eszközeként. Ezzel ellentétben a többi koreográfia – habár bővelkedik néptánc elemekben – a szigorúbban vett táncszínház műfajába tartozik, hiszen ezekben a színészi megnyilvánulások (a kézzel vagy karral tett gesztusok, a mimika), jóval nagyobb szerepet kapnak, és gyakran ugyan táncos minőségű, azaz esztétikai értékkel bíró mozdulatok, de nem összetett néptáncfolyamatok szemléltetik a cselekményt.

Elkülönítve az ezekben a színpadi művekben felfedezhető eltérő formanyelveket, a néptáncok különböző műfajainak és típusainak megjelenését is vizsgáltam. A körtánc a sok egyén egyidőben történő összekapcsolódása miatt igen gyakran összetartozást, egységet szimbolizál. A Mucsi János *Danaidák* című táncjátékában megfigyelhető jelentésbővülés eredményeként a lányok által alkotott sorsközösséget testesíti meg [ZÓRÁNDI, 2014]. Ugyanebben a koreográfiában ezzel egyidőben a körforgás, az ismétlődés, így a végte-

lenség jelképe is. A kört emellett összetarthatja egy felsőbb személy által gyakorolt erő, az őt övező tisztelet, ezáltal a hatalom illuzziójává is válhat. A közösen, körben táncolt lépések óriási, tulajdonképpen ősi erővel bírhatnak, melyből magával ragadó felfokozottság származik, ez pedig – miként a Kricskovics által koreogra-

FORRÁSOK

Dienes, G. (1981): *Levél Kricskovics Antalhoz*. Táncművészet, 6. évf. 5. sz. 7–8.

Fuchs, L. (2007): *Száz év tánc: Bevezetés a táncművészet XX. századi történetébe*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.

Kenessei, A. (1981): *Táncfórum a Budai Vigadóban: Kricskovics-portré*. Magyar Hírlap, 14. évf. 56. sz. 6.

Kóvágó, Zs. (1990): *Budapest Táncgyűttes: Adj nekünk békét!* Táncművészet, 15. évf. 7. sz. 6–8.

„Kricskovics Antal”. Magyar Színházművészeti Lexikon, főszerkesztő Székely György, Akadémiai Kiadó, 1994.

Kricskovics, A. (1990): *Iphigeneia. Zenéjét szerezte Daróci Bárdos Tamás, előadta a Budapest Táncgyűttes*. Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Táncarchívum, Videótár, 913 DVD.

Kricskovics, A. (1997): *Páris almája. Elődták a Fáklya Horvát Művészgyűttes táncosai a Kortárs néptánc-esten, Honvéd Táncszínház*. Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Táncarchívum, Videótár, 0441b VHS.

Lukač, S., szerk. (1999): *A csend relációi*. Budapesti Horvát Önkormányzat.

Maácz, L. (1967): *A III. Alföldi Néptáncfesztivál*. Muzsika, 10. évf. 7. sz.

Martinkult Event Group. (2021): *Interjú Novák Ferencsel*. Tata 90: Magyar Elektra. Bihari János Táncgyűttes YouTube-csatorna, <https://youtu.be/Cs3FBk0wA0Q>

Mucsi, J. (2007): *Danaidák. Előadta a Duna Művészgyűttes*. Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Táncarchívum, Videótár, 375c DVD.

„Novák Ferenc”. Magyar Színházművészeti Lexikon, főszerkesztő Székely György, Akadémiai Kiadó, 1994.

Novák, F. (1984): *Magyar Elektra. Előadta a Honvéd Művészgyűttes, 2021. március 22*. Bihari János Táncgyűttes YouTube-csatorna, <https://youtu.be/Cs3FBk0wA0Q>

Péter, M. (2013): *Eleven történet: A Duna Művészgyűttes és elődegyüttese*. Duna Palota Nonprofit Kft.

Péter, M. (1990): *Ha robban a társulat: Ki őrizi Iphigeneiát? A Budapest Táncgyűttes bemutatója*. Esti Hírlap, 1990. április 12.

Péter, M. (1984): *Magyar Elektra: Bemutató a Várszínházban*. Táncművészet, 9. évf. 5. sz. 4–8.

Varjas, B. (1964): *Bornemisza Péter. A magyar irodalom története*. Akadémiai Kiadó, 1964–1966. 1. kötet.

Zórándi, M. (2014): *A bartóki út: Pályaképek a színpadi néptáncművészet 20. századi történetéből*. Magyar Táncművészeti Főiskola.

fált *Iphigeneiában* láthattuk – a körtánc eredeti célját, az archaikus rituális funkciót is megjelenítheti a színpadon.

A lassú lépő páros táncok és a forgatók a párok dinamikáját ábrázolják, szerelem és konfliktus bemutatására egyaránt alkalmasak. A forgatók táncok, de már önmagában a kar alatt forgatások is általánosan előfordulnak a szerelem szövődését és virágzását elmesélő táncjelenetekben, és emellett küzdelmet is kifejezhetnek ingerült, agresszív minőségben eltáncolva. A széki lassú Novák *Magyar Elektrájában* és a *Danaidákban* is a szerelmespárok egyesülésekor látható, ugyanakkor érdekes módon mindkét koreográfiában közvetlenül a pár férfitagjának a nő általi meggyilkolása előtt tűnik fel. Véleményem szerint ez a zene által teremtett melankolikus hangulat mellett azért van így, mert ha egy forgatók tánc meg is jeleníthet küzdelmet nő és férfi között, abban a nő nem kerekedhet felül, a férfi fizikai erőfölényének köszönhetően elhárítaná a nyílt támadást. A gyilkos nő eszköze így az alattomoság, a csábító női erő, mely törbe csalja a férfit, és ölelésében halált rejt.

A tánc típusok által megjeleníthető konkrét cselekvések és hangulatok közé tartoznak továbbá a két nem karakterének megfelelő táncok. A férfi táncok és különösen a gyors legényesek a férfiaság, a virtus szimbólumaként szerepelnek a táncszínpadon, az alkotók előszeretettel használják fel a férfi táncok unisono folyamataihoz, ekkor érvényesül ugyanis igazán a bonyolult motívumok látványossága, ennek következtében egy hadsereg bemutatásának is eszköze lehet, ennek példája a *Magyar Elektra* is előkerül. Ennek a tánc típusnak a felhasználásban újító szerepet tölt be Mucsi, akinek koreográfiájában, a *Danaidákban* a gyors legényes egyedülálló módon a női táncok szólomában is feltűnik. A férfi energiát ellensúlyozó női jelenetek fő formai eszköze jellemzően a kapuzás. Képe lágyan tekerő, kellemesen hullámzó és gördülékeny, ezért – és tánc hagyományainkban betöltött szerepe miatt – ideális mozgás a feminin energiák közvetítéséhez. A nők által táncolt könnyed, ugrós motívumokkal is kiegészülhet, mely hozzájárul a gyakran megjeleníteni kívánt gondtalan, vidám hangulathoz.

Az adaptáció módjainak megfigyelése mellett elgondolkodtat a kérdés, hogy miért nyúlnak az alkotók az antik témákhoz, és van-e, illetve miben áll ezek „örökérvényűsége”. Bizonyos, hogy minden kor embere talál olyat ezekben a történetekben, ami az aktuális kor szellem szerint jelentőséggel bír. Novák nem vezetett be erősen eltérő mögöttes tartalmat koreográfiái megalkotásakor; örök témákat, az elnyomást, a zsarnokságot, az egyéni elhatalmasodó erőszakot mutatta be Elektra tragédiájának néptáncnyelven való újra mesélésével [MARTINKULT EVENT GROUP, 2021]. Az általa feldolgozott tragédiában az uralkodók elnyomó ereje nyilvánul meg, és az erkölcsös, de tehetetlen főszereplő szenvedését okozza – ezen táncelőadás témája különösen aktuális volt az akkor fennálló politikai rendszerben. Kricskovics szükség szerint alakított az alapanyagot jelentő történeten, hogy koreográfiáival kifejezhesse a háború elleni tiltakozását; ezt láthatjuk az 1990-es *Iphigeneiában*. Novák és Kricskovics művészetében közös vonás, hogy az egyén szembekerül a többséggel, problémába ütközik a társadalomba való beilleszkedéskor, mivel valamilyen okból kifolyólag kitérnek a tömegből.

A magyar alkotók tehát megtalálták a módját, hogy egy új formanyelven elevenítsék fel az európai kultúra egyik alapkövét jelentő ókori műveltséget. „Felfogásukban a néptánc nem hordozott időtlen értéket, hanem egy számukra adott, de alakítható, formálható művészi nyelv volt, amelynek segítségével a mához és a máról lehet szólni” [FUCHS, 2007]. Miként a reneszánsz, a barokk és a romantika művészei a maguk „nyelvében” (a festészetben, a szobrászatban, a zenében), úgy koreográfusaink, Kricskovics Antal, Novák Ferenc és Mucsi János is feldolgozták az antik témákat a saját művészeti águkban, a néptánc eszközeivel. ■

MEGJELENT!

Fanfara Complexa: Paşaport Control

Fonó, 2024 • FA-543-2

A Fanfara Complexa napjaink egyik legdinamikusabb hangzású, legütőképesebb csapata a hazai nép- és világzenei szcénában. A zenekar a moldvai táncházak világában kezdte működését, ám azóta az ország egyik legkedveltebb balkáni rezesbandájává vált: mind a táncmuzikumban, mind a különféle fesztiválok folksátoraiban is az éjszakai bulik rendszeres szereplői. Muzsikájuk elsősorban a történelmi Moldva hangszeres táncdallamait használja, ám céljuk nem a hagyományörzés – a populáris zenei trendek alól nem tudják és nem is akarják kivonni magukat. Repertoárjuk és technikai tudásuk alapján egy romániai lakodalomban, bálban is megállnák a helyüket, meg is állják időről időre!

Játékuk letűnt évtizedek, a kelet-európai rögválóság eklektikus világába repíti a közönséget. A paneldzsungelek aljában megbúvó füstös kaszinók, a fekete-tengeri orvhalászok, moldáv traktoristák, vagy épp direkttermőbor-termesztő, minden hájjal megkent szakszervezeti vezetők mesebeli, de mégis nagyon valós figurákként sorjáznak elő képzeletünkben a három falrepsző fűvös, a két harmonika, a koboz és a dob dinamikus örömeinek hallatára.

*

„Figyelmeztetés! Napjainkban az erdélyi és moldvai népzeneben a hagyományos anyagot egyre inkább háttérbe szorítják az elsősorban a román rádió- és televíziósatornák által sugárzott népies műzenei slágerek és a román etnopop, azaz a manele műfaja. Ezek a zenei trendek az elmúlt évtizedekben fokozatosan maguk alá temették az autentikus hagyományt, és még a falusi zenészek repertoárjában is egyeduralomra törnek. Együttesünk ennek a hagyománypusztító slágerzenének a vá-

logatott dallamaiból mutat be egy sokszínű csokrot. Jó szórakozást kívánunk!”

*

Bede Péter - altszaxofon
Babcsán Bence - altszaxofon, klarinét, ének
Sófalvi-Kiss Csaba - tenorszaxofon
Salamon Soma - harmonika, ének, furulya
Réti Benedek - harmonika
Róka Szabolcs - koboz, ének
Benke Róbert - dob, ének

BUDAPEST PARK

FOLK PARK

TÁNCCHÁZFESZTIVÁL

08.15.

**TÁNCCHÁZAK 3 TÁNC TÉREN,
KÖZREMŰKÖDŐ TÁNCGYŰTTESEKKEL
ÉS FOLKKOCSMÁVAL**

HAGYD KINT A VALÓSÁGOT!

WWW.BUDAPESTPARK.HU

1095 BUDAPEST,
FÁBIÁN JULI TÉR 1.

f @ y d j
@BUDAPESTPARK

Ökrös együttes: Kalotaszegi mulató énekek

A Zeneakadémián az általam oktatott repertoárismeret tantárgynál évek óta feladatul adom a hallgatóknak, hogy fél évente lemezkritikát, beharangozót kell írjanak egy-egy általam kiválasztott revival népzenei lemezről. Egyik tanítványom, a Sarjú Banda brácsása, Szilágyi Szabolcs ebben a szemeszterben az Ökrös együttes: „Kalotaszegi mulató énekek” című lemezét kapta feladatnak (<https://youtu.be/RTuFwqbVX0s>). Véleménye túlmutat egy száraz szakmai ismertetésen, és jó példa arra, hogy egy mai fiatal népzeneész hogyan látja a korábbi generációs, mára idősebbé vált népzeneészek teljesítményét. Ráadásul annak kapcsán is aktuális a közlés, hogy június végén éppen öt éve, hogy Ökrös Csabi távozott közülünk. (Árendás Péter)

Egy lemezkritika esetében mindig fontos, hogy ne csak szubjektív véleményünket formáljuk meg írásunkon keresztül, hanem tartsuk meg objektivitásunkat, amennyire csak tudjuk. Az is fontos, hogy teljes mértékben értsük azt, amiről véleményt alkotunk, különben véleményünk irrelevánssá válhat a teljes képet nézve. Ez természetesen nem könnyű feladat. Mai felgyorsult, impulzusokkal teli, rohanó világunkban tud érvényesülni egy ilyen lemez? Ha igen, milyen módon?

Több lemezt is szerencsém volt már elemezni és véleményezni a repertoárismeret tárgy keretein belül, azonban koncepcióját tekintve talán ez a legérdekesebb. Elsősorban mindenképpen az objektív dolgokról szeretnék beszámolni, hiszen az, hogy az együttesnek így módon sikerült összefűzni a dallamokat, mindenképpen említésre méltó. Ez pedig nem vélemény, hanem tény. Lehet, hogy csak az én figyelmem kerülte eddig el, de még sosem hallottam sem lemezen, sem bármilyen eseményen ennyire jól átgondoltan ilyen sokféle dallamot összefűzni úgy, hogy a dallamokhoz párosított, jól megválasztott hangnemek is kiválóan követik egymást, ezzel egy szép ívet adva az összeállításnak, a szerkesztő Kelemen László munkájának köszönhetően.

Mindenképpen színesíti a kompozíciót az is, hogy több énekessel dolgozott együtt a zenekar, és az is érződik, hogy a különböző dallamokat olyan énekesekkel igyekeztek párosítani, akiknek a legjobban illik a hangjához az adott melódia.

A lemezt 1996-ban adta ki Kelemen László akkor alapított kiadója, az A Bt. Ezt nem csak azért fontos megemlíteni, mert kevesen ismerik a művet annak ellenére, hogy nem most lett kiadva, hanem azért is, mert akkoriban más technikai feltételek álltak rendelkezésre egy stúdióban. Z generációs muzsikusként persze nem tudhatom, hogy pontosan hogyan ment akkoriban egy lemez felvétele, hiszen semmiféle tapasztalatom nem lehet erről, azonban van sejtésem, hogy nem úgy működtek ezek az események, mint manapság. Hogyan történik ma? Egy zenekar bemegy a stúdióba, és kis

tulzással, bármilyen szintű muzsikálásból egy minőségében jó lemezt lehet létrehozni. Akárhányszor újra lehet játszani a kevésbé jól sikerült részeket, és könnyedén lehet módosítani azokat utómunkálatokkal. Akár már felvétel közben lehet változtatni hangszínt, de még egy-egy hang vagy akkord tisztaságát, hangnemét is. Eme lemez felvételekor valószínűleg így módon nem állt rendelkezésre megfelelő technika, így sokkal inkább az előadók képessége határozta meg egy lemez minőségét. Ha ebbe belegondolunk, csak az nem emeli meg kalapját a közel egyórás, egyetlen összeállításból létrehozott kompozíció előtt, aki még nem próbált meg igényes munkát végezni semmilyen területen.

Ezekből adódóan persze ezen a lemezen is találhatunk egy-egy kevésbé tiszta hangot a hegedűben, vagy bármelyik másik hangszerben, de ez nem vesz el az egész minőségéből. Sok esetben egy stúdióban nem az a felvétel lesz a nyerő, amelyik végig kristálytiszta, hanem az, amelyiknek a hangulata olyan, hogy azt érdemes megmutatni. Biztos, hogy ezt az egy-egy hangot ki tudták volna javítani újabb felvétellel, hiszen attól függetlenül, hogy egyetlen számban van bemutatva a lemez teljes tartalma, vannak egységek, amik jól elkülöníthetőek egymástól. Van, hogy a kíséret kiszáll, és csak a hegedűk maradnak bent az énekkel, vagy arra is van példa, hogy csak az éneket hallhatjuk, azonban az ezek közötti szünetek inkább csak lélegzetvételek, nem markáns „határok”.

Van pár kérdés, ami engem foglalkoztat a lemezzel kapcsolatban, melyekre eddig csak körülbelüli választ találtam. Ki a célközönség? Mi az alkalom, amikor ez a lemez élvezetet tud nyújtani? Első meghallgatásom élménye teljesen átlagos körülmények között történt, útközben, villamoson, autóban, metróban. Szinte teljes bizonyossággal ki tudom jelenteni, hogy az összeállítás nem ilyen alkalomra készült, hiszen kis túlzással élvezhetetlennek és unalmasnak gondoltam, pedig az Ökrös együttes lemezei eddig mindig pozitív élményeket váltottak ki belőlem, ráadásul a kalotaszegi zene szeretete is jellemző rám. Mindenkitől, akivel beszéltem a lemezről, azt mondta: hiánypótló, remekmű, „rengetegszer hallgattam meg” és társai. Ez a fajta ellenvélemény nem hagyott nyugodni, és a bevezetőben említett módon nem akartam trehány munkát végezni egy olyan mű kapcsán, amit nem értek teljesen. Mivel nekem eleinte egyáltalán nem a többiekéhez hasonló volt a véleményem, így teremtettem egy, az én életvitemhez képest „mesterséges” környezetet, amely úgy nézett ki, hogy kizárólag a zenére koncentráltam és figyeltem minden egyes mozzanatot. Ekkor minden megváltozott.

Ezt a művet nem az általam először kipróbált módon kell hallgatni, hiszen abban az időben, amikor a lemezt kiadták, messze nem volt általános az, hogy az utcákon és tömegközlekedési eszközökön minden ember füle vezeték nélküli fülhallgatóval van bedugva. Megértettem azt, hogy az alkotás miért is ilyen példás másoknak, megértettem és megtapasztaltam, átéreztem szépségét és értékeit. Így egy másik hatalmas kérdésre is választ kaptam. A mai felgyorsult, rohanó világunkban szükség van egy ennyire lassú, „alig történik valami” alkotásra? A válaszom nem csupán az, hogy igen, van. Ennél tovább megyek és azt mondom, hogy mostani világunkban van értelme ennek IGAZÁN. Hiszen egyre ritkábbak azok a pillanatok, amikor le tudunk kicsit lassítani, és csak szimplán értékeljük és élvezzük azt, ami körülvesz minket. A legtöbb ember olyan dolgok miatt stresszel, amik valójában nem is biztos, hogy fontosak. (Én is

ugyanebbe a hibába szoktam beleesni, ezért tudok róla magabiztossággal nyilatkozni.) A lemez segített abban, hogy lelassuljak, kicsit nézzek körül és értékeljem a környezetet. Sokan egy szerető, lehetőségekkel teli környezetben élhetjük mindennapjainkat, de ez nincs így minden embernél. Talán ennek a lemeznek hatására értettem meg ezeket a dolgokat igazán, magyarul: segített tovább élni.

Bele lehetne menni zeneileg, hogy egy-egy dallam hogyan van díszítve, milyen akkordokkal kísérik, milyen hangnemeket érintenek és milyen szép ívet írnak le ezzel. Hosszasan lehetne a lemezt tovább elemezni, azonban nem gondolom, hogy egy ilyen mű „csak” ennyire hivatott. Sokkalta mélyebb gondolatokat tud ébreszteni az emberben, amiről véleményem szerint sokkal inkább érdemes beszélgetni.

Így, hogy ilyen hatással volt rám ez a lemez, nem maradt bennem kérdés afelől, hogy kinek is tudnám ajánlani. Általában azt szoktam mondani, hogy mindenkinek, mert belekóstolhatnak valami újba és izgalmasba, még akkor is, ha az adott illető egyébként nem hallgat népzenet és a táncművelésnek nem része. Ezt a lemezt azonban nem ajánlanám mindenkinek, kizárólag annak, aki egyébként is hallgat népzenet és valóban valami egyedit szeretne kapni. Magyar Kálmán már többször is szóba hozta nekem, hogy ez a lemez milyen fantasztikus, és nekünk is kellene valami hasonlót létrehozni. Úgy gondolom, hogy az ő szeretete sokkal inkább abból fakadhat,

Ökrös együttes: Molnár Miklós, Ökrös Csaba, Mester László, Kelemen László, Doór Róbert

hogy egy idősebb generáció gyermeke, aki még más világban szocializálódott és más értékrenddel van megáldva (múltjának is „köszönhetően”). Így tehát nem is feltétlen korosztályt emelnék ki, hanem minden korosztályból azokat szólítanám meg, akik kellő nyitottsággal és intelligenciával (érzelmi és értelmi egyaránt) tudják a lemezt hallgatni. Abból a szempontból viszont mégis mindenkinek ajánlanám, hogy szakítson minden egyes ember legalább egy órát a mindennapjai között arra, amit a lemez nekem nyújtott. Gondolkodjon el mindenki! Nem szeretnék mély filozófia láncot indítani, nekem ez nem „hatásköröm” (bár érdekel és szeretem a filozófiát), azonban legalább ezt az egy gondolatot mindenkivel szeretném

megértetni így, hogy végre én is rájöttem a lemez „titkára”.

Teljesen biztos vagyok benne, hogy ezután nem csak a kalotaszegi keservekre és hajnalikra fogok máshogy tekinteni, hanem minden zenét máshogy fogok kicsit látni, hallani. Most értettem meg igazán, hogy Bartók, Kodály és Lajtha miért fektetett akkora hangsúlyt a népzene gyűjtésére, és miért mondják azt, hogy gyökereiben változtatta meg gondolkodásmódjukat a világról. Azt is most értettem meg igazán, hogy miért is fontos a tiszta és érthető kommunikáció, valamint a tudás egyre szélesebb körre való tágítása.

Kicsit olyan ez, mint maga a revival mozgalom. Nem azért tanítunk egy tanulónak dallamokat, mert tanárként igazán azt gondolnánk, hogy valójában csak mi értjük az értékeket, hanem azért, hogy a nebulót közelebb tudjuk vinni valami igazán másfajta értékhez, ami nem pénzben mérhető. Tudom, hogy nem először ismétlem eme analógiát, azonban zárásképpen nyomatékosítani szeretném: a dolgok akkor kapnak értelmet és kizárólag akkor érezhetjük bármilyen dolog valódi értékét, ha teljesen értjük is azt. Egy tanár is csak ily módon képes átadni tudását és tapasztalatát.

„Nem az a lényeg, hogy drága mesterektől drága hangszerek kezelését tanuljuk. Eből a zene gyakran egészen kimarad. Hanem az, hogy a magunk erős vagy gyenge, szép vagy csúnya hangján hangszer nélkül megtanuljunk egy-egy dallamot, megérezzük annak lelki tartalmát, amint anyagtól, hangszertől függetlenül száll belénk és belőlünk másokba. Csak akkor tudunk majd hangszert is úgy megszólaltatni, hogy valóban zene szóljon rajta, ne pusztán hangok. Különben csak gépiesen zakatol a kezünk alatt egy készülék, de zenét nem terem.” – Kodály Zoltán

Szilágyi Szabolcs

folkMAGazin

LELŐHELYEK

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest, Szilágyi Dezső tér 6.

Tel.: (1)-214-3521; www.folkmagazin.hu

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA

1137 Budapest, Katona József u. 21.

Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA

1061 Budapest, Andrásy út 45.

Tel.: (1)-322-1645

A FOLK

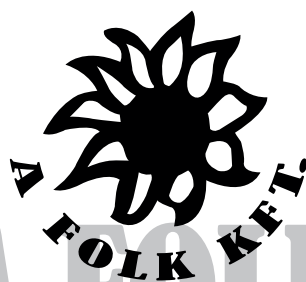
1074 Budapest, Dohány u. 84.

Tel.: (1)-351-3341

MAGYAR ZENE HÁZA – SHOP

1146 Budapest, Olof Palme sétány 3.

Tel.: (30)-461-5115

Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás

Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.

Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,

Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:

pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:

hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,

pénteken: 10:00-17:00

A bűvös csárdás

Írta: Kemechey Jenő

A mint haladunk az új ezredév országútján, igen sok kedves ismerős elmaradozik mellőlünk. Új tájakra jutunk s a régi berkek, derűs arcok, múltó életnek múltó jelenségei nincsenek többé. Bizonyos típusokból ritkaságok lesznek, azokból pedig unikumok, aztán még az emlékek is fölszikkadnak a modern kor, az újabb idők gőzre járó melegén.

Az ország földjéből nagy darab területeknek egészen más immár a típusuk is. A nyugalmas sík mezőkön, ahol csak a gulya kolompja, a csikós ostorának csördítése hangzott, a „vak lú” vágat bele az éjszakákba, messze villog a két tűzszeme, s messze hangzik a dübörgő zúgása. A csönd és a mélaság, a mezőség szűzies nyugalma nincs többé. És a madár, amelynek azelőtt elengedő volt egy botra tűzött kalapot meglátnia, hogy fölriadtan messze röpjöljön, most félelem nélkül gubbaszkodik meg a telegráf drótján, s közömbösen bámul a vágatató szörnyre.

Másutt, ahol mérföldeken keresztül csillogott a víz, hajladozott a nád, terjedezett a vízi liliom, zöldelt a sás, finom fehér párárt eregetett föl a lágvilág s a zombék, a tőrejte, a levegő mozgalmass volt a száz meg százféle madárhad szerelmétől és feleselésétől, szürke, száradt sík föld terül el. A legtöbbje olyan szikes, hogy csak valami porfű terem meg rajta. A virágos vizeket lecsapolták, a kiöntéses folyókat megszábelizték. A virágos víz, a buja növényélet s a hangos madárvilág eltűnt. Előbb csak a tóparti füzek pusztultak el, azután a sík csererdőcskéi. De hát ki tudná a magyar földnek azt a több rendbéli megváltozását mind számon tartani, amellyel belemegyünk az új ezredévbe?

Vajon hová lett a régi nemesi kúriák derűs képe, s hova abból az egyszerű, kissé naiv, kissé korlátolt, nem pazar színű, de meleg és kedélyes élet? Főképp a kedély: az ősz hajak alatt a piros arcok, tiszta szemekben valami dévaj pajzanság és megelégedés tükrözése. Ami úgy nagyon elmaradt, szinte hirtelenül kivészett: azok közt nem utolsó helyen áll az *agár*.

Apró gyerekkoromból, amikor az apám mindenfelé elhordott magával a könnyű gördülésű bricskán, emlékezem a régi udvarházakra, zölddel befuttatott oszlopos tornácokra, s azokon amint lassú, méltóságos léptekkel, majdnem nesztelenül végig-végig járt egy-két agár, hamvas szürke vagy zsemlyeszínű. Olyik a parasztember előtt megállott, ki kellett neki térnie, az úrra bizalmasan pislantott sárgás szemével, de az örvendezésben nem túlságosan erőltette magát. Ha vendég jött, kísétált az udvarra s megnézte, hoztak-e nyerges lovat? A jobb futó lovakat ismerete már személyesen s kedveltjei is voltak. Azok előtt diadalmas vakkantást hallatott, a rúd mellett járó paripákat nagyúri göggel lenézte.

Nekem két kutya játszótársam volt. Egy fehér szőrű komondor nyírott füllel, meg a Jankó, az agár. Jankó a szobapajtás volt, a Bodri az udvaron vett pártfogása alá. Jankó szeszélyes volt, sokszor hideg és mintha spleenje lett volna. Órákig elüldögélt a betegágyam előtt, s úgy nézett rám, hogy még csak nem is pislantott. Máskor hosszú, vékony fejét odafektette a kezemre, s a nyelvvel meg-megnyalta a karomat. Ha fájdalmamban – kitörtem a lábamat – feljajdultam, a Jankó sóhajtozott, és határozottan emlékezem a könnyeire. Követeltem, hogy a Jankónak is kössék be

a lábát s nem ritkán neki is be kellett vennie egy-egy kanál orvosságot. Prüszkölt tőle, s amikor látta, hogy a pirosas folyadékból nekem is kortyantani kell, valósággal részvevően nyögött. De ha a csirkepecsenyéből idejekorán nem kapott egy falatot, egyszerűen belenyalt a tényéromba. A jó cimboraság aratás utáni tartott: akkor a Jankó ideges lett, hűtlenné vált, fölmondta a barátságot, folyton az apám sarkában járt, nyugtalanzkodott, s be-bekukkintott a fél szemével az istállóba. Mikor aztán szabad lett a határ, Jankóval csak néha találkoztam. Az udvaron kitért előlem. Csak ha vajjas kenyér volt a kezemben, szegődött hozzám. Akkor nézett és várt egy kis ideig, majd türelmetlenül rácsapott a praclijával a kezemre. A vajjas kenyér kihullott, s ha nem a vajjal oldalával esett a földre, lenyalta róla a vajat, kaján tekintettel rám nézett, s egy arisztokrata méltóságával odább lejtett. A Bodri kicsüngő nyelvvel, lihegve nézett a kenyérre, s nem mert addig hozzányúlni, amíg a hátára nem ültem, akkor tudta, hogy már most az övé.

Egyszer eljött hozzánk Szatmárból Samu bácsi és a Jankót elvitte. Többé nem volt agarunk.

Samu bácsiról fog itt szólni a rövidke történet. Most már ő sincs többé, pedig hét vármegyében nem volt párja se a kedvének, se a szilajságának. Úgy nem űzött nyulat senki, mint ő. Nagyot csördített az ostorával, aztán hajrá!, keresztül árkon-bokron, ugar földön, fiatal repcevetésen. A nyúl sebesen iramlott előtte, a Jankó elnyúlтан szökött a nyomába, ő pedig csattogtatta az ostorát. Ha az űzött nyúl félreszökött, megcsördült a rövid szárú karikás ostor, suhogója odatekerődött a nyúl nyakára, s a tapsifüles egy pillanat alatt röpiült a levegőben, aztán nagyot nyekkent, mikor a földre csapódott, a másik pillanatban rátaposott a Jankó. Ezt nem tudta utánacsínálni senki fia. És a fárasztó hajrázás tartott a hideg őszben is. A hajnali harmat dérré fagyott, az apró kotyor vize bepillézett, az eső ólmosan hullott alá; de ketten mindig voltak, akik nem fáradtak: Samu bácsi és a Jankó.

Nyúlánk, barna ember volt. A füle mögött már deresedett az acélvillogású hullámos haja, fekete szemében a tűz lobogott és a jókedv kacagott ki azokból. Piros, formás felső ajka fölött felkunkorult a félrövidre nyírt bajusz, s nem túltömött kerek szakállá már jócskán őszült. A hatvan felé járt, amikor egy hétig tartó vadászat után hazafelé hajtott, s az ólmos eső zápora utolérte az országúton. Szakadó esőben és szélben betért a Lecse csárdába, a mely a bodrogközi út mentén, Szomotor és Körtvélyes közt fehérlett eléje. Lecsapta magáról a csatos szűrét amint az ivóba betoppant, s egy szegény legényfélét kilódított:

– Eredj hé, segíts a kocsisomnak kifogni, a hátsalovamat csuhtakoljátok meg. Zsidó, van zabod?

– Van, kérem szépen.

Magas, kissé szeplős és vörös, fiatal zsidó legény állott a vendége elé.

– Ej ha! Slajmi, de megnőttél. Jó vizek van.

– Hát még a borunk.

– Ide vele. Aztán hamarosan vágjatok le egy gödölyét.

A kabola mellől hat cigány lépett eléje alázatos főhajással, s respektussal kerülve ki a Jankót.

Kemechey Jenő (1862–1905) író, újságíró, felsőbb tanulmányait az egri szemináriumban kezdte, majd papságra vonatkozó ambícióit elhagyva Budapesten jogot tanult. Sennyey Pál országbíró és főrendiházi elnök magántitkára volt, majd ügyvédjelölt és közigazgatási tisztviselő. 1891-től főállású újságíró és szerkesztő. Itt közölt elbeszélése először 1896-ban jelent meg az Új Idők hasábjain, majd 1901-ben a „Magyar mobikánok” című kötet nyitónovellájaként „Az agár” címen. Azt, hogy a novella üzenete már a saját korában sem volt problémamentes, a korabeli kritika is felvetette. A Magyar Szó névtelen kritikusa például így fogalmaz: „Ez elbeszélés arról szól, hogy egy régi magyar úr, aki még vén korában is tüzes ifjú maradt, hogy tanít meg erőszakosan, ostorral kezében magyar táncra egy Slajmi nevű korcsmáros legényt, aki megtanulván a táncot, jó magyarrá lesz. A magyar zene, tánc hatalmát akarja bemutatni a szerző, hogy ez a lelket megigézve, miképp hódítja meg a magyar fajnak az idegent. A régi magyar virtus dicsérete árad szét a műből. Szeretjük a magyar virtust, tetszik is nekünk az a festői kép, amelyet Kemechey elének tár. S mégis azt mondjuk, vajha a magyar faj szellemi fölénye, beolvasztó hatalma nem csak az ő tüzes vígságában, elragadó duhajságában ábrázolatnák! A magyar faj csak úgy olvashatja be azokat, akik akár vallási, akár nemzetiségi tekintetben, tőle távol állanak, ha szellemi s erkölcsi fölényével ragadja el az idegenkedőket. Ha a magyar műveltség eszményi magaslatot érrend el, ha a magyar tudomány hatalmas eszméket termelend s a magyar úri osztály elől jár majd példával – nem a duhajságban és féktelenségben, hanem – az eszményiségben, fennkölt tudásban és léleknevelő szorgalomban, ismét kétségen felül áll majd uralma e hazában. A Berzsenyiek, Kölcseyek, Vörösmartyk, Madáchok ugyancsak jó magyarok, s hozzá nem származásúak voltak, s azok a nemes lelki erények, amelyekben ők tündököltek, több vonzó erővel, hódító varázssal hatottak az idegen származásúakra, mint a dévaj és duhaj magyar urak bravúrijai.” (Magyar Szó, 1901. január 31., 27.szám)

– Szerencsés jó estét a tekintetes úrnak.
– Adj Isten, fiúk. Mít csináltak itt?
– Beszorultunk, instálom. Vékére mentünk volna a Gottlieb úrhoz.

– Ki a fene az a Gottlieb úr?
– A bérlő, instálom. Nagyon derék úr, oszt’ pesti vendégei vannak. Szóri a pénzt...

– Amitől most elestetek. No, hát húzzátok rá.
Leült az asztalhoz. A Jankó melléje, a nóta pedig felzendült. Valami réges-régi búsongó dal, amit a tekintetes úr egyszer Biharból hozott magával. Így kezdődik:

*„Zuzos az ág, fázik a csóka lába
Átszállott a Berettyó túlpartjára...”*

A bal szemével dirigálta a cigányt, hol húzza halkabban, hol vágjon bele a klarinét vagy a bőgős.

Aztán valami lágy, foszladozó nótát parancsolt, s ezt húzta a cigány, amíg ő a friss báránypaprikást fogyasztotta. A Jankónak fatányérra rakta a húlt falatokat, lemosva azokról a paprikás lét. Eltelvén jóval, odatolta a bográcsot a cigányok elé, maga pedig kiment megnézni a lovait. Rendben voltak. Egy kicsit elbeszélgetett a kocsisával, s mikor visszajött az ivóba, a cigányok már összevesztek a maradék boron.

– Csilaj, hé! – kiáltott középük. – Keresztbe a vonót, kedvem van.
Egy darabig hallgatta a nótát, aztán belerikkantott, s elkezdett dalolni.

Slajmi, a fiatal zsidó, odaállott a kabola mellé, s úgy hallgatta gyönyörködve a dalt. Hosszú nyakát ki-kinyújtotta, s nagyokat nyelt, a szemei csillogtak, az agyára rózsaszínű felhő borult, s a Kohnék Régijére gondolt, a szép, hamis leányra. Ha egyszer, csak egyszer ő ilyen formán, ilyen szépségesen tudna dalolni, hogy nyílnék ki előtte a Rézike zöld zsalugáteres ablaka. Fojtogatta a torkát a vágy, hogy ő is belerikkantson a nótába, de nem volt hozzá való bátorsága. Már-már kinyitotta a száját, amikor Samu bácsinak egy ujjpattantására vígabb nótába fogott a cigány. És Samu bácsi kiállott a korcsma közepére, félrecapta a puha kalapját, balkezét a csípejére tette és táncolt.

Táncolni magyar csárdást, hahogy az embernek van hozzá vére, nem nehéz dolog. Ha karcsú, szép leány karja hajlik a férfikarra, a feje hajlong előtte, két pár szem tüze összevillog, egyazon gyönyörűségtől dagadozik a szív és lüktet a vér: hát akkor búbjósság száll a táncoló párra, összehangzó lesz a lábuk lejtése, a hajuk libbenésében is megvan a taktus. És ekkor ez szép. Hanem kiállani egyedül a cigány elé, deresedő fővel, sarkantyús vadászcsizmában és járni egyedül, egymagán, s részt adni a táncból a test minden idegének, benne legyen még a szemvágásban is az az érzés, ami a zene fölhasználásában kifejeződik – az nehéz dolog. Ahogy a váll megrendül, a sarkantyú megpendül, a derék meghajlik, s minden mozdulat odasimul a muzsikához: ha

ez mind együtt van, aki ezt mind egymaga ki tudja fejezni, annak a tánc az aztán gyönyörűség annak is, aki látja, annak is, aki járja, mert poézis van benne és művészet. Ember legyen, akinek a magános táncára azt mondhatta az ember: ez valóban szép. A zsidólegénynek elállt a szemé-szája amint nézte, miképp járja előtte a tekintetes úr az andalgót, a palotást, aztán a toborzót. Nem hányiveti tánc, nem szilaj kirúgás, dobogás és forgolódás ez, meg csuhajozás; hanem büszke, talán kissé kevély és legénykedő, de méltóságos elandalgás jobbra-balra, előre-hátulra; a fej meg a váll hajlik arra, amerre a láb, a tekintet is arra siklik, csak a kezeknek van nyugodalmuk. Gyorsabb ütemű dal hangzik föl. Egy szemintésre belevág a nótába a cimbalmos. Pattogóbbá válik a muzsika, rövidebbé a tánc lépés és sűrűbbé a sarkantyúk összecsendülése. Ez így tart egy darab ideig. A cigány húzza fáradás nélkül és Slajmi közelebb lép, előre hajtja a fejét és úgy gondolatban elkezdte ő is járni. Egyszer csak a tekintetes úr fölrikolt, a jobb kezével a fejéhez kap, a balt csípejére támasztja, megtoppan egy helyen, kihúzza magát egyenesre, s ott helyben veri ki a sarkantyújával a nóta cifráját. A két vállától kezdve le a lábujja hegyéig reszket a szép deli termete. Nem mozdul abból a helyből, a váll is csak olykor hajlik meg; de ebben a rezgésben benne van a magyar tánc költészete. Halkabbá válik a sarkantyúpöngés, a muzsika is lágyabban hangzik, és Slajmi nem tudja, miképp lett vége olyan észrevétlenül a táncnak és a dalnak.

A tekintetes úr csendesen leereszkedik a tölgyfaasztal szélére, még egyet-kettőt pattint az ujjával, mintha még mindig hangzanék a muzsika, aztán megsimogatja a hozzája simult agara fejét, és csendesen, mozdulás nélkül néz maga elé, mintha valami régi kedves emlék világos felhője bontakoznék ki előtte. Megrázza magát s földhöz csap egy poharat.

– Ej, no! régen volt. Jancsi, cigány, azt, hogy:
*„Volt szeretőm, esztendeig sirattam,
Mai napig az nekem a halottam...”*

A hegedűhöz hozzáhangzott a dal, hol csendesen, hol meg valami elkeserült szilajsággal, hogy reszketett bele a korcsma levegője. Amint a nótának vége lett és Slajmi új üvegeket tett az asztalra, sugárzó orcával és tündöklő szemekkel állott meg a tekintetes úr előtt:

– Jaj, jaj! Kérem alázatossággal, de gyönyörű volt ez a tánc.
– Tud-e így Gottlieb, aki szórja a pénzt?
– Dehogy tud, kérem szépen. Így talán Dávid király se tudott, pedig az nagy táncos volt.
– No, no!
– Ha én így tudnék, csak egyszer így eljárhatnám, nem adnám ezért a korcsmáért.
– Minek volna az neked?

A Slajminak kipirult a két orcája, a szeplői mintha eltűntek volna, s megpödörte a gyöngö bajuszát hegyesre.

- Voltam bent Ülhejbe (Sátoralja-Ujhely), ott láttam én a Kohnék Régikáját táncolni. Tekintetes úr, száradjak el, ha nem olyan szép, mint egy angyal. Sok lány táncolt meg sok zsidó legény. Régika rám nézett azzal a két karbunkulus szemével, rám mosolygott, úgy égtem, mint a jó pálinka, ha meggyújtják. Sezt mondta a Régika: „Schwarc úr, hát maga nem táncol?”. Kérem, tekintetes úr most is csodálkozom, hogy el nem sülyedtem. Én nem tudok táncolni. Hej pedig ha tudnék, nem bogáncs nőne az udvaromon, hanem virág, s nem a rúgott bornyú bögne, hanem a Régika dalolna szépségesen.

- Nem nehéz ez a tánc öcskös, meg lehet azt tanulni.

- Nem tudnám én azt soha – sóhajtott a hosszú legény, és egy könnyet dörzsölt ki a szeméből.

- Dehogynem, fiam. Állj ide, oszt nézz a lábamra, de rendbe legyen az eszed, hogy minden mozdulatot elless. Jancsi, húzd rá! Öcskös vigyázz!

És járta a hosszú legény előtt épp úgy, mint azelőtt. Aztán felült az asztal szögletére, s rászólt Slajmira:

- No, gyöpre legény! Jancsi, húzd!

Jankó, az agár, felült a gazdája mellé, a két első lábára támaszkodott s úgy nézte a fiatal korcsmáros első tánckísérletezéseit.

Nagyon sikertelen lehetett a kísérlet, mert Jankó unottan fordította el a fejét, majd megvetően hátat fordított. A tekintetes úr leszállt az asztalról, s nagy türelemmel apróra megmutogatott minden lépést.

Csakhogy a Slajmi lába alól minden lépés visszajára jött ki. A tekintetes úr ismét felült az asztal sarkára, s kezébe vette a kari-kás ostorát. Félig összebogozta, csak a felét hagyta meg pattogónak, s így hangzottak a dirigáló szavai:

- Befelé fordítsd a sarkad, hé! Ne rázd a kezed, nem parasztlócs az. Hogy áll a fejed, hé? Feszítsd ki magad. Mi van azzal a ballábadal. Lábujhegyre. Húzzad, Jancsi! Ejnye, adta-teremtete, megint húzgárod a jobb lábadat. Azt a balt emeld!

S mert Slajmi nem jól emelte a bal lábát, megcsördült a kari-kás, s a táncoló sarka mellett porzott a föld. Slajmi már fáradt, a halántéka gyöngyözött, az ing tapadt a mellére. Lihegett is. De a tekintetes úr ült rendületlenül az asztal sarkán, össze-összeverte a sarkantyúit, ahogy a nóta jobban kiadta a taktust, az ostor pedig megcsördült, s olykor bizony odacsípett a Slajmi bokájára is. Lassan kezdett formája lenni a táncának. Egyre hangzott a dirigáló szava:

- Tüzesebben! Hopp, Slajmi, sarokra, heje huja, csuhajla. Fel a fejed, szép öcsém. Megint nem emeled a bal lábát? Kijebb te!

Az ostor mind sűrűbben csördült, a táncoló mindegyre inkább fáradt, kiszáradt a melle, szája, zihált a tüdeje: de mihelyt lankadt, mindjárt megcsördült az ostor, s fölhangzott a biztató szó:

- Rajta, Slajmi szaporán, tied lesz majd az a lány! Húzzad, cigány, úrnak húzod.

- Nem bírja már a körmöm, instálom.

A tekintetes úr odadobott egy tízforintost. Mindjárt bírta a körme. A fiatal legénynek előre csuklottak a térdei, s leeresztette a két hosszú karját. A szeme kidülledt, s lihegve, elfojtódottan mondta:

- Nem bírom tovább!

- De nem addig van a', szép öcsém. Bírnod kell. Cimbalmos, önts bele egy meszely bort!

Pár percnyi pihenőt adott neki, s koccintott vele, aztán újra a szoba közepére parancsolta.

- Azt húzd neki, cigány, hogy „vékony deszka kerítés”! Érzelmesen járjad öcskös, képzelj mintha előtted volna a széplány, és kellemeztetnéd magad.

A tekintetes úr dalolta hozzá a nótát, pöngette a sarkantyúját

s az ostorával biztatta a fiút, mikor az lankadt. Az újból neki tüzesült, s nagyokat lódított magán. Már észrevette, hogy oda tudja tenni a lábát, ahova akarja, s nem akadékoskodik egyik a másiknak. Ha akadékoskodott: az ostor megcsördült.

- Szaporázd egy helybe! Csipőre a kezed! – hangzott a kommandó.

A legény próbálta, próbálta, de sehogy se tudott kiegyenesedni. Halálra fáradtnak érezte magát. Elakadt a lélekzete is. Könyörgő szemmel nézett a tekintetes úr dévaj szeméibe.

- Elesem, meghalok, nem bírom tovább – suttogetta, s elterpeszkedett, mint az ázott varjú.

- De szerelmes szép fiam, muszáj bírni. Adok egy ital bort.

A legény belátta, hogy ennek nem lesz vége soha, s kétségbeesett lépésre szánta el magát. Körülnézett, s óvatosan a kijárási felé kezdett hátrálni. Már az ajtnál volt, mikor megcsördült a kari-kás, s körültekerőzött a fiú derekán.

- Vissza, hé!

És visszahúzta a közepre.

- Nincs olyan veszett csikó, akit én egy nap alatt be ne tanítsak. Addig rúgod, míg jól nem megy!

És Slajmi táncolt, járta, mert muszáj volt, s ivott, mert azt is muszáj volt. Olykor-olykor jobb szeretett volna juhászkutya lenni, s feküdni a kazal tövében. De a cigány húzta, s aztán a tekintetes úr is hozzá állott szaporáznia.

Hajnalra kitisztult. Samu bácsi fizetett, vállára kapta a szűrét és elment. Amint kilépett a pitarból, a táncos legény csak végigvágódott a földön, mint a megholt, s nem mozdult egy moccanatot se.

- Meghaltam – suttogetta, s mert szólni nem tudott, csak úgy gondolatban mondta el a halotti imát. Csaposlegénye becipelte a szobájába, s ott feküdt két nap, két éjszaka egyfolytában. Két kézzel kellett fölrázni a mélységes álmából, és csuporszámra öntötték bele a tejet, amíg magához jött.

Hanem harmad este, amikor a cigányok megint arra jöttek, beszólította őket, ráhúzta a vékony deszka kerítést, és megpróbálkozott. Jártá-jártá. Ment könnyen. Ránézett a cigányokra s látta, hogy azok nem nevetnek, hanem húzzák, amint úrnak húzni dukál. Hát ekkor elkurjantotta magát, mint egy duhaj sakál, földhöz csapta a sapkáját, s övé volt a világ. Úgy szaporázta, úgy összeverte a bokáját, úgy szügybe vágta a kopogóssánál a fejét, mintha csak mindig ez lett volna a mestersége.

Letts is belőle egy fél esztendő múlva olyan országháborító duhaj legény, hogy nem volt párja. Mikor a kereskedő ifjak majálisán a cigány elé állott, s ott eljárta a palotást, aztán összeverte sarkantyúját, hát a Kohnék Régikéje, aki igen akkurátos magyar kislány, összecsapta a két kezét:

- Maga igen derék úr, Schwarc úr.

- Az én nevem Fekete! – szólott oda büszkén, azzal derékon kapta Régikét s megforgatta.

Fekete Samunak már az kevés volt, hogy úgy házasodjék, mint más becsületes izraelita, fehér lepelbe burkoltan. Ő az esküvő előtti éjszakán megszóktette Régikét lóháton és elnevezte Böskének. Soha olyan sovíniszta magyart, aminőt Fekete Samuból a csárdástánc csinált.

*

Korponay Samu bátyám, amerre járt, hol így, hol úgy átvitte a maga érzését és szilaj magyar lelkét zsidóba, tótba, oláhba egyaránt, „merthogy – írta minden nemzeti célról megemlékező végrendeletében – ebben az országban még a levegőnek is magyarrá kell lennie, csak a módját tudjuk”.

Hanem agár arra mi felénk már csak egy van – a Fekete Samu tornácos udvarházában. ■

Halmos Béla vándordíj és emlékérem

„Azt szoktam mondani, azért születtem a trianoni békediktátum évfordulóján, hogy a Trianon által szétszabdalt magyar nemzetet összehegedüljem” – mondta egyszer Halmos Béla, aki idén június 4-én, azaz a nemzeti összetartozás napján ünnepelte volna 78. születésnapját.

2024. június 4-én rá, a táncházmozgalom egyik elindítójára, első primására emlékeztek a Hagyományok Házában tartott koncerten, amelyen a *Dűvő zenekar*, az *Üsztürü*, *Nyitrai Marianna* és az *Egyszólam együttes* is fellépett. Az emlékkoncert a Hagyományok Háza és a Halmos Béla által alapított Hagyományok Háza Baráti Köre közös szervezésében valósult meg.

Az eseményen átadták a Halmos Béla vándordíjat, amelyet idén *Soós Csaba* (felső kép balra) vehetett át. A Halmos Béla emlékérmét *Földesi Jánosné Rózsának* posztumusz ítéltek oda, amelyet Földesi János vett át (középső kép jobbra), valamint ugyancsak Halmos Béla emlékérmét kapott *Csatai László „Csidu”* (alsó kép balra). Az elismeréseket a Hagyományok Háza Baráti Köre nevében *Szűcs Sándor* adta át, a fotókat *Dusa Gábor* készítette.

Narine Abgarjan: Szimon (részlet – I.)

Typotex Kiadó, 2023 • Fordította Goretity József

Meghal Szimon, az örmény hegyi városka öreg köművese, a köztisztelőben álló, de hírhedten csapodár férfi. Négy egykori szeretője is megjelenik a halottbúcsúztatón, és némi feszegetés után felelevenítik Szimonhoz kötődő emlékeiket. Hamar kiderül azonban, hogy az egyszerre valóságos és mesebeli örmény hegyi falu nőalakjainak életében a férfi csupán epizód szereplő, aki életük egy-egy nehéz pillanatában bukkant fel – a visszaemlékezésekből kibontakozó kaukázusi nősrókat jóval több minden köti össze egymással, mint az esendő, de szeretetre méltó férfi szerelme. Narine Abgarjan egymásba indázó, tragikomikus humorral és mágikus motívumokkal átszőtt történetei a szerelem és a gyengédség gazdag bestiáriumaként az élet bonyolultságáról, kegyetlenségéről és szépségéről mesélnek, kifogyhatatlan képzelőerővel és mély emberi melegséggel.

A tenger illata olyan makacsul érződött, hogy Özvegy Szilvia azzal az érzéssel ébredt, mintha a tenger az ablaka alatt csobogna. Az oldalára fordult, maga alá húzta a lábát, gondosan betakarózott, és így feküdt néhány percig, csukott szemmel, mélyeket lélegezve. A szellőzőablak, amely engedett a jegeces téli szél nyomásának, kinyílt, és beengedte a házba a fagyos szurdok sós lehetőségét. A légáram természetes, ostoba kutyaként keringett a szobákban, beleverte fejét az ajtófélfákba, beszorult a kerevet meg a karosszékek alá, belegabalyodott a súlyos függönyökbe, huzakodott a díványpárnák rojtjaival. Szilvia elhallgatta a veszködését, üdvözülten mosolygott – milyen jó. Mindazonáltal hamarosan felkelt, gondosan becsukta a szellőzőablakot, még mielőtt az a szél- lökéstől becsapódhatott és zajt csaphatott volna. Miközben öltözködött, óvatosan behallgatott a csöndbe. Lábujjhegyen odament a lánya szobájához, fülét az ajtóhoz tapasztotta, majd elégedetten bólintott: al- szanak!

Az idő hét felé járt, az éjszaka kelletlenül hátrált, húzta maga után ruhája sötét uszályát, de a nappal sem különösen sietett előbújni, és mindössze annyit tett, hogy lustán elotlogatta az egyébként is halványan pislákoló csillagokat, meg a horizont szélére tolt a hold sápadt sarlóját. Hűvös és feszült volt a lég, itt is, ott is ímmel-ámmal csicse- regni kezdtek a verebek, de azonnal el is csitultak, és velük együtt elhallgattak a házörző kutyák is, a kakasok pedig, miután háromszor is elkukorékolták reggeli üdvözlésüket, a teljesített kötelesség érzésével pihengettek.

Özvegy Szilviának eszébe jutott gyermekkorából egy kakas, és akaratlanul is elkuncogta magát. Olyan izgága volt az a kakas, hogy kihozta a sodrából az egész kör-

nyéket. A nagypapa, hogy kicsit nyugtulk legyen tőle, időnként bekente a farka alatt szolidollal. A mit sem sejtő kakas felszállt a léckerítésre, arra készülve, hogy újra felveri a környékbeli portákat diadalmas kukorékolásával, de miután nagy levegőt vett, csúfos kudarcot vallott, mivel a levegő, nem üt- közve ellenállásba, akadálytalanul kiáram- lott a hátsó nyíláson, úgyhogy a „kukurikú” már a születése pillanatában elhalt. A kakas tett még néhány sikertelen kísérletet a kukorékolásra, aztán leszállt a kerítésről, és úgy vánszorgott az udvaron, hogy nyakán felborzolta a tollát, és ernyedten lógatta tarka szárnyait. Egész kinézete – lehorgasztott csőre, levert tekintete, bizonytalan járása – mély zavarodottságról és valódi meghök- kentségről árulkodott. „Mi van, most már mindig így lesz?” – mintha csak így méltat- lankodott volna, miközben alig hallhatóan kotyogott valamit a csőre alatt. Szilvia nem emlékezett már rá, mi lett aztán ezzel a ka- kassal – talán levágták, talán eladták –, de fölösleges, diadalmas kukorékolása mind a mai napig a fülében csengett.

Özvegy Szilvia elmormolt egy rövid imát a víz fölött, köszönetet mondott Istennek az új napért, majd gondosan megmosako- dott. Erre a ceremóniára még a népi hagyományokat mélyen tisztelő és azokat mara- déktalanul betartó nagyanyja tanította. An- nak idején a nagymama az egész életvitelét ezeknek rendelte alá. Például, ha észrevette, hogy a kutya felkapja a fejét és nyugtalanul szimatolja a levegőt, csöppet sem kételkedett benne, hogy eső készül, és már si- etett is összeszedni a száradni kitett ágyneműt. Ha a szeme céltalanul megakadt vala- mi tárgyon, azonnal friss terítőt tett az ét- kezőasztalra, ellenőrizte, van-e otthon ele- gendő édesség, és leült kávéra örölni – hiszen

senki előtt sem titok, hogy megdermedt pil- lantása nem várt vendégeket ígért. Az uta- zóknak mindig tett a holmijuk közé kis ba- tyuban egy maréknyi kertföldet, hogy azok baj nélkül hazaérjenek. Sosem adott át kéz- ből kézbe fokhagymát, mert az károsítha- ta az egészségét annak, aki kérte. Estére kel- ve sohasem takarított, nehogy megzavarja a házi szellemeket – őszintén hitt bennük, és a teácsésze kistányérján feltétlenül hagyott nekik valami finomságot, például tejka- remellát, amelynek papírját okvetlenül meg- bontotta, de teljesen sosem csomagolta ki, egyrészt megkönnyítendő a szellemek dol- gát, ugyanakkor tisztelőben tartva a kíván- ságukat is: ha meg akarják kóstolni, maguk is boldogulnak tovább.

Szilvia, aki fiatal korában ironikusan vi- szonyult az idősebb nemzedék szokásaihoz, az idő múlásával maga is hinni kezdett ben- nük, és időnként azon kapta magát, hogy a nagyanyja nyomán ő is azon igyekszik, hogy szombat délig elvégezzen minden házimun- kát, és szabadon hagyja az estét meg a rá- következő vasárnapot. Vagy emlékezve ar- ra, hogy a nép körében a hétfőt nem találják kedvező napnak a dolgok kezdésére, igye- kezett semmit sem tervezni erre a napra. A kert bevetéséhez pedig mindig kedden fo- gott – erre ez a legalkalmasabb nap.

Özvegy Szilvia lánya, Anna megbékélt anyja szokásaival, a veje azonban nem tűr- hette, és időnként élcelődött az anyósán. Egyébként olyan mulatságosan és jósa- gosan tette, hogy Szilvia nem sértődött meg rá: még fiatal, naiv, nem ismeri az életet. A veje válaszára, hogy harmincéves korára az ember már nagyon is tudhat ezt-azt az élet- ről, Szilvia csak leereszkedően csettintgetett a nyelvvel: ezt-azt igen, de nem mindent! Özvegy Szilvia, aki hamar megöszült, és el- vesztette egykori szépségét, nem túl magas életkora – mindössze ötvenkét éve – ellenére önmagát határozottan öregasszonynak tar- totta, és finoman, de határozottan visszautá- sította a hozzá közel állók minden olyan kí- sérletét, amely az ellenkezőjéről igyekezett őt meggyőzni. Rég várt unokájának meg-

Narine Abgarjan (1971) orosz nyelven alkotó örmény író, az észak-örményországi Berdben nőtt fel. 2022 óta kétféle életet él, Örményország és Németország között ingázik. Édesanyja a háború dúlta, vitatott státuszú Hegyi-Karabah tartományból származik, ami fontos szerepet játszik az általában önéletrajzi ihletettséggel regényeiben. 2015-ben az orosz irodalomhoz való jelentős hozzájárulásának elismeréseképpen elnyerte az Orosz Írószövetség Alexander Green-díját, 2016-ban pedig az *Égből hullott három alma* című regényéért megkapta a Jasznaja Poljana-díjat.

születése végérvényesen megerősítette azon meggyőződésében, hogy legszebb napja it már maga mögött hagyta. Azonnal határozatlan időre szóló szabadságot vett ki, és örömteli megkönnyebbüléssel cserélte fel a könyvelői elszámolásokat a jótékony nagyszülői gondoskodásra, az első naptól kezdve azzal az önfeláldozással adva át magát az újszülöttnak, amelyre csak olyan emberek képesek, akik egész életükben önzetlen szeretetről álmodoztak, és végül meg is kapták.

Anna, aki nem törődött a voronyezi orvosok nyomatékos tanácsaival, úgy döntött, hogy Berdben fog szülni. „Csak anyám mellett leszek nyugodt” – vetette el minden érvüket. Férje támogatta a döntését, de a cég, amelynél dolgozott, állandó jelenlétet követelt tőle, úgyhogy csak a szülés idején tudott csatlakozni a családjához. Megvárta, míg kiírják a feleségét és a fiát a kórházból, meggyőződött róla, hogy minden rendben van velük, és már utazott is vissza Oroszországba. Anna azon volt, hogy a nyár elején ő is visszatérjen. Annak perspektívája, hogy hosszú hónapokat tölthet együtt a lányával és újszülött unokájával, Özvegy Szilvia lelkét a megvalósult álm érzésével töltötte el. „Asztvac-dzsán [Úristen], csak ne tartsd túlzottnak a boldogságomat” – suttogetta félénken, ha magára maradt, miközben az ég felé emelte kezét, és sietve keresztet vetett. Az Istennel mindig szemtől szemben beszélgetett, nem kételkedve benne, hogy így kevesebb bosszúságot okoz neki.

Unokája világra jött a felismerhetetlenségig megváltoztatta Özvegy Szilviát, ezt a hallgató és zárkózott asszonyt: hirtelen kapható lett a társalgásra, és hosszú időt tudott eltölteni telefonbeszélgetésekkel, amelyek során bármilyen eszmecsereit igyekezett újra meg újra a gyermekre terelni. Ő, aki nem volt nagy kedvelője a boltoknak – általában gondosan összeállított bevásárlólistával érkezett, és miután néhány perc alatt összeválogatta a szükséges dolgokat, megkönnyebbülten távozott –, mostanság akár órákat is eltöltött odabent, válogatta a cuki, nyuszis-vízilovacska rugdalózókat, főköttőcskéket és ingecskéket. Egész halom ruháskát szedett össze, majd egy darabig járt még fel-alá a polcok mentén, egyik holmit kicserélte egy pontosan ugyanolyanra, csak varrás nélkül a hátán, aztán a teljesített kötelesség érzésével fizetett, és hazavitte a legjobb szerzeményeket.

Az érzelmi nyomás alatt Özvegy Szilviának még a hagyományokhoz fűződő viszonya is megváltozott. Ha korábban megengedően kezelte is bizonyos részeit, akkor most épp azokon a pontokon, amelyek az újszülöttest érintették, mániákus, groteszkbe hajlóan kötelező érvénnyel tartotta be

őket. A hagyomány szerint például az újszülött matracra alatt kést vagy ollót kell tartani, hogy elijesszük vele a rossz szellemeket. Özvegy Szilvia meghányva-vetve magában, hogy a több nem árthat, a kiságy két ellentétes végébe betette egyiket is, másikat is. Némi gondolkodást követően a kiságy harmadik sarkában elhelyezte még a nagyapja után maradt veszélyes borotvát is, miután egy darab fenékövel megélezte, majd bepólyálta a pengéjét. Aztán feltúrta kötéshez használt dobozát, és az arzenált kiegészítette egy pár kötőtűvel is. Keresztet formálva belőlük, elhelyezte őket a kiságy még szabadon maradt sarkában, majd a védőeszközöket leterítette egy négyrét hajtott gyapjútakaróval, ráarkta a gyermekmatracot, arra lepedőt húzott, és csak ez után lélegzett fel megkönnyebbülten.

A hagyomány azt is javasolta, hogy élte első negyven napján óvjuk az újszülöttest idegenektől, aminek az a magyarázata, hogy a gyermek ebben a korban különösen ki van téve a szemmel verésnek. A szigorú moratórium bármely vendégre kiterjedt. A portától még ter [úr – itt a pap megszólítása, vagyis atya] Matteoszt is távol tartotta, aki pedig csak azért nézett be, hogy gratuláljon a családnak a gyarapodáshoz, és emlékeztessen rá, hogy a nyolcadik napon illő lenne megkeresztelni a gyermeket. Özvegy Szilvia váltott néhány udvarias mondatot a plébánosnal, majd megköszönte a látogatását, és még az előszobába sem engedve be, határozottan kitessékelte a küszöbön túlra.

– Akkor mi lesz a keresztelővel? – érdeklődött búcsúzkodás közben ter Matteosz, miközben poros reverendáját rázogatta a nyár óta megmaradt, aranyló szeplőktől tarkálló kezével.

– Letelik a negyven nap, és akkor majd meglátjuk! – érkezett a kimerítő felelet.

Ter Matteosz még a szemöldökét sem vont fel, amikor orra előtt tiszteletlenül becsapódott a bejárati ajtó. Szétterpesztett ujjaival végigsimította reménytelenül gön-

dörödő szakállát, majd elindult a lépcső felé, amely a nyitott verandáról az udvarra vezetett, a legfelső lépcsőfokon azonban mégis megtorpant, és miután feledékeny fajankónak titulálta magát, visszafordult. Felöltöje zsebéből elővett egy plüssállatot, egy mulatságos, dülldet szemű, csíkos kabátos csacsit, és már ment is volna vissza a házba, de aztán csak legyintett, körbenézett, és nem találva megfelelőbb helyet, a játékot az ódon pamplag könyöklőjére helyezte. Miután meggyőződött róla, hogy a csacsi biztosan ül ott, a plébános elindult lefelé a jeges lépcsőn, miközben ujjai hegyével a fagyos korlátba kapaszkodott, orra alatt pedig a kedvenc dalát dúdolgatta. Amikor leért az alsó lépcsőfokra, dúdolását lelkesítő „hoppá” kiáltással szakította félbe, leguggolt, és súlyos huppánással az udvarra ugrott, amivel ámulatba ejtette a kerítés szélére telepedett verébcsapatot. A verebek elhallgattak, rámeredtek, és figyelték, hogyan indul el a kiskapu felé, miközben ujjaival a nyakában himbálózó keresztet pengeti. „Like last summer’s rose I’m in love... love, love, love” – hangzott fel közben öblös, bársonyos basszushangja, amelyet némi késéssel a felocsúdott madársereg csivitelése kísért.

A csacsi nem sokáig ücsörgött a verandán – Szilvia, amikor etetni ment a baromfikat, azonnal észrevette. Kedvesen felsóhajtott, de a csacsit nem vette el. Kiment a tyúkólba, ahonnan üres etetővel, meg hóna alatt egy vérző tarajú tyúkokocskával tért vissza. A napokban botrányos körülmények között vágják le a kakas karmait, hogy ne sértse fel velük a tyúkok oldalát és hátát, most pedig bosszút állt érte az átkozott. Özvegy Szilvia lekezelte tetránnal a sebet, visszavitte a sebesült tyúkot, hümmögve elálldogált a délceg kakas mellett, amely feltelepedett a kakasülő legfelső fokára, majd kitépett a farkából egy hosszú, büszkén álló, aranyos színű tollat – kioktatóképpen –, majd a kakas elégedetlen rikácsolásától kísérvé visszament a házba, miközben az orra alatt ezt mormog-

EMKE-DÍJAK

Átadták az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület díjait Kolozsváron.

Kallós Zoltán-díjat adományozott dr. Kelemen Lászlónak, az Erdélyi Hagymányok Háza Alapítóány elnökének az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület. A díjat április 13-án vette át a budapesti Hagymányok Háza címzetes főigazgatója Kolozsvárott, a Protestáns Teológiai Intézetben. Jávorszky Béla Szilárd laudációja szerint az elismerést az erdélyi hagyományos népzene- és néptáncművelés, művelése és népszerűsítése érdekében kifejtett több mint négy évtizedes, kiemelkedő tevékenységéért ítelték oda Kelemen Lászlónak.

A Könczei Ádám-díjat Könczei Csilla etnológus, néprajzkutató kapta „az erdélyi interkulturalitás következetes művelése érdekében kifejtett munkásságáért”.

ta: „Köszönd meg inkább, te Júdás, hogy nem gumiztam össze a csőrödöt!”.

Gondosan kezét mosott, és visszament a verandára a csacsiért. Kibontotta a csomagolásból, forgatta jobbra-balra, begombolta rajta a bolyhos mellényt, megnyomta a hasát, meghallgatta kedves iázását, és bólintott: ha már a Teremtő nem tett meg operáénekesnek, akkor nincs más tenned, nyomorultnak, mint iázni!

Ter Matteosz volt az egyedüli berdi lakos, aki megkockáztatta, hogy benézzen Özvegy Szilviához. A szomszédok, akik nem merészték megszegni a hagyomány által kiszabott negyvennapos „karantént”, telefonhívásokra és gratuláló képeslapokra szorítkoztak. A telefonhívásokra Szilvia részletes beszámolóval szolgált a gyors súlygyarapodást produkáló gyermek étvágyáról, növekedéséről és egyéb sikereiről, a képeslapokat pedig, miután gyorsan átfutotta őket, gondosan belerakta egy kiürült édes kekszes bádogdobozba, hogy később, amikor már bőven lesz szabadideje, alaposan elolvassa. Annak a konzervüzemnek igazgatója, amelyiknél negyedszázada könyvelőként dolgozott, küldönc révén lezárt borítékot juttatott el hozzá. Özvegy Szilvia a borítékban gratuláló képeslapot és három ropogós, átetsző kék csíkos százdolláros bankjegyet talált, rajtuk a száját gondterhelten összcscsücsörítő Benjamin Franklin képmásával. Az amerikai elnök élesen emlékeztette a dédnagyanyjára, aki már több mint egy évszázada elhunyt. Halála bevonult a családi legendáriumba. Húsvétkor történt, amikor az egész család, beleértve a számtalan unokát és dédunokát, összegyűlt az ünnepi asztalnál. A dédnagyamama, aki végtelenül istenfélő és jól nevelt asszony volt – soha senki sem hallott tőle egyetlen illetlen szót sem –, véletlenül az ölébe borította a sótartót, mire jól hallhatóan, hangosan elkáromkodta magát. Aztán szégyenkezve felnevetett, és mindenkinek megkért rá, hogy tegyenek úgy, mintha nem hallottak volna semmit, és miközben

a rokonok mosolyukat rejtegetve, barátságosan arról gyözködték, hogy ez így is volt, a szerencsétlen öregasszony csöndben viszaadta lelkét az Úrnak. Halálát követően a dédnagyamama kivívta magának nemcsak Berd, hanem az egész környék legszégényelőbb asszonyának dicsőségét, hisz emberemlékezet óta nem tudtak olyan esetről, amikor valaki behalt volna a szégyenkezésbe. Özvegy Szilvia már nem találkozott a dédnagyanyjával, csak egy régi fényképről ismerte, amelyen pontosan ugyanúgy, mint Franklin elnök, telt arcát félig elfordítva, összcscsücsörített ajakkal, számonkérőn meresztette nagy, kerek, kissé kidülledő szemét az objektívra. A dédnagyamama keze egy erőltetetten mosolygó, öt éves fiúcska vállán nyugodott, aki kis kabátkát, rövidnadrágot és kopott orrú cipőt viselt. A fiúcska bal fülénél apró tincs göndörödött mulatságosan, amelyet az embernek kedve támadt volna az ujjával lesimítani, hogy ne tegye tönkre a gondosan lenyalt összképet. A fiúcskát Ovanesznek hívták, ő volt a dédnagyamama legkisebb unokája és Özvegy Szilvia apja. Szilviát egyébként a dédnagyamama tiszteletére nevezték el. Ezt a nevet, amely egyáltalán nem volt jellemző erre a vidékre, még az újszülött dédi anyukája javasolta, aki szóttagolva olvasta le a szót egy mentacukorkás doboz oldaláról. És habár a templomban, a keresztelőn illendőbb örmény nevet adtak a kislánynak, mégis ráragadt ez a hangzásra szokatlan, a hegyi patkocsobogását és a tavaszi levelek susogását idéző név. Aztán két nemzedéssel később a név átkerült a dédunokához.

Özvegy Szilvia, a bőkezű ajándéktól meghatortan, betelefonált a konzervüzembe, és azon igyekezve, hogy ne fedje fel izgatottságát, visszafogottan köszönetet mondott. A főnöke megígértette vele, hogy lánya elutazása után visszatér a munkahelyére, majd elköszönt tőle. Szilvia kétszáz dollárt félretett rosszabb időkre, százat pedig beváltott örmény dramra, és mindenféle feltétlenül szükséges dolgokra költötte: kis üvegek, cumikra, pelenkákra, hintőporokra, valamint olyan élelmiszerekre, amelyeket a szoptató kismamának előírtak. Anna túlzásnak tartotta, hogy az anyja rájuk költötte a pénzt, ő azonban határozottan félbeszakította: nekem ez örömet szerez, kislányom. Szilvia a fennmaradt kétszáz dollárnak biztonságos helyet keresett a házban (a bankokban nem bízott a pénzreformot követően, amely felzabálta az összes megtakarítását), és elrejtette a Csehov-összkiadás ötödik kötetébe. Igaz, mielőtt a könyvet visszatevette volna a helyére, a noteszébe bevezetett egy emlékeztető feljegyzést, hogy később ne kelljen feltúrnia az egész könyvszekrényt.

A bejegyzés elég érdekesítőre, sőt bizonyos mértékig bűnügyi jellegűre sikeredett, amellyel valószínűleg nem minden rejtjel-fejtő boldogult volna. „Szilvia dédnagyamamát a cseresznyéskertben keresni” – hangzott a bejegyzés.

A „karanténra” vonatkozó szabályt csak a nászék kedvéért szegték meg, akik Idzsevánból kerekedtek fel, hogy meglátogassák az unokájukat. A nászasszony, miután féltékenyen és szolgálalkúen megszemlélte az alvó gyermeket, elégedetten kijelentette, hogy a gyermek az ő apjának kiköpött mása, ezért a tiszteletére Bagdaszarnak kell elkeresztelni. Özvegy Szilvia már éppen ellene akarta vetni, hogy a mai időkben csak kevesen szánják rá magukat, hogy ilyen őskori névvel [Bagdaszar – ikertestvérével, Szanaszarral együtt – a szaszuni hősről szóló örmény eposz egyik szereplője] illessenek egy gyermeket, de a násza megelőzte. Értetlenkedést kifejező, jellegzetes mozdulatot téve, mutatóját az ég felé emelve és megforgatva egész özönvizét zúdította rá a feleségével szembeni elégedetlenségének:

– Ennek a gyereknek az orra helyén a tévé távirányítójának egyik gombja van! Miféle Bagdaszar lenne belőle?

– Miért, a Bagdaszar „nagy orrút” jelent? – meredt rá a gondolatmenetéből kikökökített nászasszony.

– Hát persze, eső idején az egész utcanépe apád orra alá gyülekezett!

– Ha már a gyerekek ennyire nincs orra, akkor nem kellene inkább Varazdatnak [374–378 között örmény király volt] keresztelni? A részeges apád tiszteletére?

– Asszony, felfogod te egyáltalán, mit beszélsz? Századszor mondom: nem részeges volt, hanem az eperpálinka tisztelője! És egyáltalán! Nem sajnálsz az unokádat? Miféle Bagdaszar, miféle Varazdat? Modern nevet kell adni a gyerekeknek. És ami a legfontosabb, hogy jól hangozzék, és törekvő legyen, mint az íjból kilőtt nyílvesző.

– Törekvő? Akkor neveztétek el mindjárt Gepárdnak. Minek elaprózni a dolgot? – lépett be a vitába Özvegy Szilvia is, aki sértve érezte magát, hogy az ő véleményét senki sem kérdezte.

A nászék észbe kaptak, és őt is bevonták a tanácskozásba. Végül, némi majdnem vére menő vitát követően észszerűen abban maradtak, hogy a névválasztás jogát a gyermek szüleine bízák. Ők pedig megígérték, hogy olyan nevet választanak, amelyik mindenkinek megelégedésére fog szolgálni, és ezzel a ring két sarkába terelték az öregeket. A névválasztással viszont nem siettek, úgyhogy a gyermeknek még kéthetes korában sem volt neve. A hagyomány mindebben nem látott semmi kivetnivalót, így aztán Özvegy Szil-

NÉPMŰVÉSZETI TÁBOROK

Tisztelt Olvasóink!
Felhívjuk figyelmüket,
hogy a nyári
népművészeti táborok
naprakész, részletes
listáját a
www.tanchaz.hu
weboldalon találják!

via sem nyugtalankodott miatta. Majd ki-gondolnak valamit, nem tehetnek egyebet. Hiszen az anyakönyvi kivonatot úgyis ki kell állítani.

A legszigorúbb szokás megtiltotta, hogy az újszülöttet az első tíz hétben kivigyék sétálni, megint csak amiatt, hogy ne vonják rá a környezete figyelmét. Csakhogy odakint csodás december eleji idő volt, és bűn lett volna nem engedni, hogy a gyermek beszív-hassa ezt a friss, fagyos levegőt. Özvegy Szilvia meghányta-vetette a dolgot, és megta-lálta a kiutat: felvarrt a babakocsira egy apró függönnyt, amelyet ő maga fércelt össze egy kis maradék tüllből, és hogy biztosan ne lehessen átlátni rajta, dupla ráncokba szed-te. A jártas ember azonnal kitalálja, hogy ti-los a függöny mögé belesni, a járatlant pe-dig egyszerűen félre kell lökni onnan! An-na, aki igyekezett nem ellenkezni az anyjával, most óvatosan érdeklődni kezdett, mire ez a nagy óvatosság, amikor az első időkben úgy is ki lehet menni sétálni, hogy el sem hagyják az udvart. Özvegy Szilvia elkapta a tekintetét, hallgatott egy darabig, mélyet sóhajtott, majd lányára emelte hamuszür-kében játszó, dióbarna, apró ráncokkal ke-retezett szemét, és lefegyverző őszinteséggel ezt válaszolta: nagyon szeretnék eldicseked-ni az unokámmal, kislányom. Anna átölel-te, csókot nyomott a halántékára, és elmo-solyodott: hát persze, anya, ahogy akarod.

Özvegy Szilvia háza egy keskeny utca vé-gében állt, és hátsó udvara kifutott a Ha-li-Kar bokros oldalára. Három olyan utca volt, amely lankásan ereszkedett le a hegyol-dalon a völgy szoros aljáig, és mindegyik egy egyenetlen, kis térről indult el, amelyen hi-vatali épületek meredeztek: az önkormány-zat, a rendőrség, a bank, az anyakönyvi hi-vatal, a bíróság és a közjegyző. A három ut-ca, miután rövid szakaszon keringett a vas-tag falú házak között, különböző irányokba iramodott. Az egyik merészen leereszkedett a domb aljába, a másik kettő viszont felfe-lé kapaszkodott, és díszes kendőként vette körül a domboldalt, olyanként, amilyen-nel egykor az ingüket, az arhalukokat övezték a férfiak. Azt az utcát, amelyik a hegy lábát vette körül, és egy alacsony kőhídban vég-ződött, Alsó utcának hívták.

Az utca egy ránézésre ártatlan, de kiszá-míthatatlan és esztelen, olvadáskor mesz-sze a köves partján túlra kiöntő hegyi patak mentén haladt. Hóolvadás és felhőszakadás idején a folyócska irányíthatatlan zuhatag-gá változott, amely elmosott minden akadályt az útból. Éppen ezért az Alsó utca házai a parttól tisztas távolságra épültek és tisztelet-lenül hátat fordítottak neki, a jeges áradat-tól ostromolt magas kerítéssel zárva el ma-gukat.

A kikövezett Kert utca felnyúlt a domb-terőig, ahol egy kis park kapujában végző-dött; csodálatos kilátás nyílt a környékre: a kőből épült lakóházakra és üveges veran-dákra, a susabandokra; a kertekre, amelyek-nek áttetsző vásznán át felsejlettek az érlelő-dő, aranszínben pompázó hurmák és bir-sek; a hajlott hátú hegyekre, amelyek a nyár folyamán elszoktak a szél átható leheletét-től; a távoli tó tükörcserepére, amelyben fa-kó színben játszott az ég kékje. A Kert utca házai, amelyek lélegzetelállító magasságban álltak, a többiekénél hamarabb fogták be ab-lakaikkal a felkelő nap sugarait, és elsőként értesültek a hirtelen jövő eső közeledtéről is.

Özvegy Szilvia a harmadikban, a Csön-des utcában lakott, amely a domb derekán húzódott, és két részre osztotta. A Csöndes utca mentén levegős, nyitott verandás és tágas kertes házak álltak. Mivel védve vol-tak a hegyi patak szeszélyeitől és az éles szél-től, megengedhettek maguknak olyan sza-badosságot, mint az időálló, mély pince, a deszkahombár meg az alacsony, satnya léc-kerítés, amelynek rései közt állandóan ki-masíroztak a csipogó kiscsibék, hisztérikus rohamba kergetve ezzel a nyugtalan kotló-sokat. A Csöndes utca, amely felkapaszkod-tott a dombra, majd serényen lefelé igyeke-zett, mindig láb alatt volt, és beleakaszko-dott az ember ruhájába, és hol túlértett vi-rágport, hol szúrós bogáncsot, vagy akár a súlytalanságig kiszáradt csalánfüzéreket ha-gyott maga után. Miután megkerülte a por-tákat, egészen a végében hirtelen jobbra for-dult, és alig téve meg néhány métert a keríté-sig, Özvegy Szilvia házának ütközött. Sok évvel ezelőtt Szilvia apja kikövezte ezt a kis teret, és folyami kövekből nem túl bonyo-lult mintázatot rakott ki: két, világos színű kövekből álló félkört a sötét színű háttéren. A kis Szilvia akkor mindössze ötéves volt, és türelmetlenül várta a délutánt, amikor apja hazaér a munkából. Az apja átöltözött, fut-tában megebédelt, és vitte őt magával a pa-takpartra, ahol azzal töltöttek pár órát, hogy nagyobbacska, tenyéryni nagyságú, megfe-lelő formájú és színű kavicsokat gyűjtöttek. A nagymama átengedte ehhez nekik azt a bádogyödröt, amelyikben egyébként min-denféle apró köveket tartott a kerti szerszá-mok élészéséhez, és Szilvia mind a mai napig akaratlanul is hunyorogni kezdett, ha fel-idézte azt a csengő koppanást, amelyet az első beledobott kavics az ósdi, szinte telje-sen elrozsdásodott edény alján keltett.

Két nyári hónapig tartó gyűjtögetés után az apja végre hozzálátott a kis út kikövezésé-hez. A kis Szilvia emlékezete úgy őrizte meg azt a napot, mintha a magasból szemlélte volna. Az apja szerzett valahonnan egy erős hajókötelet, kényelmes hintát fabrikált be-

lőle, és ülőkéjét gondosan libatollpárnával látta el. Szilvia ütközésig, jeges borzongásig, a torkában akadt gombócig hajtotta a hin-tát, és hogy megfelelkezzen félelméről, sze-mével hol a zöldbabot fejtő nagymamát ke-reste ki, hol az anyját, aki édesen illatozó ci-pókat szedett ki a kemencéből, hol pedig a nagyapját, aki éppen a rózsatöveket locsol-gatta. Már majdnem fél évszázad telt el az-óta. Annyi minden történt azóta az életé-ben, ami örökre kiszoríthatta volna emlé-kezetéből azt az áthatóan gondtalan napot, Szilvia azonban úgy emlékezett rá, mint a sokszor látott filmre, és gyakran újra át is élte, felelevenítve emlékezetében a legap-róbb részleteket is, örvendezve a nemlétből felbukkanó olyan apróságoknak, amelye-ket időközben elfeledett: a nagymama ha-jába tűzött egyszerű fafésűnek, a vállán át-vetett sárga konyharuhának, az ezüst kígyó-ként tekerdő pataknak, amelyet meg lehe-tett pillantani, ha az ember olyan magasság-ba libbent, ahol már a torkában dobogott a szíve...

A kapu fölött egy csodával határos mó-don életben maradt, e vidéken teljesen ismeretlen fajtajú körtefa magasodott. A ned-ves rongyba tekert facsemetét az apja hoz-ta egy parányi litván városkából, Dükstas-ból, ahonnan majdnem egy hét alatt sike-rült hazakeverednie, átszállásokkal. A facse-metét a kert végében ültette el, közvetlenül a kapu mellett, ahol egy nem túl magas, de erős sziklakiszögellés megóvhatta a fát az új, szokatlan klímától, a tél fagyos nedvességétől és a nyár sziklasztó hőségétől. A kör-tefa hirtelen megnyúlt, de aztán lassított a növekedésén, és miután a koronája két ág-ra bomlott, terebélyesedni kezdett. Ötödik életévében nagy, súlyos, édes-leveses, sárga gyümölcsöket hozott, amelyeknek nap fe-lé forduló oldala halvány rózsaszínben ját-szott. Első termését abban az évben hozta, amikor Szilvia megszületett, ezért a háziak úgy tartották, hogy ez az ő fája. A kis Szilvia örömmel gondozta az „ő” körtefáját: felpor-hanyósította körülötte a talajt, megöntözte, faforgáccsal szórta be – hogy jobban tartsa a nedvességet –, gondosan vizsgálta a szür-kés, érdes, ritka szemölcsös törzsét, betegség nyomai után kutatva: egyszer aztán, amikor morzsányi nagyságú foltot fedezett fel raj-ta, nem nyugodott addig, amíg az apja meg nem tisztogatta és le nem kezelte a sérült he-lyet rézgáliccal meg oltóviasszal. Tavasszal a litván körtefa olyan lett, mint egy menyasz-szony, és halvány krémszínű, sűrű csipkefá-tyolhoz hasonló virágba borult. A virágok már a levelek előtt kifakadtak, enyhén édes-kés illatot árasztottak, és sokáig nem hullot-tak le.

(Folytatása következik)

VIRÁGZÓ HAGYOMÁNY

BUDAPEST FŐVÁROS BARTÓK TÁNCGYÜTTES LEGÉNYES- ÉS PÁROSTÁNC-VERSENYEI

(FONÓ BUDAI ZENEHÁZ, 2024. ÁPRILIS 28.)

„Tedd ki a pontot!” – XXV. Nemzetközi legényesverseny

Kötelező: *Szabó Péter* tánca – Elek

Az év legényes felnőtt táncosai: **Németh Antal; Balogh Boldizsár** (pénzjutalom; kalapdísz – Auróra FolkGlamour)

A legkiemelkedőbb szabadon választott tánc: **Sári Ábel** (pénzjutalom; belépőjegyek – Nemzeti Táncszínház)

A legkiemelkedőbb újralkotó: **Popuczka György** (a békéscsabai Tabán Táncgyűttes különdíja)

A legkiemelkedőbb egyéni megformáló: **Drimba Máté** (pénzjutalom; egyéves folkMAGazin-előfizetés)

„Fordulj egyet előttem!” – V. Nemzetközi Párostánc-verseny

Kötelező: *Ana Precup és Ilie Moraru* tánca – Bonchida

Az év párosai: **Besze Zsófia és Weingart Zoltán; Somos Léna Zsófia és Gazsi László Márk**
(pénzjutalom, kalapdísz és lázsiás – Aurora FolkGlamour)

A legkiemelkedőbb egyéni megformáló: **Horváth Dorina Jázmin**
(pénzjutalom; egyéves folkMAGazin-előfizetés; belépőjegyek – Nemzeti Táncszínház; lázsiás – Aurora FolkGlamour)

„A te lábad fűzfavessző” – IV. Nemzetközi Gyermekek és Ifjúsági Legényesverseny

Kötelező: *Nyisztor György* tánca – Méhkerék

Az év legényes ifi táncosai: **ifj. Mahovics Tamás; Rimóczi Hunor** (pénzjutalom)

A legkiemelkedőbb egyéni megformáló: **Pálvölgyi Kristóf** (Doxa óra – Sikentánc Szilveszter)

A legkiemelkedőbb újralkotó: **Faragó Levente** (belépőjegyek – Nemzeti Táncszínház; egyéves folkMAGazin-előfizetés)

Az év legényes gyerek táncosa: **Sárosi Tamás** (pénzjutalom; Bürkös zenekar különdíja)

Küldöndíjasok: **Molnár Szabolcs; Tallér Szabolcs; Csermák Kristóf; Bóné Botond; Faragó Levente; Pálvölgyi Kristóf**

Zsúri: **Busai Norbert** (elnök), **Deffend Irén, Farkas Tamás, Fundák Kristóf, Szarka Zsolt**

Lakoma a szerájban

Oszmán török konyha a hódoltság korában (II. rész) – Desszertek

A három földrészre kiterjedő Oszmán Birodalom fővárosában a XV–XVI. században az ország valamennyi tájának és népének étkezési kultúrája jelen volt. Az előző részben már megismerhettük a Topkapı szeráj méreteiben és sokféleségében is elképesztően gazdag konyháit, fő fogásait és az étkezés módját. Ezúttal az édességekből nyújtok ízelítőt.

ÉDES KÁSÁK, PUDINGOK

A tejből megfőzött, gyümölcsökkel és fűszerekkel ízesített gabonaféléknek egész Ázsiában óriási hagyományai vannak. A mai török büfékben kapható sült rizspuding, vagyis a *sütlac* is ennek az ősi és elegáns családfának a leszármazottja. Az Oszmán Birodalomban előkelő pozícióban voltak az úgynevezett *pudingmesterek*, akik tükélyre vitték a mai pudinghoz nagyon hasonló édes krémek készítését. A nagyrészt rizs alapú krémekből több mint negyven fajta létezett a Oszmán Birodalom legfényesebb napjaiban, és mind az előkelők csemegéjének számítottak. Arif Bilgin török gasztrotörténész a korabeli források nyomán két hagyományos kása-, illetve pudingféleget ír le mint az oszmán kori étrend elmaradhatatlan fogásait. Az egyik a korabeli konyhai füzetekben gyakran emlegetett *memûniye* nevű, sajtos búzadarakása. A másik az *aşure*, amely Közel-Kelet népeinek ősidők óta, a tavaszi és a betakarítási rítusok alkalmával fogyasztott teljes kiőrlésű gabonakása volt. A zsidók, a keresztények és a muszlimok egyes ünnepein is készült ilyen főtt búzákása, különböző neveken és ízesítéssel. Törökországi hagyomány szerint, amikor a bárka megpihent az Ararát-hegyen, Noé családja különleges étellel ünnepelt. Mivel készleteik már majdnem kimerültek, a megmaradt gabonát, aszalt gyümölcsöket és hasonlókat összefőzték, ezt nevezték *aşure*-nek. A török családok ilyet készítenek ennek az eseménynek az emlékére, ezt osztják a szegényeknek, ezzel vendégelik meg a rokonokat, barátokat. Egy néhai oszmán író szerint az elhunyt családtagok emlékére az *aşure* bográcsa fölött mondták el az ekkor szokásos Korán idézetet. Ma a gyermek első fogának tiszteletére is egy ehhez hasonló ételt készítenek, amely lehet édes, de sós is. *Aşure* készül a *Hıdırellez* tavaszünnepe alatt is, ez emlékeztet leginkább az étel ősi, pogány gyökereire. A XVI. századi recept szerint a cukor és a rizs mellett mandula, bab, borsó, datolya, ribizli, búzátöret és pörkölt mogyoró került bele. Hagyományosan egyébként legalább hét összetevőből áll, de van, ahol tíz vagy tizenkét alkotóelemet használnak. Ezek közé tartozik a búza,

árpa, rizs, fehér bab, csicseriborsó, pekmez (sűrített must), datolya, gránátalma-melasz, szárított gyümölcsök (datolya, mazsola, ribizli, sárgabarack, füge, alma), diófélék (pisztácia, törökmogyoró, földimogyoró, dió, fenyőmag, szezámmag). Ízíthető narancs-, citrom- és lime-héjjal, ánizslikőrrel, rózsavízzel és/vagy narancsvirágvízzel, díszítésként ánizsmag, feketeköménymag, gránátalmavirág, kardamom, fahéj, szegfűszeg, szerecsendió és szegfűbors is használható.

Az oszmánok minden rizslisztet, tejet és cukrot tartalmazó keveréket *muhallebi*-nek (puding) nevezték, amelynek rengeteg változatát készítették. A *zerde* is rizspuding, de ezt tej helyett vízben főzték, és sáfránnyal színezték, mogyoróval, mandulával díszítették.

Természetesen a receptek között a ma legismertebb, egyszerűen elkészíthető sült rizspuding receptjét is közreadjuk.

*

Memuniye helvasi – búzadara sajttal

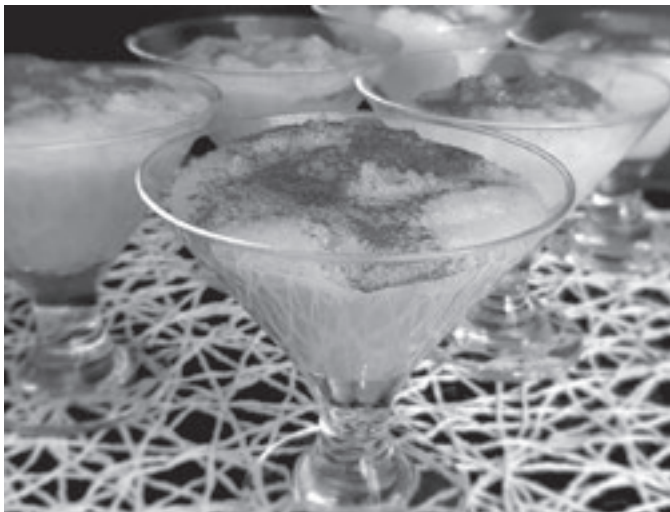
2 csésze cukrot 4 pohár vízzel felteszünk forni. Közben 1 csésze búzadarát 200 gramm vajban zsemleszínűre pirítunk. Ezalatt felforr a szirup, amit lassan hozzáöntünk a búzadarához és kevergetve sűrű pudingállagig főzzük (kb. 5 perc). Lekapcsoljuk a tüzet és egy csésze felkockázott mozzarella vagy más jól olvadó, nem sós sajtot keverünk hozzá, amíg egynemű masszát nem kapunk. Tálakba vagy poharakba adagolva, ízlés szerint pirított mogyoróval, fahéjjal megszórva tálaljuk.

*

Aşure – „Noé pudingja” (a Budapesti Török Kulturális Központ receptje)

2 bögre búzát, 1 bögre szárazbabot és 1 bögre csicseriborsót áztassunk be egy éjszakára. Másnap a babot 15 percre, a csicseriborsót 1 órára át főzzük enyhén sós vízben.

15 szem fügét aprítsunk fel, és pároljuk meg kevés vízben, majd szűrjük le. Fél bögre fekete ribizskét 5 percre főzzük forrásban lévő vízben, és szintén szűrjük le. 2 bögre szárított barackot és fél bögre aranymazsolát mossunk meg, áztassuk vízbe, de ne öntsük le a levét.

Memuniye helvasi

Aşure

A búzát alaposan mossuk meg, majd tegyük a csicseriborsóval és a szárazabbal együtt egy kuktába. Adjunk hozzá 7 bögre vizet és 30 percig főzzük. A fél óra leteltével öntsük át a kukta tartalmát egy fazékba, ismét adjunk hozzá 7 bögre vizet és közepes lángon főzzük 15 percig tovább. Ezután adjunk hozzá 3,5 bögre porcukrot és főzzük még 20 percig.

Ekkor adjuk hozzá a beáztatott mazsolát és barackot a levével együtt.

Újabb 20 perc elteltével öntsünk hozzá fél bögre tejet, a fügét, két narancs reszelt héját, és alaposan keverjük meg a masszát.

Főzzük tovább még 10 percig, és legvégül adjuk hozzá a fekete ribiszkét. Az elkészült pudingot tegyük kis tálkába, és dióval, gránátalmával, mogyoróval, pisztáciával, valamint fahéjjal díszítsük.

Szokatlan összetevői – csicseriborsó, bab – ellenére kifejezetten harmonikus ízvilágú, könnyű, nem túl édes puding.

*

Sütlac – sült rizspuding

Ha már nekikezdünk, érdemes jó minőségű alapanyagokat használni: igazi vaniliát és zsíros/teljes tejet. Ha igazán ügyelünk a részletekre, érdemes rizsből is a török élelmiszerüzletekben kapható **Baldo** rizst, vagy az olasz **Arborio** rizottórizst használni. 50 gramm rizshez adjunk 1 dl vizet (hogy épp ellepje), és egy lapos edényben kezdjük főzni. Amikor a víz felszívódott, öntsünk hozzá 4 dl tejet, 1 dl tejszínt, 80 g cukrot, tegyünk bele egy negyed vaníliarudat hosszában kettéhasítva (belsejét külön a keverékbe kaparhatjuk), és főzzük tovább.

Közben fél dl tejben oldjunk fel egy ek. keményítőt és jól keverjük el. Adjuk hozzá a rizshez és közepes lángon főzzük sűrűsödésig. Az elkészült pudingot osszuk el négy tűzálló tálba (lehet egy nagyobb jénai vagy cseréptál is) és tegyük a 180 fokos sütőbe 10-15 percre. Ekkor kapcsoljuk be a grillt és kicsit pirítsuk meg a puding tetejét. Ha kihűlt, a hűtőbe tesszük, és hidegen fogyasztjuk, már ha kibírjuk addig. Én langyosan tálaltam, egy kis baracklekvárral, mint a rizskochot, és úgy is nagyon finom volt.

*

VÁLTOZATOS ÉS NAGYON ÉDES DESSZERTEK

A Topkapi szeráj konyháiban, pékségeiben készült édes ételek és pékáruk mellett még rengetegféle további desszert is készült. Az

Lokum

Sütlac

egyik legfontosabb a *rikak baklava*, az ünnepi asztalok nélkülözhetetlen fogása volt. Fizetések napján és a ramadán tizenötödik napján a janicsároknak is osztottak baklavát.

A *Helvahane* volt a palotakonyháknak az a részlege, ahol az édeségek, serbetek és gyógyszerek készültek. A halva perzsa eredetű édesség, az oszmán törököknél kiemelt jelentősége volt. Az oszmán kulináris kultúráról tudósító forrásokban a *halva* szót „mindenféle lisztes/keményítős, olajos, mézes vagy cukros desszertre” használják. A török konyhában különösen gyakori a liszt-, a búzadara- és a tahini- (szeszammag alapú) halva. A palotában más alapanyagokból, például mandulából, csicseriborsóból, gesztenyéből is készült halva.

A lekvárkészítés a Helvahanén belül különálló lekvárházban folyt. Szinte mindenféleből (sárgabarack, szilva, alma, körte, birs, cseresznye, meggy, rózsza, keserű narancs, áfonya, naspolya, őszibarack, dinnye, homoktövis, citrom, sütőtök, padlizsán, zöld dió, mandula) készítettek lekvárt. Emellett tetemes mennyiségű rózsalekvár érkezett Edirnéből. A *rub* és *murabbâ* nagyjából a mi gyümölcssajtunknak felel meg, ez is sokféle gyümölcsből készült a palotában.

A Helvahane egyben palotapatika is volt. Itt állították elő a gyógyszerként használt szirupokat, pirulákat, krémeket gyümölcsök, gyógynövények, fűszerek felhasználásával. Egy korabeli füzetben összesen 186féle készítmény neve és összetevői maradtak fenn.

Bár kontrasztos ízvilágot képviseltek, a palotában fogyasztott savanyúságok is a Helvahanében készültek. Közülük mennyiségben a *kelem* (savanyú káposzta) állt az első helyen. Egyéb gyümölcsöket és zöldségeket is savanyítottak, például citromot, uborkát, cukkinit, articsókát, kerekrepat, amelyekhez Bursa híres sárga ecetét használták. Sokféle savanyúságot hoztak vidékről is. Ezek közül a legnépszerűbb az Osmancikból szállított kapribogyó volt, melynek jelenléte a török konyhában legalább a XIV. század első felére nyúlik vissza, de több helyről vásároltak ecetes szőlőt is.

Az alábbi néhány recept csupán ízelítő az oszmán török konyha gazdag választékából. A nehéz magyar konyhához szokott gyomrunk talán néhány ételt furcsának talál, de ha ráérzünk az ízekre, lehet, hogy meg is szeretjük ezeket. Kipróbálni mindenképpen érdemes.

*

Lokum

A lokumot már a XV. század óta készítik Törökországban. Eredetileg vízzel és liszttel készült, édesítőnek pedig mézet vagy melaszt használtak hozzá. A mai, cukrot és keményítőt alkalmazó receptet az 1777-ben, Isztambulban alapított Hacı Bekir cukrászat fejlesztette ki.

Egy kb. A/4-es méretű tepsit olajozunk ki, béleljük sütőpapírral, és azt is kenjük át olajjal. Egy serpenyőben közepes lángon, folyamatosan kevergetve főzzük össze 800 g kristálycukrot, 1 evőkanál citromlevet és 960 ml vizet. Amikor felforrt, vegyük legalacsonyabbra a hőt és addig párologtassuk, míg a keverék hőmérséklete el nem éri a 115 fokot. Ekkor levesszük a tűzről, és félretesszük.

125 g kukoricakeményítőt, 50 ml vizet és 1 tk tisztított borkövet keverjük össze egy serpenyőben, és közepes lángon, folytonos keverés mellett felforraljuk. Egy ragasztószerű állagú keveréket kapunk, amihez öntsük hozzá a besűrűsödött citromos szirupot, jól keverjük el, forraljuk fel, majd egy órán keresztül főzzük, gyakori kevergetés mellett.

Amikor a keverék aranyszínűvé vált, keverjük hozzá 1,5 evőkanál rózsavizet. A keveréket a sütőpapírral bélelt tepsibe simítjuk, és egy éjszakán át hűlni hagyjuk. Másnap tiszta felületre borítjuk a megdermedt lokumot, olajozott késsel 2-3 cm-es kockákra vágjuk, rászitáljuk 30g keményítőt és 160 g nagyon finom porcukor elegyét, amiben jól megforgatjuk a csemegét.

*

Cezerye – sárgarépből készült édesség

1 kg sárgarépat karikára vágunk és 2,5 dl vízben 15 percig főzzük. Leszűrjük, kihűtjük. Fél pohár levet félretesszünk. Másfél púpozott evőkanál keményítőt elkeverjük a félretett répalével. A répát robotgéppben péppé aprítjuk. A pépet egy nagy serpenyőben 15 percig folyamatos kevergetés mellett közepes lángon dinszteljük, hozzáadjuk a feloldott keményítőt, 170 g cukrot (lehet fele méz), és ismét jól összekeverjük, majd alacsony lángon 20–25 percig kevergetve főzzük. A végén hozzáadunk egy fél kávéskanál citromsavat vagy 3 tableta összetört citrompótlót, és jól elkeverjük. Ezután még néhány percig alacsony lángon kevergetjük, hozzáadunk fél teáskanál fahéjat, fél kávéskanál szegfűszeget (vagy őrölt szegfűborsot), és még egyszer jól összekeverjük.

Cezerye

Előtte egy marék diót (vagy mogyorót) durvára vágunk és száraz serpenyőben illatosra pirítjuk. Ezt adjuk hozzá a legvégén a répapüréhez. Majd levesszük a tűzről. Két folpack réteg között kb. fél-egy cm vastagra lapítjuk a masszát. A deszkára kókuszreszeléket szórunk, rátesszük a lapot és a tetejét is megszórjuk. Kis kockákra vágjuk, és a kockák élét is beleforgatjuk a kókuszba. Ezután egy dobozban, sütőpapírral elválasztva a rétegeket, pár napig hűtőben érleljük.

([youtube.com/watch?v=O9uK660SGio](https://www.youtube.com/watch?v=O9uK660SGio))

*

Hanim göbeği tatlısı – 'női has'

(A mennyiségeket ml-ben adtam meg, mert az eredeti receptben 200 ml-es csésze – cup – szerepelt.)

Előbb elkészítjük a szirupot: 500 ml vizet 600 ml kristálycukorral 10-15 percig főzzük, ekkor hozzáadunk egy tk citromlevet és további 2-3 percig főzzük, majd kihűtjük.

Egy tojást, 200 ml olajat és 100 ml joghurtot összekeverünk. Hozzáadunk 200 ml búzadarát, 300 ml 1 csomag sütőporral elkevert lisztet, 1 csomag vaníliacukrot, és puha tésztává gyúrjuk. Ebben nincs cukor, majd a szirup édesíti meg.

Dió nagyságú golyókat formálunk, kicsit lelapítva tesszük sütőpapírral bélelt tepsibe, mindegyik közepébe egy egész mogyorót nyomunk. 180 fokra előmelegített sütőben kb. 25 perc alatt aranybarnára sütjük (ne égjen meg!). Amikor kivesszük a sütőből, csak 2 percet várunk, és egy merőkanál segítségével még forrón meglocsoljuk a sziruppal. Hagyjuk kicsit állni, hogy minden szirup felszívódjon, majd lehet is enni.

Bő olajban (minifánkszerűen, mogyoró nélkül) is kisüthető, ekkor is forrón kell sziruppal meglocsolni a végén.

(www.nefisyemektarifleri.com/hanim-gobegi-tatli-tarifi)

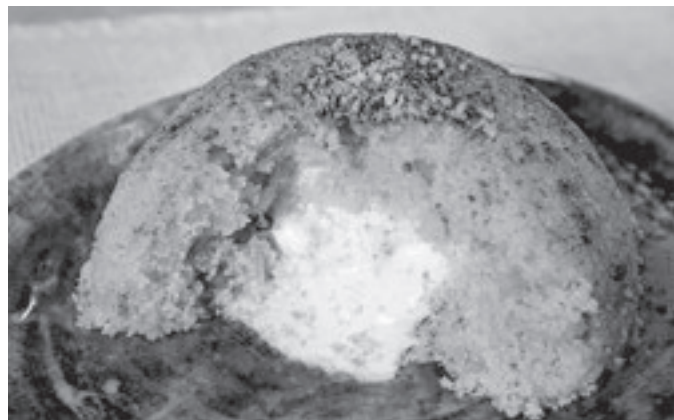
*

İrmik helvasi tarifi – nagyon egyszerű grízes sütemény

250 g vajban 1 liter búzadarát megpirítunk, majd hozzáadunk

Hanim göbeği tatlısı

İrmik helvasi tarifi

600 ml cukorból és 1 liter vízből készült szirupot. Jól elkeverjük (közben besűrűsödik), és fedő alatt állni hagyjuk. Fagyis kanállal vagy más alakú kisebb formával egy tálcára adagoljuk, és megszórjuk őrölt natúr pisztáciával, mandulával, mogyoróval vagy fahéjjal. Egy tömbben, tortaszerűen, vagy lapos tálban szervírozott formája is létezik. (youtube.com/watch?v=AU7A_x7E5iU)

*

Baklava

Végül nem maradhat ki az egyik legismertebb török édesség, a baklava sem, amelynek elkészítése nem annyira bonyolult, ha kész réteslapot használunk hozzá.

Először készítsük el a diós keveréket ízlésünk/lehetőségeink szerint. 3 csésze (1 csésze = 240 ml) pisztácia, dió vagy mogyoró, vagy ezek tetszés szerinti arányú keverékét robotgéppen durvára aprítjuk, összekeverjük negyed csésze cukorral, csipetnyi őrölt fahéjjal, csipet őrölt szegfűszeggel.

A sziruphoz $\frac{3}{4}$ csésze cukrot és 1 csésze hideg vizet összefőzünk. Amikor a cukor már teljesen feloldódott, hozzáadunk 1 csésze mézet, 1 evőkanál narancskivonatot (elhagyható) és 5 egész szegfűszeget. Forraljuk fel, majd csökkentjük a lángot, és hagyjuk főni körülbelül 25 percig (vigyázzunk, ne égjen oda!). Vegyük le a tűzről, és hagyjuk langyosra hűlni. Adjuk hozzá egy citrom levét, és dobjuk ki a szegfűszeget.

Kapcsoljuk be a sütőt 180 fokra.

1 csomag réteslapot tekerjünk szét és tegyük enyhén nedves konyharuha alá. 10 dkg olvasztott vaját készítsünk elő. Egy fél réteslap nagyságú tepsit vajjal kikenünk, egy réteslapot félbehajtva a tepsibe fektetünk, megkenjük vajjal, és ráteszünk még két, félbehajtott lapot, ugyanígy megkenve a középsőt is. Ráregezzük a diós keverék felét, majd újabb három félbehajtott, vajjal megkent lap jön, utána a töltelék második fele, végül a maradék három lap. Ha 10 lap van, akkor a közepén legyen eggyel több. A legfelsőt is kenjük meg vajjal, majd egy éles késsel ügyesen vágjuk fel rombuszokra a süteményt.

Előmelegített sütőben 180 fokon 35–45 percig sütjük, vagy amíg a baklava teteje aranybarna nem lesz, és a közepébe szúrt tűre nem ragad semmi. Ha nagyon pirulna a teteje, fektessünk rá egy réteg sütőpapírt.

Amint kivettük a baklavát a sütőből, azonnal ráöntjük a kihűlt szirupot a forró baklavára.

Tálalás előtt hagyjuk állni a baklavát néhány, de legalább 1 órát. Vágjuk át a korábban megjelölt darabokat. Ízlés szerint apróra vágott pisztáciával díszítve tálaljuk.

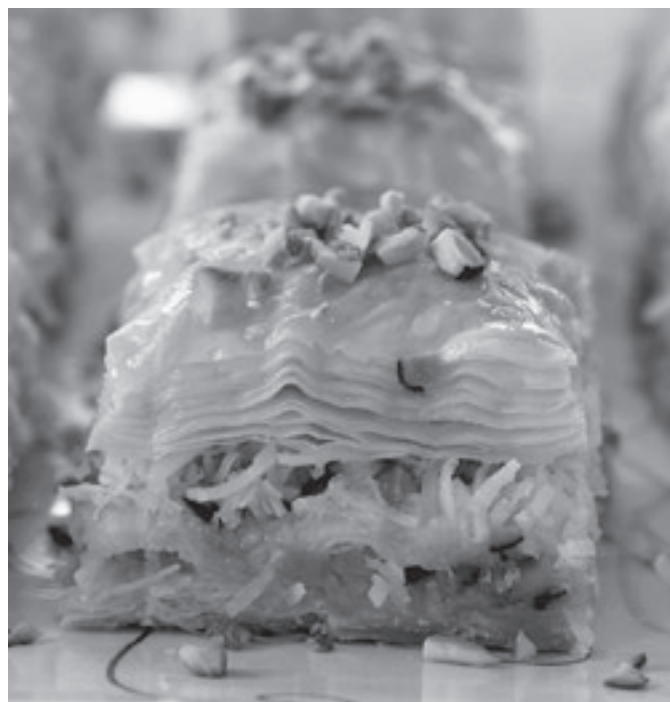
(www.themediterraneanandish.com/how-to-make-baklava)

*

NÉHÁNY SZÓ AZ ITALOKRÓL

Ennyi étel és édesség után legalább röviden szólnunk kell az italokról is. A konyhai számadáskönyvekben alkoholos italokat egyáltalán nem említenek – ezt a vallás szigorúan tiltotta. De tudunk arról, hogy például a háremhölgyek, illetve a más vallásúak fogyasztottak alkoholt.

Az oszmánok egyik alapitalát, a *kompótokat* a Helvahaneban készítették a legkülönfélébb friss és szárított gyümölcsökből. Ugyanitt készültek a kompótoknál több gyümölcsöt tartalmazó édes *serbetek*, ugyancsak változatos alapanyagokból: például ibolyavirág, rózsaszirm, rózsaszirm, rózsa és citrom keveréke, szeder, eper, homoktövisbogyó, birs, birslevél, meggy, tamarind, nárcisz és különféle gyógynövények. A serbetek egyik legfontosabb alkotórésze volt a citromlé, amely nemcsak a palotában készült, hanem Kos szigetéről, Chiosról és Alanyáról is szállították. A forró nyári napokon a jégvermekben tárolt hóval és jéggel hűtötték az italokat. Népszerű ital volt a *boza*, az erjesztett, szénsavas üdítőital, valamint a joghurtból ké-

Baklava

szült *ayran*. Minden forrás kiemeli, hogy az étkezések alatt nem ittak, csak az étkezés után. A teafogyasztás ugyancsak elterjedt volt, majd a XVII. században vált általánossá a „fekete leves”, a kávé. Maga a szultán is ezzel fejezte be ebédjét.

*

Citrom-serbet

Cukorral édesített vizet forralunk úgy, hogy beletesszük 1–2 citrom fehér részétől megtisztított héját. A citromok levét kinyomjuk, a vízhez adjuk, sáfránysűrítőmennyel ízesítjük, a citromok héját kivesszük, az italt behűtve kínáljuk.

*

Ayran

1 liter kefir, írórt vagy joghurtot 1 liter vízzel (esetleg ásványvízzel) állandó keverés mellett elvegyítünk. Kissé megsózzuk, majd jégbe hűtjük.

*

Török kávé

A kávéfőzés török módra hosszú ceremóniát igényel. Először is a jó italhoz frissen pörkölt kávéval használunk fel. Sárgarézből készült kézi darálóban lassú és meglehetősen egyhangú munkával púderfinomságúra darálják. Ezután a cukorral együtt főzik, ezért előtte a vendéget mindig megkérdezik, hogy cukrosan, *sekerli*, közepesen, azaz kevés cukorral, *az sekerli* vagy egyszerűen, vagyis cukor nélkül, *sade* kéri-e a kávéját. Ezután az ízlés szerinti cukrot és egy mokkácsészére egy jó teáskanál kávéval számitva hideg vízzel elkeverik és a *cezve*-nek nevezett alul öblös, felül elkeskenyedő, majd újra kiöblösödő hosszú nyelű kávéfőző edényben nagyon lassú tűzön, néha kissé megkevergetve felfőzik. Amikor a kávé tetején képződő hab emelkedni kezd, leöntik a habot, majd a maradékot lassan tovább forralják, ráöntik a korábban kiöntött habra, esetleg még egyszer megismétklik a műveletet és ekkor elkészült az ital. Nagyobb vacsorák, ünnepségek esetén faszénparázszen készítik el a kávéval. Ehhez hatalmas nyitott vasedény, *mangalát* használnak, amiben parázs izzik, a kávé a fenti eljárással, hosszadalmasan, a vendégek szeme előtt készül. Rendszerint minden személy számára külön készítik el a kávéval, a szokványos méretű *cezve* legfeljebb 2 csésze főzésére alkalmas.

Juhász Katalin

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 Both Miklós, director of Budapest's Hungarian Heritage House talks about their project – an **online folk music education tool: Folk_ME** – and its achievements in Hungary and abroad. After more than eight years of development the website **folk-me.com** has recently become available to the general public. They hope that those in other countries with an approach to folk music similar to Hungary's will be able to use this kind of online folk music learning tool. Interview by Grozdits Károly.

Page 5 **Roles, tasks and possibilities for the Hungarian Heritage House [HHH] in Hungary's folk dance movements.** As part of HHH's professional renewal program, director Both Miklós invited folk dance researcher Varga Sándor, PhD to do this study. HHH publishes it here in hopes that the ideas and insights therein will also inspire those in the wider public sphere of Hungary's folk dance movements. An academic, Varga Sándor provides footnotes and sources, and lists more than 40 people whose opinions he sought out – towards this constructive study. Dealing separately with the dance house and with folk dance for the stage, he identifies problems and makes recommendations for projects and action. Among the many points he makes, Varga writes that "the majority of Hungary's folk dance groups, folk dancers and folk musicians are city people who practice their folk culture in the city"; he names a community association in the village of Kiscsösz in Western Hungary as example of a positive effort in the countryside. On several occasions he encourages social discussion, open thought, communication, open exchange of ideas and developing the area of folk dance criticism towards identification of further directions for Hungary's folk dance and folk music movements. He names HHH as an ideal place to organize new initiatives. By Varga Sándor.

Page 10 **Folk dance researcher, ethnographer Felföldi László** writes on Hungarian organizations dedicated to preserving traditions and how **Muharay Elemér's ideas on preserving folk tradition** can still offer guidance today. Included is a short summary of the professional life of Muharay (1901–1960). Felföldi draws particular attention to the lasting relevance of Muharay's writings in the 1942 publication "KALOT".

Page 12 "**Kerekerdő**" is a story and music recording for children. The record is by singer, music therapist Paár Julcsi who develops folk material for performances meant to entertain small children with their parents. Here, a

preschool teacher and master's student in 'children's culture' takes a closer look at what it is about Paár's record that makes it so popular with her preschool groups. By Szegedi Izabella Tímea.

Page 21 **Ancient themes used in Hungarian folk dance choreography** – Kricskovics Antal, Novák Ferenc, Mucsi János. This research paper explores how themes from ancient mythology have been used by Hungarian folk dance choreographers. The main body of the paper offers a closer look at four specific choreographies: Kricskovics' "*Iphigeneia*"; Kricskovics' "*Páris almája*" [Paris' Dream]; Novák's "*Magyar Elektra*"; Mucsi's "*Danaidák*" [The Danaides]; all from more than 30 years ago. The author worked from DVD and/or VHS documentation and reviews found in the Dance Archive of the National Museum and Institute of (Hungarian) Theatre History. By Hudák Dóra.

Page 30 Review of a recording from 1996 on the 'A Bt' label: **Ökrös Ensemble's "Kalotaszegi mulató énekek" – the blues at dawn.** This review was done fulfilling an assignment for a course on 'knowledge of repertoire' taught by Árendás Péter at the Liszt Academy of Music's Department of Folk Music. After commentary on making a recording nowadays as compared with 'back then' in 1996, the author emphasizes the point that this recording was NOT made for listening on the go via the various mobile technologies (he tried that first). One should take time out from 'hurried modern life' to sit and have a proper listen. He asks the question: "IS a record this slow-moving, where 'hardly anything happens' – necessary in this day and age?" Answering his own question: "Most definitely!" Rather than offering a more scientific analysis on how a certain melody is ornamented, what chords and keys are used in accompaniment and so on – this young musician offers his own emotional reactions to an extraordinary recording. By Szilágyi Szabolcs – viola player with Sarjú Banda.

Page 37 Recent publication: **Hungarian Translation of Narine Abgarjan's novel: "Szimon"** – translation by Goretity József. Typotex Kiadó. Budapest. 2023. Szimon the old bricklayer of an Armenian mountain village dies. He is respected, but notoriously fickle. Four of his former lovers arrive to the funeral. After some embarrassment lifts, their memories of Szimon come alive. It soon becomes clear that the man wasn't much more than an episode at difficult moments in each of their lives in the village.

Táncpark terasz

2024. július 11–19.

nemzetitancszinhas.hu/tancpark

Nemzeti Táncszínház

Page 42 **Food and tradition – 15th, 16th century Ottoman Turkish cuisine. Part II. Desserts.** Turkish culinary historian Arif Bilgin has been the main source for this article. Described here are puddings and sweet porridges both cooked and baked, often made from rice – or from farina, cracked wheat, etc – adding sugar or honey, dried fruits and nuts, spiced with cinnamon, cardamom, cloves, nutmeg, and so on. Recipes provided are: cracked wheat with cheese, "Asure" or Noah's pudding, baked rice pudding, lokum, a sweet made with carrots, a simple farina pastry, baklava. It concludes with recipes for sherberts, ayran and Turkish coffee. By ethnographer Juhász Katalin.

Sue Foy

folkMAGazin

2024/3, XXXI. évfolyam, 3. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán

Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felélő szerkesztő: Grozdits Károly

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Levél cím: 1253 Budapest, Pf. 71

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@tanchaz.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók, 1013 Budapest,

Alagút u. 3. Hungary; Táncház Alapítvány

IBAN: HU28 BIC(SWIFT) KÓD: OTPVHUHB

11701004 20171625 00000000

Támogatóink:

NKA Népművészet Kollégiuma

Magyar Kultúráért Alapítvány

Petőfi Kulturális Ügynökség

Hátsó borító: Tímár László, Horváth Zsófia és a kórus: Balogh Jolán, Jenei Imola, Mozola Viktória, Rémi Tünde, Truppel Mariann (Novák Ferenc: Antigóné) – fotó: Korniss Péter

*A Táncház Díj és a Táncház Éremé díjátadója a XLIII. Táncbáztalálkozón (Budapest Sportaréna, 2024. április 6. – fotó: Orbán Miklós)
 Both Miklós és Sebestyén Márta (Táncház Díj) • Sánta-Bíró Anna, Sánta Száva Anna és Sánta Gergő (Táncház Érem – Budapest Főv. Bartók Te.)
 Sebestyén Márta és a Táncház Éreméek: Várady Enikő, Tóth Judit, Sánta család (Bartók Te.), Nagy Tímea, Sztanó Hédi, Galát Péter*

20243

MAGYAR
KULTÚRÁÉRT
ALAPÍTVÁNY

PETŐFI
KULTURÁLIS
ÜGYNÖKSÉG

FOLKMAĞAZIN

Nemzeti
Kulturális
Alap